

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**“SÜRÜ YÖNETİMİ ELEMANI BENİM” PROJESİ KAPSAMINDAKİ
TARIMSAL EĞİTİM FAALİYETLERİNİN ANALİZİ: ANKARA İLİ
ÖRNEĞİ**

Zehra ÇİÇEKGİL

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

**ANKARA
2020**

Her hakkı saklıdır

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

“SÜRÜ YÖNETİMİ ELEMANI BENİM” PROJESİ KAPSAMINDAKİ TARIMSAL EĞİTİM FAALİYETLERİNİN ANALİZİ: ANKARA İLİ ÖRNEĞİ

Zehra ÇİÇEKGİL

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Yener ATASEVEN

Türkiye’de küçükbaş hayvancılığın geleceği için nitelikli sürü yöneticilerinin varlığı büyük önem taşımaktadır. Ancak, yeterli sürü yöneticisi olmayışı ve mevcut sürü yöneticilerinin kalifiye olmaması başarılı bir sürü yönetiminin sağlanmasında başlıca sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır. Nitelikli istihdamın sağlanmasında yaygın eğitim faaliyetlerinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu kapsamda, hayvancılık sektöründeki kalifiye sürü yönetim elemanı açığının kapatılması ve kayıtlı bir istihdam yaratılması amacıyla Türkiye’de 2013 yılında “Sürü Yönetim Elemanı Benim” projesi” uygulanmaya başlanmıştır.

Bu çalışma ile proje kapsamında Ankara ilinde verilen eğitim faaliyetlerinin analizi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda eğitim alan 65 sürü yöneticisi ve aynı bölgedeki benzer özelliklere sahip eğitim almamış 65 sürü yöneticisi ile anket çalışması yapılmıştır. Ankara’daki sürü yöneticileri eğitim alıp almadıklarına göre sınıflandırılarak iki grup arasında eğitimden kaynaklı ne gibi farklılıklar ortaya çıktığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Eğitim alanlar ile almayanlar arasındaki ilişkiler oransal (%) ve Çoklu Uyum Analizi ile incelenmiştir.

Sonuç olarak, düzenlenen eğitim faaliyetlerinin sürü yöneticilerinin bilgi düzeylerine olumlu katkı sağladığı tespit edilmiştir. Özellikle sürü sağlığı ve hayvan hastalıkları konularında verilen eğitimlerin faydalı olduğu belirlenmiştir.

Çoklu Uyum Analizi sonucuna göre, eğitim faaliyetlerine katılan özellikle 251 ve üzeri küçükbaş hayvanı yöneten orta yaş (31-55) grubu sürü yöneticileri ile bilgi düzeyinin iyi olması arasında önemli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ilkökul ve altı eğitime sahip olan, 251 üzeri küçükbaş hayvanı yöneten sürü yöneticileri ile mesleğe devam edecekler arasında önemli bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

Şubat 2020, 111 sayfa

Anahtar Kelimeler: Küçükbaş Hayvancılık, Çiftçi Eğitimi, Sürü Yönetimi, Ankara İli

ABSTRACT

Masters Thesis

ANALYSIS OF THE TRAINING ACTIVITIES WITHIN THE SCOPE OF THE “HERD MANAGER IS ME” PROJECT: THE CASE OF ANKARA PROVINCE

Zehra ÇİÇEKGİL

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Assoc. Prof. Yener ATASEVEN

The existence of qualified herd managers is of great importance for the future of small ruminant breeding. In Turkey. However, the lack of sufficient and qualified herd managers emerge as a major problems in ensuring a successful herd management. Informal education activities play an important role in ensuring qualified employment. Within this scope, in order to close the shortage of qualified herd manager in the livestock sector and to create a registered employment, the “Herd Manager is Me” Project has been implemented in Turkey in 2013.

The aim of this study is to analyze the educational activities of the proje in Ankara. For this purpose, a survey was conducted with 65 herd managers who received training and 65 herd managers who did not receive training with similar characteristics in the same region. The herd managers in Ankara were classified according to whether they received training or not, and it was tried to determine the differences arising from the training between the two groups. The relationships between the two groups were examined by proportional (%) and Multiple Correspondence Analysis.

As a result, it was determined that the training activities contributed positively to the knowledge level of herd managers. It was determined that the trainings given especially on herd health and animal diseases were beneficial.

According to the results of the Multiple Adaptation Analysis, it was found that there is a significant relationship between herd managers participating in training activities and middle age (31-55), herd managers have managed 251 and over small ruminants and who have good knowledge. In addition, it has been observed that there is a significant relationship between herd managers who have primary school and under education and who manage of more than 251 small ruminants and those who will continue their profession.

February 2020, 111 page

Key Words: Ovine Breeding, Farmer Training, Herd Management, Ankara Province

TEŞEKKÜR

Çalışmalarımı yönlendiren, araştırmalarımın her aşamasında bilgi, öneri ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı öğretim üyesi sayın Doç. Dr. Yener ATASEVEN'e çok teşekkür ederim. Ayrıca Yüksek Lisansa başladığım dönemden vefatına kadar danışmanlığımı yürüten sayın Prof. Dr. İ. Coşkun CEYLAN'a teőekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Yüksek lisans tez jürisinde yer alan Ankara Üniversitesi Tarım Ekonomisi Anabilim dalı öğretim üyesi sayın Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK ve Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tarım Ekonomisi Anabilim dalı öğretim üyesi sayın Doç. Dr. Arzu KAN'a yardım ve katkıların için ayrıca teşekkür ederim.

Yüksek Lisans tez çalışması sırasında anketlerin istatistiksel analizlerinde bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü öğretim üyesi sayın Dr. Özdal KÖKSAL ve çalışmalarım süresince katkılarını esirgemeyen Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü'nde çalışan tüm iş arkadaşlarım ile eşim Özer ÇİÇEKGİL, teyzem Neriman GİRGIN ve kuzenim Funda GÜLCAN'a ayrıca teşekkür ederim.

Zehra ÇİÇEKGİL

Ankara, Şubat 2020

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	
ETİK.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
1.1 Konunun Önemi.....	3
1.2 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı.....	5
1.3 Çalışmanın Sınırlılıkları.....	6
2. KAYNAK ÖZETLERİ	7
3. KAVRAMSAL TEMELLER.....	16
3.1 Sürü Yönetimi	16
3.2 Sürü Yöneticisi (Çoban)	16
3.3 Tarımsal Yayım.....	20
3.3.1 Kamu yayımı	21
3.4 Sürü Yönetim Elemanı Benim Projesi	23
3.4.1 Projenin tanıtımı	23
3.4.2 Projenin amacı ve hedefleri.....	23
3.4.3 Projenin gerekçesi	25
3.4.4 Projenin süresi ve uygulama süreci.....	25
3.4.5 Hedef grup	26
3.4.6 Projeye dayalı olarak uygulanan eğitim faaliyetleri.....	26
3.4.7 Sürü yönetim elemanı kurs programı	27
3.5 Sürü Yöneticisi İstihdam Desteği.....	29
4. MATERYAL ve YÖNTEM.....	32
4.1 Materyal.....	32
4.2 Yöntem	32
4.2.1 Örneklem yöntemi ve büyüklüğü.....	32
4.2.2 Verilerin analizi ve değerlendirilmesinde izlenen yöntem	34
5. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	38
5.1 Araştırma Bölgesinin Tanıtılması.....	38
5.1.1 Coğrafi konumu	38
5.1.2 Araştırma alanının iklim özellikleri	39
5.1.3 Genel nüfus özellikleri	39
5.1.4 Arazi varlığı ve kullanımı.....	40
5.1.5 Bitkisel üretim	41
5.1.6 Hayvansal üretim	43
5.2 Anketlerden Elde Edilen Verilerin Değerlendirilmesi	45

5.2.1 Yaş	45
5.2.2 Eğitim	46
5.2.3 Medeni durum ve hanedeki birey sayısı	47
5.2.4 Sosyal güvenlik	48
5.2.5 Gelir dağılımı	49
5.2.6 Hayvan varlığı	50
5.2.7 Kayıt tutma durumu	51
5.2.8 Mesleki deneyim	52
5.2.9 Sürü yöneticiliği mesleğinin yapıma amacı ve sebepleri	53
5.2.10 Çalışma Durumu	55
5.2.11 Sürü yöneticilerinin mesleği sürdürme durumu	56
5.2.12 Sürü yöneticiliği mesleğinin sorunları.....	58
5.2.13 Sürü yöneticilerinin memnuniyet durumu	59
5.2.14 Bilgi kaynakları	60
5.2.15 Kitle iletişim araçlarından faydalanma durumu	61
5.2.16 Bir yeniliğin uygulanmasına karar verilmesinde etkili olan faktörler.....	62
5.2.17 Eğitime katılan sürü yöneticileri ile ilgili bilgiler	63
5.2.18 Eğitime katılmayan sürü yöneticileri ile ilgili bilgiler	65
5.2.19 Sürü yöneticilerinin bilgi düzeyi	66
5.2.20 Eğitim sonrası kazanım ve değişimler	70
5.2.21 Küçükbaş hayvancılığın sorunları.....	76
5.2.22 Sürü yöneticilerinin eğitime katılma ve bireysel özellikleri ile ilgili özelliklerinin Çoklu Uyum Analizi.....	78
5.2.23 Sürü yöneticilerinin sürü sağlığı bilgi düzeyleri ve bireysel özellikleri ile ilgili Çoklu Uyum Analizi.....	84
5.2.24 Sürü yöneticilerinin mesleğe devam etme durumu ve bireysel özelliklerinin Çoklu Uyum Analizi.....	89
6. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	95
KAYNAKLAR	102
ÖZGEÇMİŞ.....	110

KISALTMALAR DİZİNİ

ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
Bağ-Kur	Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
EYDB	Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı
DSYB	Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği
EBHIP	Erzurum İli Büyükbaş Hayvan Islahı Projesi
GTHB	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
HAYGEM	Hayvancılık Genel Müdürlüğü
İSG	İş Sağlığı ve Güvenliği
KÖY-MER	Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi
MCA	Multiple Correspondence Analysis (Çoklu Uyum Analizi)
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MYK	Mesleki Yeterlilik Kurumu
SKKP	Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi
TAR-GEL	Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi
TDK	Türk Dil Kurumu
TİGEM	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TOB	Tarım ve Orman Bakanlığı
TZOB	Türkiye Ziraat Odaları Birliği
TÜDKİYEB	Türkiye Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Merkez Birliği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TYUAP	Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1 Proje hedefine ulaşma aşamaları	25
Şekil 5.1 Türkiye Tarım, çayır-mera ve orman alanlarının dağılımı	40
Şekil 5.2 Türkiye büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığı değişimi	43
Şekil 5.3 Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve bilgi düzeylerinin uyum analiz diyagramı	83
Şekil 5.4 Sürü yöneticilerinin sürü sağlığı bilgi düzeyi ile bireysel özelliklerine ait uyum analiz diyagramı	88
Şekil 5.5 Sürü yöneticilerinin mesleğe devam etme durumları ile bireysel özelliklerine ait uyum analiz diyagramı	93

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1 Türkiye’de proje kapsamında açılan kurs bilgileri	27
Çizelge 3.2 Sürü yönetimi kursu modülleri ve zaman tablosu.....	28
Çizelge 3.3 Sürü yöneticisi istihdam desteği	30
Çizelge 4.1 2013-2017 yılları arasında Ankara ili katılımcı sayısı.....	32
Çizelge 4.2 Anket yapılan ilçeler ve anket sayısı	33
Çizelge 5.1 Türkiye ve Ankara ilinde nüfusun yaş ve cinsiyete göre dağılımı.....	40
Çizelge 5.2 Türkiye ve Ankara ili tarım alanlarının dağılımı	41
Çizelge 5.3 Türkiye ve Ankara ili başlıca tarla bitkileri üretim miktarı ve payı	41
Çizelge 5.4 2018 yılı Ankara’nın başlıca sebze üretimi ve payı	42
Çizelge 5.5 Türkiye ve Ankara ili meyveler, içecek ve baharat bitkileri.....	43
Çizelge 5.6 2018 yılı Türkiye ve Ankara küçükbaş hayvan varlığı.....	44
Çizelge 5.7 2018 yılı Ankara süt üretimi ve payı.....	44
Çizelge 5.8 2018 yılı küçükbaş yapağı, kıl, tiftik üretimi ve payı	45
Çizelge 5.9 Türkiye küçükbaş hayvan sayısına göre işletme büyüklüğü.....	45
Çizelge 5.10 Sürü yöneticilerinin yaşı	46
Çizelge 5.11 Eğitim durumu	47
Çizelge 5.12 Hane halkı büyüklüğü	48
Çizelge 5.13 Sosyal güvenlik durumu	49
Çizelge 5.14 Gelir dağılımı (TL/yıllık)	49
Çizelge 5.15 Küçükbaş hayvan varlığının dağılımı	51
Çizelge 5.16 Kayıt tutma durumu	51
Çizelge 5.17 Kayıt tutulan bilgiler	52
Çizelge 5.18 Mesleki deneyim süresi	53
Çizelge 5.19 Sürü yöneticiliği yapma sebeplerinin dağılımı	54
Çizelge 5.20 Sürü yöneticilerinin çalışma durumları.....	55
Çizelge 5.21 Gelecekte mesleğe devam etme sebepleri.....	57
Çizelge 5.22 Mesleğin cazip hale gelmesini sağlayacak faktörler.....	58
Çizelge 5.23 Meslek sorunları	59
Çizelge 5.24 Mesleki memnuniyet durumu	60
Çizelge 5.25 Bilgi kaynakları	61
Çizelge 5.26 Kitle iletişim araçları ve internetten faydalanma durumu	62
Çizelge 5.27 Hayvancılıkla ilgili izlenen televizyon kanalları	62
Çizelge 5.28 Bir yeniliğin uygulamaya karar verilmesinde etkili olan faktörler.....	63
Çizelge 5.29 Sürü yöneticilerin eğitime başvurma amacı.....	64

Çizelge 5.30 Kursun genel olarak değerlendirilmesi	65
Çizelge 5.31 Eğitime katılmayanların, katılıp katılmama ile ilgili düşünceleri.....	66
Çizelge 5.32 Sürü yöneticilerinin eğitim modülüne göre bilgi düzeyleri	68
Çizelge 5.33 Eğitim konularına göre doğru cevaplanan soruların bilgi kaynakları.....	69
Çizelge 5.34 Eğitim sonrası kazanımların değerlendirilmesi	70
Çizelge 5.35 Eğitim (sertifika) aldıktan sonra sürü yöneticilerinde meydana gelen değişimler	71
Çizelge 5.36 Eğitim aldıktan sonraki hayvancılık faaliyetlerinde meydana gelen değişimler	71
Çizelge 5.37 Sürü yöneticisi eğitim modülü çıktılarının değerlendirilmesi	73
Çizelge 5.38 Eğitimin değerlendirilmesi	75
Çizelge 5.39 Eğitimcinin değerlendirilmesi.....	76
Çizelge 5.40 Küçükbaş hayvancılığın sorunları.....	77
Çizelge 5.41 Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve bilgi düzeylerine ait Burt Tablosu	80
Çizelge 5.42 Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve bilgi düzeyleri ile ilgili başlangıç matrisinin analiz sonuçları	81
Çizelge 5.43 Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve bilgi düzeylerine ait her kategori için koordinat, korelasyon ve katkı değerleri	82
Çizelge 5.44 Sürü yöneticilerinin sürü sağlığı bilgi düzeyi ve bireysel özelliklere ait Burt Tablosu	86
Çizelge 5.45 Sürü yöneticilerinin sürü sağlığı bilgi düzeyleri ve bireysel özellikleri ile başlangıç matrisinin analiz sonuçları	87
Çizelge 5.46 Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve sürü sağlığı bilgi düzeylerine ait her kategori için koordinat, korelasyon ve katkı değerleri	89
Çizelge 5.47 Sürü yöneticilerinin mesleğe devam etme durumu ve bireysel özelliklere ait Burt Tablosu	91
Çizelge 5.48 Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve mesleğe devam etme durumları ile ilgili başlangıç matrisinin analiz sonuçları	92
Çizelge 5.49 Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve mesleğe devam etme durumlarına ait başlangıç matrisinin analiz sonuçları	94

1. GİRİŞ

Türkiye’de büyük bir potansiyele sahip olan hayvancılık, artan nüfusun yeterli ve dengeli beslenmesi ve hayvancılığa dayalı sanayiye hammadde üretmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte hayvancılığın kırsal alanda istihdam olanakları yaratması ile işsizliğin, yoksulluğun ve kırsal alandan kente göçün azalmasında büyük rol oynamaktadır. Bu nedenle hayvancılık sektörünün gelişmesi Türkiye ekonomisi açısından oldukça önemlidir.

İnsanların temel besin gereksinimlerinden biri olan hayvansal proteinin ucuz ve erişilebilir olması oldukça önemlidir. Bu doğrultuda, hayvancılık faaliyetlerinin düşük maliyetle sürdürülebilmesi açısından Türkiye geniş meraları ile önemli bir potansiyele sahiptir. Özellikle küçükbaş hayvanlar meradan maksimum yararlanabilen ve her mevsimde merayı kullanabilmeleri nedeniyle Türkiye’de yapılabilecek maliyeti en az olan hayvancılıktır (Aksoy ve Yavuz 2012).

Küçükbaş hayvancılıkta güvenli gıda elde edilmesi, üretimin düşük maliyetli ve verimli yapılması için besleme ve bakım gibi faaliyetlerin planlanarak belirli bir disiplinle yapılması iyi bir sürü yönetimi ile mümkündür (Anonim 2013a). Bu nedenle sürü yönetiminde, özellikle küçükbaş hayvancılığı faaliyetinde sürü yöneticilerinin önemli bir yeri bulunmaktadır.

Küçükbaş hayvancılığın geleceği için nitelikli sürü yöneticilerinin varlığı sürü yönetiminde büyük önem teşkil etmektedir. Başarılı bir sürü yönetiminin ise tecrübeli ve eğitilmiş bir sürü yöneticisi sayesinde gerçekleştirilmesi mümkündür (Semerci ve Çelik 2016). Ancak, yeterli sürü yöneticisi olmayışı ve mevcut sürü yöneticilerinin kalifiye olmaması; başarılı bir sürü yönetiminin sağlanmasında başlıca sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır (Anonim 2014a).

Sürü yöneticileri hayvancılığı genellikle atadan görme bilgilerle yapmakta ve kendilerini geliştirme ihtiyacı duymamaktadırlar. Ancak, hayvanlardan istenilen verimin elde edilebilmesi için sürü yöneticisinin yetiştiricilik ve hayvan sağlığı

konularında eğitim alması ve ihtiyacı olan teknik desteği sağlayabilmesi gerekmektedir. Ayrıca, konu ile ilgili teknolojileri uygulamaya aktarabilmek için gerekli bilginin elde edilmesi eğitim yoluyla sağlanabilir. Tarımda teknolojik bilgi birikiminin sağlanmasında tarımsal yayım faaliyetleri büyük önem taşımaktadır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için de devletin müdahalesi ön plana çıkmaktadır (Anonim 2013b).

Türkiye’de küçükbaş hayvancılığın geleceğine yön vermesi bakımından devletin müdahalesi ve uygulanan tarım politikaları büyük önem taşımaktadır. Küçükbaş hayvancılığa yapılan desteklemenin artması ile 2009 yılından bu yana hayvan varlığında büyük bir artış yaşanmıştır. Bununla birlikte hayvan varlığında yaşanan bu artış nitelikli sürü yöneticilerine duyulan ihtiyacın giderek artmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda nitelikli sürü yöneticisi açığının kapatılmasına yönelik kapsamlı ve sürdürülebilir bir yayım faaliyeti büyük önem taşımaktadır. Eğitim ve yayım faaliyetlerinin amacına ulaşması ise bölgesel farklılıklar göz önünde bulundurularak, kırsal halkın sosyo-ekonomik yapısına uygun ve ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmesi ile mümkün olabilir.

Türkiye’de sürü yönetiminde aktif rol üstlenen eğitimli, örgütlü sürü yöneticilerinin hayvancılık sektörüne kalifiye işgücü olarak kazandırılması kayıtlı bir istihdam yaratılması, hayvancılık faaliyetlerinde meraların etkin bir şekilde kullanımının yanında hayvancılığın geleceği için de oldukça önemlidir. Bu kapsamda “Sürü Yönetim Elemanı Benim Projesi” hedefleri doğrultusundaki uygulamalar hayvancılık sektöründeki kalifiye sürü yönetim elemanı açığının kapatılması açısından büyük önem taşımaktadır. Böylece kalifiye sürü yöneticileri ile sağlanan iyi bir sürü yönetimi sonucunda küçükbaş hayvanlardan sağlanan verimin artırılması ve Türkiye ekonomisine katkısının istenilen düzeye ulaşması açısından önemlidir (Anonim 2013c).

Bu çalışma ile “Sürü Yönetim Elemanı Benim Projesi” kapsamında Ankara ilinde verilen eğitimlerin analiz edilmesi amaçlanmış ve ildeki sürü yöneticilerine sağladığı katkılar araştırılmıştır. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar, il eğitim ve yayım

faaliyetlerinin ihtiyaçlara yönelik daha kapsamlı, planlı ve sürdürülebilir olması açısından büyük önem taşımaktadır.

1.1 Konunun Önemi

Türkiye’de küçükbaş hayvancılık mevcut durumda zayıf bir yapıya sahiptir. Küçükbaş hayvancılığın kamu desteklemelerinde geri planda kalması, yetiştiricilerin pazarlama konusunda yaşadığı sorunlar, küçükbaş hayvan ürünlerine olan talepte azalma, kırsaldan kentlere göçün artması, işletme sayısının ve genç nüfusun azalması, çoban masraflarının yüksekliği ve çoban temininde yaşanan zorluklar, girdi maliyetlerinin artması bu durumun en önemli sebeplerindendir (Aksoy ve Yavuz 2012).

Türkiye’de 1980’den bu yana uygulanan politikalar, yaşanan ekonomik ve sosyal değişim, kaliteli ve dinamik iş gücünün kırsaldan kente göçü gibi nedenlerle Türkiye hayvan varlığında ciddi azalmalar yaşamıştır (Anonim 2015a). Bunun yanında kamu destekleri ve teşviklerinin 2009 yılı öncesinde küçükbaş hayvancılığın göz ardı edilerek yalnız büyükbaş hayvancılığa verilmesi küçükbaş hayvan varlığının azalmasına neden olmuştur. Bu sebeplerden 1991 yılında 51,2 milyon baş olan küçükbaş hayvan varlığı 2009 yılında 26,9 milyon başa düşmüştür (Anonim 2019a).

Türkiye’de 2009 yılından sonra küçükbaş hayvancılığa aktarılan kaynakların artırılması ve çeşitlendirilmesi küçükbaş hayvan varlığında hızlı bir artışa yol açmıştır. Böylece 2018 yılında küçükbaş hayvan sayısı 2009 yılına göre %72 oranında artarak 46,1 milyon başa ulaşmıştır. Bu hayvan varlığının %76,3’ünü koyun, %23,7’sini keçi oluşturmaktadır. Ayrıca 2018 yılı verilerine göre küçükbaş hayvanlardan 66 bin ton yün, 371 ton tiftik ve 6 bin ton kıl üretilmiştir (Anonim 2019a).

Son yıllarda küçükbaş hayvan varlığı genel eğilimin artış yönünde olmasına rağmen kırmızı et üretiminde küçükbaşın payı önemli oranda azalmıştır. Toplam kırmızı et üretimi içerisinde küçükbaş et üretiminin payı 1991 yılında %31,8 iken 2018 yılında

%10,2'ye gerilediği görülmektedir. Ayrıca 1991 yılında toplam sütün %14,3' kbaş hayvandan elde edilirken bu oran 2018 yılında %9,1'e kadar düşmüştür.

Türkiye'de kbaş hayvancılık genel olarak ekstansif yöntemlerle yapılmakla birlikte kırsal nüfusun beslenme ve yaşam kalitesini artırmadaki rolü, kırsal işgücünün daha etkin kullanımı, ekonomiye olan katkısı, ürünlerinin beslenmedeki vazgeçilmezliği ve taşıdığı potansiyel g nedeniyle önemli bir yer teşkil etmektedir (Ertuğrul vd. 2009).

Kırsal kesimde gençler için çekiciliğini yitiren tarımsal faaliyetlerin başında koyun ve keçi yetiştiriciliği gelmektedir. Bu durumun başlıca sebebi hayvansal üretim bitkisel rtime göre daha yoğun ve sürekli işgücü gerektirmesidir (Ertuğrul vd. 2009). Bu yüzden Türkiye'de bilgili ve deneyimli sürü yöneticilerine veya sürü yöneticilerine duyulan ihtiyaç günden güne artmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar, sürü yöneticilerine verilen maaşların az olması, sosyal güvencelerinin bulunmaması ve mesleğin itibarının olmaması gibi nedenlerle bu mesleğin çekiciliğini yitirdiğini göstermektedir. Aynı zamanda sürü yöneticisi bulamayan bazı sürü sahiplerinin hayvan sayılarını azalttıkları ve bazılarının da kbaş hayvan yetiştiriciliğini bıraktıkları vurgulanmaktadır. Ayrıca bazı çalışmalarda sürü yöneticilerinin deneyimli oldukları halde teknik bilgi donanımı açısından yetersiz oldukları ve çoğunlukla geleneksel yöntemler doğrultusunda faaliyet gösterdikleri belirtilmiştir (elik ve Tanışık 2015).

Sürü yöneticilerinin ihtiyaç duydukları teknik bilginin karşılanmasında tarımsal yayım faaliyeti etkin bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarımsal yayımda bir işletmenin gelişebilmesi ve maksimum fayda sağlayabilmesi için doğru, güncel ve uygulanabilir bilgi aktarımı gerekmektedir. Bu bilginin aktarım kalitesinin yanı sıra çiftçiler tarafından anlaşılma düzeyi oldukça önemlidir. iftiye doğru şekilde verilen bilginin ifti davranışlarında değişiklik meydana getirmesi beklenir. Bu, ifti eğitimlerinin temelini oluşturur. Tarımsal yayımın hedefine ulaşması için bilgi aktarımının etkin bir şekilde istenilen davranış değişikliklerine yol aması gerekmektedir (Anonim 2004).

Uygulanan yayım hizmetlerinin hedefine ulaşıp ulaşmadığının araştırılması, gelecekteki yayım hizmetlerine yön verilmesi bu yayım hizmetlerinin verimli olması açısından çok önemlidir. Bu doğrultuda yapılan literatür incelemesinde, bu tez konusu ile ilgili çeşitli çalışmaların yapıldığı ancak yürütülen çalışmalarda tarımsal yayım ve eğitimin etkileri üzerine çalışma sayısı az olmakla beraber küçükbaş hayvancılık alanında sürü yöneticileri ile ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Böylece bu çalışma ile “Sürü Yönetimi Elemanı Benim Projesi” kapsamında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin sürü yöneticilerine bir katkısı olup olmadığının ortaya konması, yörede faaliyet gösteren yetiştiricilerin gereksinim duyduğu eğitim ve yayım faaliyetlerinin belirlenmesi ile bölge hayvancılığına olan katkılarının artırılabilmesi açısından önem taşımaktadır.

1.2 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışma ile “Sürü Yönetimi Elemanı Benim” projesi kapsamında sürü yönetim elemanı veya sürü yönetim elemanı olmaya aday kişilere verilen eğitimlerin analizinin yapılması amaçlanmıştır. Bu amaçla Ankara’daki 5 ilçede (Beypazarı, Haymana, Bala, Çubuk, Ayaş) sürü yöneticileri eğitim alıp almamalarına göre sınıflandırılarak MEB modüler eğitim programı çerçevesinde yer alan konularda eğitim alanlarla almayanlar arasında eğitimden kaynaklanan farklılıklar belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca verilen bu eğitim ile küçükbaş hayvancılıkta yaşanan kalifiye eleman sorununa çözüm olabilmesi ile Ankara ili küçükbaş hayvancılık faaliyetine katkılarının artırılabilmesine, ayrıca bölgedeki yetiştiricilerin gereksinim duyduğu eğitim ve yayım faaliyetlerinin kapsamlı bir şekilde ele alınmasına ışık tutmaktadır.

Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB), Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığın (EYDB)’dan Sürü Yönetimi Elemanı Benim Projesi kapsamında gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri ile ilgili liste temin edilmiş ve bu listede 2013-2017 yılları arasında en fazla sürü yönetici kursunun Ankara’da açıldığı ve 2.130 sürü yöneticisine eğitim verildiği saptanmıştır. Beypazarı, Haymana, Bala, Çubuk ve Ayaş ilçeleri Ankara ilinde eğitim alan sürü yönetim elemanlarının çoğunluğunu (%55) temsil ettiğinden, bu 5 ilçe çalışma kapsamına alınmıştır.

Bu kapsam ve sınırlılıklar çerçevesinde gerçekleştirilen çalışma altı bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm giriş, ikinci bölüm kaynak özetleridir. Üçüncü bölümde sürü yönetimi, sürü yöneticisi, tarımsal yayım kavramları ile “Sürü Yönetim Elemanı Benim Projesi” ve Sürü Yöneticisi İstihdam Desteği başlıklarının detaylı bir şekilde ele alındığı kavramsal temeller bölümü yer almaktadır. Dördüncü bölümde ise materyal ve yöntem ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

Araştırma bulguları Beşinci bölümde yer almakta olup, bu bölümde araştırma bölgesinde 130 sürü yöneticisi ile yapılan anketlerden elde edilen veriler çizelgeler yardımıyla yorumlanmıştır. Bu bölümde sürü yöneticilerinin sosyo-ekonomik özellikleri, bilgi kaynakları, sürü yönetimi ile ilgili bilgi düzeyleri, eğitim faaliyetine katılma durumları, eğitimden neler öğrendikleri, eğitimin sonrası değişimler detaylı bir şekilde incelenmekte ve oransal (%) ve Çoklu Uyum Analizi Yöntemi ile yorumlanmaktadır. Çalışma altıncı bölüm olan sonuç ve öneriler ile son bulmaktadır.

1.3 Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışma alanındaki sürü yöneticilerinin yılın yaklaşık 8 ay gibi uzun bir süre, hayvanları otlatmak amacıyla mera ya da otlaklarda olması sürü yöneticilerine ulaşmada güçlükler yaratmıştır. Bu yıl özellikle havaların geç soğuması nedeniyle otlatma süresi daha da uzamıştır. Otlatılan bölgelere ulaşmaya çalışılsa da arazi koşullarının araç ile gidilmeye uygun olmaması sürü yöneticilerine ulaşılmasını zorlaştırmıştır. Ayrıca ücret karşılığı çalışan sürü yöneticilerinin büyük bir bölümünün yabancı uyruklu olması ve bunların Türkçe bilmemesi çalışmanın diğer zorluklarıdır. Anket bölgesine ulaşım zorluğu, zaman, emek ve maliyet bu çalışmanın diğer kısıtları arasında yer almaktadır.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

Cotlear (1986) çalışmasında, Peru'daki çiftçilerin aldığı örgün, yaygın ve gayri resmi eğitim arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçlamıştır. Çalışmada eğitimin önemli bir rolü olduğu ancak bu rolün büyük ölçüde teknolojik ve ekonomik şartlara bağlı olduğu vurgulanmıştır. Olumlu etkilerin ortaya çıkması için asgari bir eğitim seviyesi gerekli olduğu ve bu seviyenin çevrenin çağdaşlığı ile birlikte arttığı belirtilmiştir. Tarımsal yayımın çiftçiler üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunun ancak yayımın etkinliğinin bilginin çiftçilerin tarımsal gelişme aşamasına uygunluğuna bağlı olduğunu vurgulamıştır. Göç deneyiminin bir tür yaygın eğitim biçimi olarak güçlü etkilerinin olduğu belirtilmektedir.

Olgun (1994) çalışmasında, Türkiye'de tarımsal yayımda mevcut durum ve sorunlara değinmiştir. Çalışmada etkin bir tarım ve tarımsal yayım politikası olmadığını ve tarımsal yayımda organizasyon bozuklukları olduğundan bahsedilmiştir. Ziraat Fakülteleri ile araştırma kurumları ve tarımsal yayım kuruluşları arasındaki iş birliğinin zayıf olduğunu ifade etmiştir. Olgun çalışmasında üreticiye götürülen yayım çalışmalarının işletmecilik, pazarlama gibi yönetsel konularda zayıf olduğunu, gençlere ve kadınlara yönelik çalışmaların yetersiz olduğunu belirtmiştir.

Ceylan (1988), Ankara ili Çubuk ilçesinde yaptığı araştırmada yeni tarım tekniklerinin denekler tarafından benimsenmesinde televizyondaki tarımsal programların etkilerini araştırmıştır. Çalışmada, televizyonda yayınlanan tarım programlarından yeni bir teknik öğrenen üreticilerin eğitim ve gelir seviyeleri daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ceylan çalışmasında televizyon izleyen deneklerin %66'sının televizyonda yayınlanan tarım programlarından yeni bir teknik öğrendiğini; öğrenenlerin ise %33'ünün bunları kendi tarımsal faaliyetlerinde uyguladıklarını belirtmiştir. Çalışmada kırsal alanda yeniliklerin benimsenme sürecinde televizyonun haberdar olma evresinde fayda sağladığı, ancak karar verme ve uygulama evrelerinde ise yayım elemanlarının daha fazla etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Kume vd. (2004) çalışmasında, Arnavutluk'ta küçükbaş hayvancılığın mevcut durumunu ve yayım faaliyetlerini detaylı bir şekilde ele almıştır. Çalışmada küçükbaş hayvancılıkta üretimin yoğun olduğu ve hayvan beslemenin doğal otlatma koşullarına dayandığı belirtilmiştir. Plansız kullanılan mera ve orman alanları ile ilgili sorunların tehdit edici boyutlara ulaştığı ve gençlerin kitlesel göçü nedeniyle, çoban bulmada sıkıntılar yaşandığı ortaya konmuştur. Ayrıca yayım hizmetlerinin kamusal olduğu, yayım hizmeti yapılarının yerel düzeyde kurulduğu ve bir yayım uzmanının 3-4 ilçeyi kapsadığı ifade edilmektedir. Yayım uzmanının kaynakların iyi yönetilmesi, ürün işleme, sürü yönetimi ve üreme konularında çiftçilere gerekli bilgileri ilettiği belirtilmiştir. Ancak yayım hizmeti yapılarının gerçek ihtiyaçlara uygun olmadığı ve çalışmaların yetersiz kaldığı vurgulanmıştır. Bu kapsamda Arnavutluk Hükümeti tarafından öncelikli olarak hayvancılık ve yayım hizmetinin iyileştirilmesi ile ilgili faaliyetlere odaklanan Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) desteği ile Dağlık Alanların Geliştirilmesi Ajansı'nın (MADA) kurulduğu belirtilmiştir. Çalışmaya göre, insan potansiyeli ve diğer üretim kaynaklarının optimum kullanımı, kapsamlı üretim sistemlerinin etkin bir şekilde uygulanması, çevrenin korunması ve çiftlik gelirlerinin artırılması bu Ajansın hedefleri arasında yer almaktadır.

Erol (2005), Bursa ilinde çiftçi eğitim ve yayım çalışmalarının etkinliği ile ilgili Yüksek Lisans tezinde 2000 ve 2001 yıllarında Tarım ve Orman İl Müdürlüğü'nce düzenlenen kısa süreli kursların etkinliği değerlendirmiştir. Tarımsal üretimin geliştirilmesi, üreticilere yeni tekniklerin benimsetilmesi ve üretimde verimliliğin artırılması amacıyla düzenlenen bu kurslara katılan 140 çiftçiyle anket yapılmıştır. Bu araştırma ile çiftçilerden kursların değerlendirilmesi istenmiş, çiftçilerin tutum ve davranışları ile beklentileri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda çiftçilerin kurs sürelerini kısa, kurs boyunca yapılan uygulamalı çalışmaları, kullanılan görsel ve işitsel malzemeleri yetersiz buldukları tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra açılan kurslarda daha güncel konulara yer verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Çalışmada kursun çiftçilerin yenilikleri benimseme düzeyine olumlu katkı sağladığı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra gelir, verim ve kalitede artış üretim masraflarında azalma tespit edilmiştir.

Karbasioun vd. (2005), İran'ın İsfahan ilindeki çiftçilerin tarım alanındaki teknik ve mesleki yaygın eğitim programlarının sonuçlarını değerlendirmiştir. Çalışmada bir deney ve kontrol grubuna eşit olarak bölünen 330 çiftçi ile anket çalışması yapılmıştır. Veriler, her iki gruptaki çiftçilerin çoğunluğunun eğitim düzeyinin düşük, evli, küçük toprak sahibi ve 40 yaşın üzerinde olduğunu göstermektedir. İstatistiksel analiz sonuçları ise teknik ve mesleki eğitim yaygın eğitim programları (bağımsız değişken olarak) ile iş istikrarı, iş tatmini ve motivasyonu, gelir üretimi, tarım sektöründeki yatırımlar, bilgi ve yeterlilik, ailelerin istihdamı ve çiftçilerin üretim kapasitesi gibi faktörler (bağımlı değişkenler olarak) arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Elde edilen bulgular, tarımla ilgili birçok faktör için teknik ve mesleki yaygın eğitim programlarının önemini ve destekleyici rolünü vurgulamaktadır.

Kosgey vd. (2005) çalışmasında, tropik bölgelerdeki yerli küçükbaş hayvanlara yönelik ırk seçimi stratejilerini gözden geçirerek, başarılarını veya başarısızlıklarını belirleyen yönleri vurgulamaktadır. Çalışma, yerli ırkların yerini yabancı ırkların aldığı ve ılıman ırklarla melezlemeyi kapsayan programların başarısız olduğunu ve bu nedenle son zamanlarda yetiştirme programlarının yerli ırkları kullanmayı teşvik ettiğini belirtmektedir. Yerli ırkları içeren bazı ıslah programlarının başarı oranının ise cesaret verici olduğu dile getirilmektedir. Çalışmada, kapsamlı bir ıslah programının ekolojik kısıtlamaları göz önünde bulunduran, hedef grubun sosyal ve ekonomik durumunu içeren, spesifik, acil ve uzun vadeli olması gerektiği belirtilirken, başarısız olan bazı projelerde bu özelliklerin eksik olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, başarıya ulaşmak için üretim sistemine bütünsel olarak bakılması gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte yetiştirme programlarının üreticinin geleneksel davranış ve değerleri ile uyumlu hale getirilmesi ve bu programların planlanma ve uygulamanın her aşamasında üreticinin de dahil edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Kara (2007) Yüksek Lisans çalışmasında, Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi'ni tarımsal yayım bakımından değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın sonucunda üreticilerin yayım faaliyeti gösteren danışmanların çalışmalarını genel itibariyle faydalı buldukları ve projenin sürdürülmesini talep ettikleri görülmüştür. Ancak üreticilerin gelirlerinin düşük olması nedeniyle, danışmana ücret ödemeyi

istemedikleri ve bu danışmanlık hizmetinin devlet tarafından ücretsiz sağlanmasını talep ettikleri belirlenmiştir. Bu doğrultuda, üreticilerin özel danışmanlık sistemi için henüz hazır olmadıkları sonucuna varılmıştır.

Sezgin (2008) doktora çalışmasında, Erzurum İli Büyükbaş Hayvan Islahı Projesi (EBHIP) ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi (SKKP) kapsamında yürütülen çiftçi eğitimi faaliyetlerinin karşılaştırmalı analizini yaparak çiftçi eğitimi programlarında göz önünde bulundurulması gereken hususları tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışmada elde edilen analiz sonuçları, EBHIP'nin çoğu konuda SKKP'nden daha etkin ve faydalı olduğunu göstermiştir. Lojistik regresyon analizi sonuçları ise saman kullanılmaması, suni tohumlama yaptırılması ve doğum sonrası buzağuların kolostrum ile beslenmesi konularında yalnız EBHIP eğitim çalışmasının üreticilerin davranışında değişiklik yarattığını ortaya koymuştur. Ahır içinde otomatik suluk kullanım konusunda ise sadece SKKP eğitim çalışmasının üreticilerin davranışlarında değişiklik meydana getirdiği belirtilmiştir.

Köksal (2009) İzmir, Çanakkale ve Aydın illerinde yapmış olduğu çalışmada, organik zeytin yetiştiriciliğine karar vermede etkili olan faktörleri belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaçla yürütülen çalışmaya organik zeytin yetiştiricilerinin yanı sıra konvansiyonel zeytin yetiştiricileri de dahil edilmiştir. Organik zeytin yetiştiriciliği yapan 125 yetiştirici ve aynı köylerde konvansiyonel zeytin yetiştiriciliği yapan aynı sayıda yetiştiriciyle yüz yüze görüşülmüştür. Çalışmanın sonucunda, organik zeytin yetiştiriciliğine karar vermede etkili olan faktörlerin yetiştiricilerin bireysel özellikleri ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca alet-makine varlığı ve arazi egenim biçimleri gibi işletme özellikleri ile ekonomik ve çevresel nedenler yapılan analizde anlamlı bulunan faktörlerdir. Formal bilgi kaynaklarından faydalanan yetiştiricilerin informal bilgi kaynaklarından faydalanan yetiştiricilere göre organik zeytin yetiştiriciliğine karar verme ihtimalinin 333 kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Lioutas vd. (2010) çalışmasını, Yunanistan'ın Tesalya bölgesindeki küçükbaş hayvan üreticilerinin eğitim ihtiyaçlarını araştırmak amacıyla gerçekleştirmiştir. Ayrıca bu

araştırma ile üreticilerin tarımsal eğitim/öğretim programlarına katılmama nedenleriyle ilgili algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada çiftçilerin yaşı, eğitim düzeyi ve hayvan varlığının büyüklüğü gibi faktörlerin eğitim ihtiyaçlarını etkilediği belirtilmiştir. Ayrıca çiftçilerin tarımsal eğitim ve öğretim programlarına katılım oranının son derece düşük ve çiftçilerin özel bilgi talebini karşılamak için sunulan tarımsal eğitim/öğretim programlarının zayıf olduğu vurgulanmaktadır. Eğitim/öğretim programlarının çiftçilerin ihtiyaçları ile tutarsız olması, kendileri için rahatsız edici bir ortam yaratacağı endişesi ve tarımsal ve yayım uzmanlarına olan güvenlerinin düşük olması çiftçilerin eğitim/öğretim faaliyetlerine katılma isteksizliklerinin %92,5'ini açıklamaktadır. Araştırma bulgularına göre, küçükbaş hayvan üreticilerinin eğitim ihtiyaçlarının başında hayvan sağlığıyla ilgili konular gelmektedir. Üreme yönetimi ve pazarlama becerileri de öncelik verilmesi gereken konular olarak belirlenmiştir.

Al-Sharafat (2012) çalışmasında, Ürdün'de yayım hizmetlerinin zeytin verimliliğine etkisini incelemiştir. Bu çalışma için görüşme yapılacak toplam 60 zeytin üreticisi seçilmiştir. Rastgele seçilmiş çiftçiler, deneysel bir grup ve kontrol grubu olmak üzere iki gruba dağıtılmıştır. Deney grubu yayım hizmetleri alırken kontrol grubu hiçbir yayım hizmeti almamıştır. Çalışmanın sonucunda sağlanan yayım hizmetlerinin çiftçilerin üretimlerinde ve dolayısıyla net karlarında bir fark yaratmadığı belirtilmiştir. Çalışmanın sonuçları, yayım hizmeti alan çiftçilerin net karının herhangi bir yayım hizmeti almayanlarla neredeyse aynı olduğunu ortaya koymuştur. Ürdün'deki yayım programlarının önündeki engellerle baş edilmesi amacıyla hükümetin, çiftçilerin artan ihtiyaçları ile başa çıkabilmeleri için yayım personeline kapsamlı hizmet içi tarımsal eğitimler vermesi gerektiğini vurgulamıştır.

Chah vd. (2013) çalışmasında, Nijerya'nın Anambra Eyaletindeki küçükbaş hayvancılık faaliyeti gerçekleştiren çiftçilerin yönetim uygulamalarını ve eğitim ihtiyaçlarını değerlendirmiştir. Çalışma kapsamında rastgele seçilen 60 çiftçi ile görüşülerek elde edilen veriler kullanılmıştır. Çiftçilerin %55'inin yalnızca keçi beslediği ve %96,7'sinin sürüsünü yoğun bir yönetim sistemi altında tuttuğu tespit edilmiştir. Katılımcıların hepsinin sağlıklı bir hayvanın nasıl olması gerektiği konusunda temel bilgiye sahip olduğu belirlenmiştir. Katılımcılara eğitim ihtiyaçları sorulduğunda; %80'i karkas

kalitesi, %75'i rasyon formülasyonu, %80'i stok yoğunluğu ve %82'si yem yönetimi ile ilgili konularda ihtiyaçları olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda bölgenin küçükbaş hayvan üretimi açısından büyük potansiyele sahip olduğu ve çiftçilerin bu potansiyelleri elde edebilmesinin ise sağlam bir çiftçi eğitim ile sağlanabileceği belirtilmiştir.

Elias vd. (2013), Etiyopya'da yer alan 3 köyde çalışma yaparak tarımsal yayım programına katılımın çiftlik verimliliği üzerindeki etkisini değerlendirmiştir. Çalışmada, yayım programına katılan ve katılmayan 300 çiftçiden toplanan veriler kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, yayım programına katılımın çiftlik üretkenliğini yaklaşık %6 artırdığı ve yayım programlarına katılacakların doğru belirlenmesi durumunda bu oranın %20'ye kadar çıkabileceği tespit edilmiştir. Ayrıca analiz sonuçları birden fazla yayım programına katılımın çiftlik verimliliği üzerindeki olumlu etkisini de doğrulamaktadır. Sonuç olarak, yayım programının çalışma alanındaki çiftlik verimliliği üzerinde olumlu bir etkisi olduğu, ancak yayım programlarına katılım ile ilgili önyargı olmasaydı çiftliklerin mevcut yapısı ile verimdeki artışın 3 katına çıkabileceği belirtilmiştir.

Gül (2014) çalışmasında, Amasya ilindeki Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği (DSYB)'nin süt hayvancılığı yapan tarımsal işletmelere yönelik düzenlenen eğitim ve yayım çalışmalarının analizini amaçlamıştır. Bu amaç ile Birlik üyesi 60 yetiştirici ve üyesi olmayan 90 yetiştirici araştırmaya dahil edilmiştir. Birlik tarafından düzenlenen eğitim ve yayım çalışmalarına ilişkin veriler doğrultusunda iki grup arasındaki ilişki Çoklu Uyum Analizi ile değerlendirilmiştir. Çalışmada, Birlik tarafından yürütülen eğitim ve yayım çalışmalarının üreticilerin bilgi düzeylerine olumlu katkı sağladığı sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte süt sığırcılığı konusunda verilen eğitimlerin üreticiye sağladığı katkının beklenen seviyede olmadığı belirlenmiştir. Birlik üyeliğinin pazarlama konusunda üreticiye sağladığı fayda çalışmanın en önemli çıktılarından biri olarak tespit edilmiştir.

Eric vd. (2014), Offinso Bölgesi'nde eğitimin tarımsal verimlilik üzerine etkilerini araştırmıştır. Çalışma, değişen eğitim türlerinin tarımsal verimliliği nasıl etkilediği,

bölgedeki çiftçilerin eğitim seviyelerinin nasıl iyileştirileceği ve tarımsal verimliliği arttırabilmesi için eğitimin kullanımının kolaylaştırılmasına yönelik politik müdahaleleri önermektedir. Çalışmadaki en büyük bulgu, eğitim arttıkça üretimin arttığı ve tarımsal verimlilikte en yüksek getiriyi elde edenlerin ortaokul eğitim seviyesinde olduğudur. Çalışmada tarımsal verimliliği arttırmak için eğitimin önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Örgün eğitimin çiftçinin aklını bilgiye açtığı, yaygın eğitimin ise çiftçilere daha iyi tarım yöntemi ve pratik bilgi sağladığı belirtilmiştir. Ayrıca, yayım hizmetinin kapsamının düşük olmasına rağmen tarımsal verimlilik üzerinde örgün eğitimden daha büyük bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Meena and Singh (2015), Rajasthan'ın Pali bölgesinde keçi yetiştiricilerinin eğitim ihtiyaçlarını değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmada, katılımcıların %48,8'i için keçi sağlığı, %33,8'i için keçi bakımı ve yönetimi, %32,5'i için üreme ve %23,3'ü için beslemenin eğitim ihtiyacı duyulan “en önemli” konular olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca katılımcıların büyük bir kısmının düzenlenen eğitimlerin yaz sezonunda, kendi köylerinde ve bir haftalık olmasını istediği belirtilmiştir. Çalışmada, keçi yetiştiricilerinin keçi üretimini geliştirmek için ıslah ve sağlık hizmetleri konusunda daha fazla eğitime ihtiyaç duydukları sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, çalışmada yayım kuruluşları tarafından yapılan yayım faaliyetlerinin çiftçilerin geçim güvenliği için saha koşullarında ve eğitim ihtiyaçlarına dayalı olması önerilmektedir.

Özer ve Özden (2016) çalışmasında, Aydın ili DSYB'nin büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinde bulunan üreticiler için düzenlenen eğitim-yayım çalışmalarının analizi temel amaç olarak belirlemiştir. Çalışma kapsamında Birlik üyesi olan 94 ve olmayan 63 üretici olmak üzere toplam 157 adet büyükbaş yetiştiricisi ile anket yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, DSYB tarafından düzenlenen tarımsal eğitim-yayım çalışmalarının üye olan ve olmayan yetiştiriciler arasında yeteri kadar fark yaratmadığı sonucuna varılmıştır.

Goshu (2019) çalışmasında, Batı Etiyopya'daki tarımsal yayım hizmetinde küçük aile işletmelerin karar almalarında belirleyicileri hakkında yeni tahminler yapmayı

amaçlamıştır. Yayım hizmetine katılan 245 hane ile yayım hizmetine katılmayan 115 hanenin yer aldığı toplam 360 hane ile yapılan çalışmanın sonucunda hane halkının cinsiyeti, hane halkının eğitim düzeyi, aile büyüklüğü, hane halkı yaşı, yayım deneyimi, tarım deneyimi, çiftçilerin sosyal ağa erişimi ve kalkınma ajanslarının ziyaret sıklığı hane halkının tarımsal yayım hizmetlerine katılımı için önemli belirleyiciler olduğunu göstermiştir.

Terin ve Çelik Ateş (2010), “Çiftçilerin Örgütlenme Düzeyi ve Örgütlerden Beklentileri Üzerine Bir Araştırma: Van İli Örneği” adlı çalışmada tarımsal üretim faaliyetinde bulunan çiftçilerin örgütlenme düzeyinin, örgütlenmeye bakışlarının ve tarımsal örgütlerden beklentilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada Van ilinde 118 üretici ile yapılan anketler sonucu elde edilen veriler kullanılmıştır. Analizlerde Çok Değişkenli Analiz (MCA) ve khi kare bağımsızlık testi yöntemleri kullanılmıştır. MCA sonucunda, 21 yıl ve üzeri tecrübesi olan, 41–50 yaş grubunda yer alan ilkokul mezunu üreticilerin tarımsal örgüte üye olan ve kooperatifi güç, beraberlik, birlik ve tarımsal kalkınma olarak algılayan üreticiler olduğu tespit edilmiştir. Bu durum tarımsal örgüte üye olan ve kooperatifin birlik, beraberlik, kalkınma anlamına geldiğini ifade eden üreticilerin aynı sosyo ekonomik özelliklere sahip olduğunu göstermektedir.

Köksal vd. (2010), araştırmada ticari kekik üretiminde üretim, işletme yapısı ve bilgi kaynakları üzerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, 35 üretici ile anketler yapılmış ve kekik yetiştiriciliğinde tarım arazisi, kooperatif üyeliği, gelirden kekiğin payı ile bilgi kaynaklarının etkisi olup olmadığını belirlemeye çalışılmıştır. Bu amaçla Çoklu Uyum Analizi tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, yetiştiricilerin karar verme aşamalarında arazi büyüklüğü, gelir ve kooperatif üyeliği gibi işletme özelliklerinin üreticilerin bireysel özelliklerinden daha etkili olduğu saptanmıştır. Kekik üretimine karar verme ve benimseme sürecinde üreticilerin en önemli bilgi kaynaklarının kendi tecrübeleri, komşusu ve akrabası olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada işletmelerin işletme büyüklüğü, tarımsal gelir içerisinde kekiğin payı ve kooperatife üye olmanın bilgi kaynaklarının etkin kullanımında etkili olduğu belirlenmiştir.

Hasdemir vd. (2015) tarafından yapılan “Jeotermal Kaynak Kullanan ve Kullanmayan Seraların Mevcut Durumlarının Karşılaştırılması” isimli çalışmada Türkiye’de toplam 10 ilde jeotermal seracılık yapan işletmelerin yapısal durumunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında, jeotermal enerjiyi ısı kaynağı olarak kullanan örtü altı işletmeler ile bu işletmelerin bulunduğu aynı bölgede örtü altı üretimi yapan fakat ısı kaynağı olarak jeotermal enerji kullanmayan diğer işletmelerin analizi yapılmıştır. Örtü altı işletmelerden Jeotermal kaynak kullananlar için Tam Sayım metodu, jeotermal kaynak kullanmayan işletmeler içinde Oransal Örnek Hacmi metodu kullanılarak belirlenen 277 işletme ile yüz yüze görüşülmüştür. Jeotermal ısı kaynağı kullanan ve kullanmayan işletmelere ait özelliklerin birbirleriyle olan ilişkisini belirlemek amacıyla Çoklu Uyum Analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarında, jeotermal ısı kaynağı kullanan işletmeler ile topraksız tarım faaliyeti arasındaki ilişkinin çok kuvvetli olduğu ve bu işletmelerin teknik personel çalıştırdığı tespit edilmiştir. Ancak jeotermal ısı kaynağı kullanmayan işletmelerin teknik personel çalıştırmadığı ve genelde plastik örtü tercih ettikleri belirlenmiştir. Çalışmanın sonucunda jeotermal kaynak kullanan işletmelerin, kuruluş aşamasında devlet desteğinden daha çok yararlandığı da rapor edilmiştir.

Literatür taraması sonucunda, tarımsal yayım ve eğitim faaliyetlerinin etkisinin karşılaştırmalı analizinin incelenmesi bakımından bu tez ile benzer çalışmaların olduğu söylenebilir. Ancak daha önce TOB’un gerçekleştirdiği eğitim ve yayım faaliyetlerinin karşılaştırmalı analizinin yapıldığı çalışmaların sınırlı sayıda olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca daha önce küçükbaş hayvancılık alanında ve sürü yöneticilerine yönelik eğitim faaliyetlerinin analizi ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmaması bu tezi diğerlerinden farklı kılmaktadır. Uluslararası alanda ise küçükbaş hayvancılık alanında uygulanan eğitim ve yayım faaliyetleri ile üreticilerin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik çalışmalar bulunmakta olup, buna karşın uygulanan eğitim/yayım faaliyetlerinin sağladığı katkıları inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu tezin küçükbaş hayvancılık faaliyetinde bulunan sürü yöneticilerine yönelik eğitim ve yayım faaliyetlerinin katkısının belirlenmesi ve daha sonra düzenlenecek eğitim ve yayım faaliyetlerine yön vermesi bakımından literatürdeki açığı dolduracağı düşünülmektedir.

3. KAVRAMSAL TEMELLER

3.1 Sürü Yönetimi

Sürü yönetiminin tüm dünyada genel olarak kullanılan tanımı hayvanlara uygun bakım ve refah koşullarının sağlanarak, hayvan hastalıklarının ve hayvancılık işletmelerinde yönetimden kaynaklanan kayıpların ortadan kaldırılmasıdır (Anonim 2017a).

Sürü yönetimi terimi, hayvancılık işletmelerinden sağlanan gelirin en yüksek seviyeye çıkarılması, sürü ile ilgili olması gereken bütün faaliyetleri ya da yapılacak bütün uygulamaları kapsamaktadır (Şahinli 2014).

Sürü yönetiminin tüm dünyada kabul görmüş amacı, meydana gelebilecek maddi kayıpların, daha düşük maliyetli ve etkin şekilde düzenlenen programlar sayesinde en aza indirilmesi ya da tamamen ortadan kaldırılmasıdır (Anonim 2017a). Hayvancılık işletmelerinde etkili bir işletme ve sürü yönetimi ile işletme karlılığı arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır (Aydın ve Günlü 2010).

Sürü yönetiminde amaç hayvanların refahını da göz önünde bulundurarak sürüyü profesyonel bir anlayışla yönetmektir. Bu kapsamda sürüde bulunan hayvan sayısından bağımsız olarak söz konusu hayvanlara ait verilerin toplanması, değerlendirilmesi, buna yönelik kararlar alınması ve uygulamaya geçirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda sürü yönetimi süreklilik arz ederek devam etmektedir (Öz ve Bilgen 2002). Sürü yönetiminin amacı, başka bir deyişle serbest rekabet ortamında hayvanların refahını göz önünde bulundurarak sürüyü ekonomik süreklilik bağlamında başarılı bir şekilde yönetmektir (Göncü 2017).

3.2 Sürü Yöneticisi (Çoban)

İnsanoğlunun göçebe, yarı göçebe hayata geçmesiyle birlikte çobanlık mesleğinin ortaya çıktığı görülmektedir. Dünyanın en eski meslekleri arasında avcılık, çiftçilikle

beraber çobanlığın ayrı bir önemi vardır. Bu mesleğin zorluk derecesi diğerlerine göre daha fazladır (Tan 2018).

Hayvancılığın gelişmesi ve hayvan sayısının artmasıyla bakım ve korunma gereksinimleri ortaya çıkınca “çobanlık” bir faaliyet alanı olarak toplumda yerini almıştır. Çoban, inek, öküz, manda gibi büyükbaş ve koyun, keçi gibi küçükbaş hayvanlar ile kaz benzeri kümes hayvanlarının arazide otlatılması ve bakım işlemlerinden belirli bir ücret karşılığında sorumlu olan kişidir. Bu tür hayvanları güden, yayan, otaran ya da otlatan ve bakımını yapan, insanların güven duyduğu, kendisine yolcuların eşlik ettiği, doğa ile iç içe yaşayan, önceliği maddiyat olmayan kişiye “çoban” denmektedir. Çobanlar tecrübe gerektiren mesleklerini yapmak için ihtiyaç duydukları bilgileri usta-çırak ilişkisiyle öğrenmektedirler (Özdemir ve Kaplan 2013).

Hayvan sahibi kendi işletmesinin sürü yöneticisi olabileceği gibi eğer hayvanları çoksa ya da kendi hayvanlarının çobanlığını yapmıyorlarsa sürü çobana teslim edilmektedir. Çobanlar, genellikle erkeklerden seçilirler. Çobanlık mesleğinin icrası, küçük farklılıklarla her yörede aynı şekilde yürütülmektedir.

Bir sürünün sağlıklı ve verimli olmasının yanı sıra kazanç getirmesi büyük ölçüde çobanla ilgilidir. Otlatılırken hayvanların belli yönlerde güdülmesi, suya götürülmesi, kötü hava koşullarında ağıla alınması ve yemlenmesi çobanın işleri arasında yer almaktadır. Çobanın dikkati ile hastalanan hayvanlar fark edilerek, ihtiyaç duyulan uygulamaların yapılması sağlanır. Doğumda, koç katımında, parazit mücadelesinde, hayvanın temizlenmesinde, kırkımda ve sağımında çobanın büyük sorumlulukları bulunmaktadır. Bu nedenle çobanın hayvancılıkta ki önemi çok büyüktür ve basit bir işçi olarak görmek doğru değildir. Çoban olabilmek için koyunu sevmek ve uzun süre sürü yönetimi ile bilgi ve tecrübe kazanmak en önemli unsurlardır (Koyuncu 2015).

Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde çobanın tanımı, koyun ve keçi sürülerini otlatan kişi olarak verilmiştir (Anonim 2019b). Ulusal Meslek Standartları tanımına göre, iş sağlığı ve güvenliği ile çevreyle ilgili tedbirleri alarak yazın merada, kışın ahır/ağılda

sürüsünün beslenmesini, sağlığının korunmasını, bakımlarının yapılmasını sağlayan ve sürüyü yönlendiren bunun yanı sıra mesleki gelişim faaliyetlerine katılım sağlayan nitelikli kişiye çoban denir. Uluslararası sınıflandırma sistemlerinde mesleğin yeri ISCO 08: 6121 (çiftlik ve süt hayvanları yetiştiricileri) olarak belirlenmiştir (Anonim 2014b).

Mesleği cazip hale getirmek amacıyla uygulanan “Sürü Yönetimi Elemanı Benim” isimli projede ve bazı kaynaklarda çoban yerine, “Sürü Yönetimi Elemanı” ve “Sürü Yöneticisi” terimi de kullanılmaktadır.

Çobanın görevleri Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) tarafından detaylı bir şekilde tanımlanmıştır. Çoban meslek standartlarına göre görevler ve işlemler aşağıda yer almaktadır (Anonim 2014b):

A -İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG), çevre güvenliği ve kalite önlemleri almak

- Çevresel risk ve tehlikeleri takip etmek
- Ağıl/ahır ve arazilerde ve İSG ve acil durum tedbirlerini almak
- Kişisel koruyucu donanım kullanmak
- Çevre koruma önlemleri almak
- Mera kullanırken çevreyi korumak ve verimliliği sağlamak
- Yaptığı çalışmaların kalitesini denetlemek

B- İş organizasyonu yapmak

- İş planlaması yapmak
- Ağılın/ahırın temizlik ve düzenini sağlamak
- Sürüyü araziye/meraya çıkarmak için hazırlık yapmak
- Sürü hareketleri ve arazi ile ilgili bilgi aktarımı sağlamak

C-Sürüyü yönlendirmek

- Sürüdeki hayvan sayısını takip etmek
- Sürünün ulaşımını sağlamak
- Sürüyü merada konaklatmak
- Sürünün su ihtiyacını karşılamak
- Sürünün arazide takibini yapmak

- Sürüyü ağıl/ahırda yönlendirmek
- Yavruları (kuzu/oğlak/buzağı) sürüye katmak
- Sürü köpeklerinin eğitim ve yönlendirilmesini sağlamak

D-Sürünün beslenmesini sağlamak

- Sürüye uygun mera/otlak araştırmak
- Sürüyü mera/otlakta yeşil otla beslemek
- Sürüyü kuru otla/dane yemle beslemek
- Yavruları beslemek

E-Sürünün bakım işlerini yürütmek

- Hayvanların fiziksel bakımını yapmak
- Hayvanları sağlamak
- Gebe hayvanlara bakmak
- Yeni doğan yavruların bakımını yapmak
- Hayvanlardaki yapağı/kıl/tiftiği kırmak

F-Sürünün sağlığını korumak

- Sürüdeki hayvanların sağlığını izlemek
- Hastalanan hayvanları belirlemek
- Hastalanan hayvanların tedavisini desteklemek

Meslek standardını esas alan ulusal yeterliliklere göre belgelendirilen çobanlar meslek statüsü elde etmektedir. Bu belgelendirme ile meslek statüsü kazanan çobanların ölçme ve değerlendirme ile belgelendirmeye ilişkin işlemleri 30/12/2008 tarihli ve 27096 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Mesleki Yeterlilik, Sınav ve Belgelendirme Yönetmeliği çerçevesinde yürütülmektedir (Anonim 2014b). Bu kapsamda belgelendirilen çobanlar meslek statüsü kazanırken almayanların meslek statüsünde değerlendirilmediği söylenebilir.

3.3 Tarımsal Yayım

Tarımsal yayımın tanımı “kırsal alanda yaşayanların yaşam kalitesinin yükseltilmesinde faydalı olacak bilgileri insanlara iletme ve bunları kendi yaşamlarında etkili biçimde kullanabilmeleri için ihtiyaç duyulan bilgi, tutum ve becerileri kazanmalarına yardımcı olmayı amaçlayan okul dışı bir eğitim sistemi veya eğitimsel süreçtir” (Köksal 2019).

Tarımsal yayımın başka bir tanımı ise, çiftçilere üretim problemlerini tanımlama ve analiz etme ve iyileştirme fırsatlarından haberdar olmalarına yardım etmektir (Leeuwis 2014).

Hızla gelişen ve devamlı değişen teknolojiye uyum sağlamak için kırsal toplumun devamlı bilgilendirilmesi ve eğitilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda tarımsal yayım çalışmaları büyük önem taşımaktadır (Kızılaslan ve Ünal 2013).

Hayvancılığın gelişmesi açısından çiftçilerin eğitimi büyük önem taşımaktadır. Yetiştiricilerin hayvan bakımı ve beslenmesi ile ilgili konularda yeterli bilgi birikimleri bulunmamaktadır. Yetiştiricilerin bu konulardaki bilgi eksiklikleri hayvanların verimini hijyen koşullarını ve üretimin kalitesini olumsuz etkilemektedir. Verimin istenen düzeye çıkarılması uygun teknikte besleme ve bakımın sağlanması ile mümkün olabilir. Yani, genetik kapasite maksimum seviyeye ulaşsa da yetiştiricilere bakım ve besleme konularında gereken bilgi aktarımı sağlanmazsa istenen başarının sağlanamayacağı ileri sürülmektedir (Gül 2013).

Tarımsal yayımın yapısı bazı ülkelerde küçük boyutlarda da olsa hızla değişmektedir. Çoğu gelişmiş ülkede yayım devlet kontrolünün bulunduğu bir ortamda özel şirketler, çiftçi örgütleri, gönüllü kuruluşlar tarafından görevini yerine getirme aşamalarını tamamlamıştır. Tarım sektörünün ekonominin temelini oluşturduğu Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise tarımsal yayımın kamu ağırlıklı olduğu bilinmektedir (Yavuz ve Erol 2004).

3.3.1 Kamu yayımı

Tarımsal yayım, tüm dünyada kamu ve özel sektör tarafından gerçekleştirilen bir hizmettir. Bununla birlikte tarımsal yayım faaliyeti sürdüren örgütler çoğunlukla devlet kurumu niteliği taşımaktadır. Yani, yayım faaliyetlerinin çoğunlukla devlet eliyle yürütüldüğü ya da örgütlenmesinin sağlandığı söylenebilir (Köksal 2019).

Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları ve üretici örgütleri de yayım faaliyetleri gerçekleştirmesine rağmen tarımsal yayım büyük ölçüde TOB’a bağlı kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. TOB’un tarımsal yayım çalışmalarında önde gelmesinde il, ilçe ve köy düzeyindeki teşkilat yapısı ile görevlendirdiği yayımcı sayısı büyük önem taşımaktadır (Çukur ve Karaturhan 2011).

Türkiye’de kamu tarımsal yayım çalışmalarının eski bir tarihi olmakla beraber tarımda modernizasyonu teşvik etmek, çiftçileri yeniliklerle buluşturmak ve tarımsal kalkınmayı sağlamak için farklı dönemlerde çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. 1931 yılında düzenlenen 1. Ziraat Kongresi ile Türkiye’nin tarımsal yapısı analiz edilerek değerlendirilmiş ve raporlar hazırlanmıştır. Bu raporlar doğrultusunda üreticilere tarım tekniklerini öğretmek ve bunların uygulanmasını teşvik etmek amacıyla önemli kararlar alınmıştır.

Kırsal alanda yayım faaliyeti kapsamında 1937 yılında köy öğretmenleri görevlendirilmiştir. Bunu takiben 1938 yılında köye yönelik düzenlenen kongrelerden ikincisi olan “1.Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi” yapılmıştır. Bu kongrede tarımsal yayım konusuna büyük önem verilmiştir.

Yayımin örgütlenmesi Manisa, Ankara ve Eskişehir illerinde 1943 yılında başlamış, 1958 yılında Türkiye geneline yayılmıştır. 1984 yılında bağımsız olarak hizmet veren Genel Müdürlükler kaldırılarak, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatının Kuruluşu ve Görev Esasları hakkındaki yönetmelikle tarımla ilgili olan birimler tek bir çatı altında toplanmıştır (Anonim 2004).

1943 yılında başlatılan düzenli tarımsal yayım çalışmaları kapsamında çeşitli yayım projeleri yapılmıştır. Yapılan projelerin çoğu “Eğitim ve Ziyaret” sistemi esas alınarak yürütülmüştür. Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi (TYUAP), Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi (KÖYMER) ve Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi (TAR-GEL) bakanlığın daha önce yapmış yayım ve danışmanlık çalışmaları arasında yer almaktadır (Sayın vd. 2015).

TYUAP, finansmanı Türkiye Cumhuriyeti ve Dünya Bankası tarafından sağlanmış ve iki etap olarak uygulanmıştır. 1984 yılında TYUAP’ın ilk etabı uygulanmaya başlanmıştır. TYUAP’ta “Eğitim ve Ziyaret Yaklaşımı” benimsenerek yayım birimlerinin üreticilere yakın olacak şekilde köy gruplarına kadar kurulması sağlanmıştır. Ayrıca merkezlerde görev alan yayım elemanlarının da diğer yayımcıları ve kendi görev alanlarında bulunan çiftçileri belirli dönemlerde sürekli olarak eğitmeleri esas alınmıştır. TYUAP’ın ilk etabının uygulama süresi 6 yıl olarak belirlenmiştir. Daha sonra kapsamı genişletilerek Türkiye geneline yayılması kararı alınmıştır. 1993 yılında projenin ilk etap faaliyetleri sürenin uzamasıyla sonlanmıştır. İkinci etap TYUAP çalışmaları ise 1990 yılında başlatılarak 7 yıl sürecek şekilde uygulamaya konulmuştur. Bu şekilde TYUAP çerçevesinde Türkiye’deki illerinin neredeyse yarısına yayım hizmetlerinin ulaştırılması sağlanmıştır (Anonim 2004).

KÖYMER ilk aşamada “1.000 köye 1.000 tarım gönüllüsü” hedefiyle 3 yıl sürecek şekilde başlatılmıştır. Bu kapsamda üreticilere yerinde hizmet verilmesi, yerinde bilgilendirilmesi, üretici gelirinin arttırılması amaçlanmış veteriner hekimler ile ziraat ve su ürünleri mühendislerinin ile danışmanlık hizmeti vermesi hedefi ile uygulamaya konmuştur. Projede görev alan 1.023 danışmanın %36’sının finansmanı farklı kuruluş ve şirketler tarafından karşılanmıştır (Özçatalbaş vd. 2010). 2004 yılı ocak ayında başlatılan KÖYMER Projesi 2006 yılı aralık ayında sonlanmıştır.

TAR-GEL Projesi, KÖYMER Projesinin devamı olarak 1/1/2007 tarihinde başlamıştır. Başlangıçta bu proje özel yayım faaliyetini geliştirmek amacıyla uygulamaya konulmuşken, 2007 yılında KÖYMER’in TARGEL’e dönüştürülmesi sonucunda

TOB'a bağlı bir yapı haline gelmiştir. Yayım faaliyetinde bulunan kişiler sözleşmeli personel statüsünde çalıştırılmış ve maaşları genel bütçeden karşılanmıştır (zatalbaş vd. 2010). 2016 yılı başında ise TOB tarafından projeye son vermiştir.

Günümüzde ise, TOB tarafından eğitim ve yayım alanında ifti eğitim ve yayım, el sanatları ve eğitim merkezleri, kırsal kadın ve aile ile tarımsal danışmanlık gibi faaliyetler yürütülmektedir. Çiftçi eğitim ve yayım faaliyetleri arasında ise, Tarımsal Yenilik ve Bilgi Paylaşımı, İl Yayım Programları, Tarımsal Yeniliklerin Yaygınlaştırılması Yayım Projeleri, Tarımsal Yayım Projeleri, Tarımsal Nüfus Genleşiyor Projesi, Tarımsal Kuraklıkla Mücadele ve Sulama, Süt ve Sağım Hijyeni Konulu ifti Eğitimleri, ifti Eğitim Kursları, İl zel Yayım Projeleri, Hizmet İçi Eğitim alışmaları ve Sürü Yönetim Elemanı Benim Projesi yer almaktadır (Anonim 2019c).

3.4 Sürü Yönetim Elemanı Benim Projesi

3.4.1 Projenin tanıtımı

“Sürü Yönetim Elemanı Benim” projesi” kırsal alanlarda sürü yöneticiliği mesleğinin cazibesini artırmak gibi amaçlarla 2013 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Projenin işbirlikçileri TOB, Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB), Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) ve Türkiye Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Merkez Birliği (TDKIYEB)'dir. Projenin amacı sürü yönetimi elemanı veya sürü yönetimi elemanı olmaya aday kişilere küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde, MEB'in hazırladığı eğitim modülü aracılığıyla kazandıkları bilgilerle, sürü yönetimi ile ilgili faaliyetlerini daha bilinçli olarak sürdürmelerini sağlamaktır (Anonim 2013c).

3.4.2 Projenin amacı ve hedefleri

Projenin genel amacı; sürü yöneticisi ya da sürü yöneticisi olmaya aday kişilere koyun ve keçi ırklarını seçebilme, küçükbaş hayvanların ağıl/barınağını kurabilme, besleme,

bakım ve sağımını yapabilme ile küçükbaş hayvanları çoğaltabilme kabiliyetini kazandırmaktır. Bununla birlikte biyogüvenlik uygulamaları konusunda bilinçlendirmek ve küçükbaş hayvanları hastalıklara karşı koruyabilme ile hastalıklarla mücadele edebilme becerisini kazandırmak projenin genel amaçlarındandır.

Projenin özel amaçları;

- Sürü yöneticisi ya da sürü yöneticisi adaylarının, MEB eğitim modülü programı kapsamında edindikleri bilgiler doğrultusunda sürü yönetimi ile ilgili faaliyetlerini daha bilinçli olarak gerçekleştirmelerini sağlamak,
- Sürü yöneticiliği mesleğinin kırsal alanlarda daha cazip olmasını sağlamaktır.

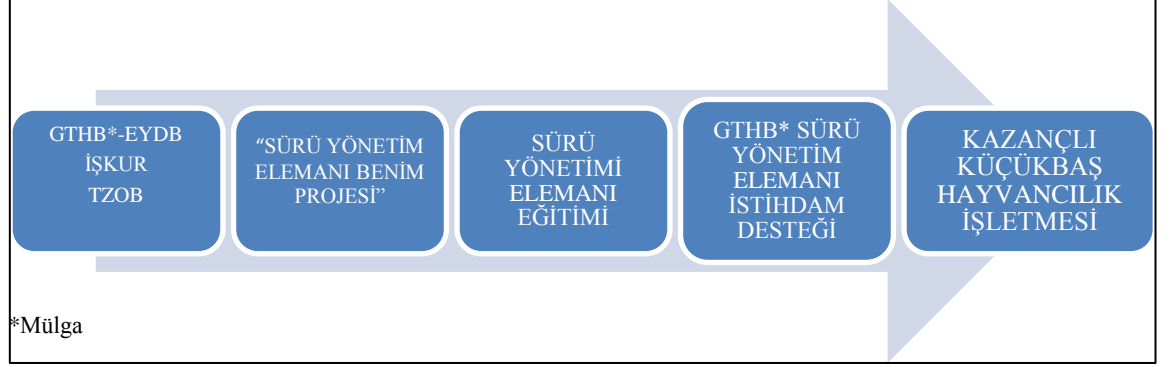
Projenin hedefleri;

- Sürü yöneticiliği mesleğinin cazibesini artırmak ve böylece kırsalda nitelikli ve kayıt dışı olmayan bir istihdam alanı yaratmak,
- Sürü yöneticiliğinin teknik kapasite ve uygulama becerilerini arttırmak,
- Meraların kullanımı ve korunması konularında bilinç düzeyinin artırılmasına direkt olarak etki etmek,
- Küçükbaş hayvanlardan sağlanan verimi artırarak ülke ekonomisine olan faydasını istenen seviyeye çıkarmak,
- Besleme ve bakım standartlarını artırarak küçükbaş hayvanların refah koşullarını iyileştirmek,
- Türkiye’de küçükbaş hayvan sayısını yükseltmek ve yeni teknolojiler doğrultusunda üretimde yeni yöntemlerin kullanılmasını sağlamaktır.

Proje kapsamında sürü yöneticisi veya sürü yöneticisi adaylarına katıldığı eğitim sonrasında mesleki geçerliliğe sahip bir sertifika verilerek konu ile ilgili proje ve programlardan öncelikli olarak faydalanmaları sağlanmaktadır.

Projede belirlenmiş olan hedefler ve ulaşma evreleri şekil 3.1’de görülmektedir. Bu aşamalar doğrultusunda eğitimlerin düzenlenmesi, bu eğitimlere katılan sürü

yöneticilerinin desteklenmesi ile küçükbaş hayvancılık işletmelerinin kazançlı hale gelmesi hedeflenmiştir.

Şekil 3.1 Proje hedefine ulaşma aşamaları (Çelik ve Tanışık 2015)

3.4.3 Projenin gerekçesi

Diğer hayvancılık faaliyetleri ile kıyaslandığında küçükbaş hayvancılık sahip olduğu üstün özellikler projenin gerekçesini oluşturmaktadır. Projenin gerekçesini oluşturan bu üstünlükler özetle (Anonim 2013c);

- Küçükbaş hayvanların tarımsal işletmelerden temin edilen kaba yemi en iyi şekilde değerlendirebilen türler olması,
- Küçükbaş hayvanlar yapıları gereği engebeli araziler için daha uygun olması, birim hayvan başına maliyetinin daha az olması,
- Küçükbaş hayvanlarda jenerasyon aralığının nispeten kısa olması nedeniyle sürü oluşturma ve büyütmede avantaj sağlaması,
- Süt, et, deri, yapağı ve gübre gibi küçükbaş hayvancılık ürünlerinin daha karlı değerlendirilebilmesi olarak sıralanabilir.

3.4.4 Projenin süresi ve uygulama süreci

Süresi üç yıl olarak belirlenen projenin uygulanmasına 2013 yılı itibariyle başlanmıştır. Ancak gerek görülmesi durumunda proje taraflarının karşılıklı anlaşması şartıyla

sürenin uzatılabilmesi planlanmıştır. Bu kapsamda yoğun talep üzerine proje devam etmiş ve 2019 yılında 7. yılına girmiştir.

Proje çerçevesinde düzenlenecek eğitimler için kullanılmak üzere EYDB ve HAYGEM uzmanları tarafından MEB'in koordinasyonu doğrultusunda 120 saatlik "Sürü Yönetim Elemanı" modüler eğitim programı hazırlanmıştır. Program MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından onaylanarak eğitim faaliyetlerinde kullanılmaya başlanmıştır. 2013'te belirlenen 120 saatlik kurs programı 2017 yılında güncellenerek 104 saate düşürülmüştür (Anonim 2013d, 2017b).

3.4.5 Hedef grup

Projenin başlangıcında hedef grup, okuma ve yazma bilen ya da en az ilkokulu bitirmiş, fiziki olarak sağlıklı ve sosyal güvence kapsamına alınma özelliklerinde olan mevcut durumda sürü yöneticiliği yapmakta olan veya sürü yönetimi faaliyetlerini yapacak eleman olmaya aday kişiler olarak belirlenmiştir. 2017 yılı MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Kurs Programı'nda, giriş koşulları okur-yazar olmak ve 14 yaşını doldurmuş olarak güncellenmiştir (Anonim 2013d, 2017b).

3.4.6 Projeye dayalı olarak uygulanan eğitim faaliyetleri

Eğitime katılacak kişiler Tarım ve Orman İl/İlçe Müdürlükleri, TÜDKİYEB ve TZOB işbirliği sonucunda belirlenmektedir. Projenin başlangıçta 81 il ve ilçelerinde sürekli olarak yürütülmesi planlanmış olup 2013 yılında öncelikli olarak Konya, Ankara, Kırşehir, Sivas ve Iğdır illerinde pilot uygulamaya başlanmıştır. 2013 yılında pilot illerde eğitim alan 92 kişi "Sürü Yönetimi Elemanı Sertifikası" almaya hak kazanmışlardır (Anonim 2019d).

Türkiye'de Sürü Yönetim Elemanı Benim Projesi kapsamında düzenlenen eğitim faaliyetlerine 2013-2018 yılları arasında toplam 34.411 sürü yöneticisi katılarak sertifika almaya hak kazanmıştır. 2014 yılında 59 il genelinde açılmış olan kurslara

8.150 kişi, 2016 yılında 232 adet kursa 4.506 kişi ve 2018 yılında ise 62 ilde açılan 310 kursa 6.884 kişi katılım sağlamıştır (Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1 Türkiye’de proje kapsamında açılan kurs bilgileri (Anonim 2019d)

Yıllar	Kurs açılan il sayısı	Açılan kurs sayısı	Sürü yönetici sayısı	Destek alan
2013	4	4	92	-
2014	59	341	8.150	817
2015	67	368	9.508	2.973
2016	47	232	4.506	4.458
2017	52	222	5.271	5.372
2018	62	310	6.884	7.039
Toplam	291	1.477	34.411	20.659

3.4.7 Sürü yönetim elemanı kurs programı

Kurs Programı MEB’de görevli öğretmenler ve uzmanları ile alan uzmanlarının iş birliği ile oluşturulmuştur. Kurs kapsamı doğrultusunda konular, teorik ve pratiğe uygun metot ve tekniklerle işlenmektedir.

Kurs modülü incelendiğinde iş sağlığı ve güvenliği, sürüyü yönlendirme, sürünün beslenmesi, sürünün bakım işleri ve sürünün sağlığı ana başlıklar olduğu görülmektedir (Çizelge 3.2). Program, yaygın eğitim merkezlerinde ya da kurumlar tarafından uygun görülen yerlerde uygulanmaktadır.

Kursun sonunda teorik ve performansa dayalı sınav ile değerlendirme yapılmaktadır. Kurs başarı ile tamamlayan sürü yöneticilerine, kurs bitirme belgesi ve Europass Sertifika eki verilmektedir (Anonim 2017b). Sürü Yönetimi Elemanı Benim Projesi kapsamında 2013-2018 yılları arasında toplamda 34.411 adet sertifika/katılım belgesi verilmiştir.

Çizelge 3.2 Sürü yönetimi kursu modülleri ve zaman tablosu (Anonim 2017b)

MODÜL ADI	KAZANIM	ÖĞRENME KAZANIMLARI	SÜRE
İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ	İş sağlığı ve güvenliği kurallarını uygular	İş sağlığı ve güvenliğinin önemini açıklar	16
		İş kazası ve meslek hastalıklarından korunma yöntemlerini sıralayarak gerekli önlemleri alır	
		Tehlikelerden kaynaklanacak risklere karşı gerekli önlemleri alır	
		Acil durumlarda gerekli tedbirleri alır	
SÜRÜYÜ YÖNLENDİRME	Sürünün sevk ve idaresini sağlar	Sürüdeki hayvan sayısını takip eder	24
		Sürünün ulaşımını sağlar	
		Sürüyü merada konaklatır	
		Sürünün su ihtiyacını karşılar	
		Sürünün arazide takibini yapar	
		Sürüyü ağır/ahulda yönlendirir	
		Yavruları sürüye katar	
Sürü köpeklerinin eğitim ve yönlendirmesinin sağlar			
SÜRÜNÜN BESLENMESİ	Sürüyü besin varlığına göre besler	Sürüye uygun mera/otlak araştırır	24
		Sürüyü mera/otlakta yeşil otlar besler	
		Sürüyü kuru otlar/dane yemle besler	
		Yavruları besler	
SÜRÜNÜN BAKIM İŞLERİ	Dönemlere göre bakım işlerini yapar	Hayvanların fiziksel bakımını yapar	16
		Hayvanları sağlar	
		Gebe hayvanlara bakar	
		Yeni doğan hayvanların bakımını yapar	
		Hayvanlardaki yapağı/kıl/tiftiği kırkar	
		Çoban köpeklerinin bakımını yapar	
SÜRÜNÜN SAĞLIĞI	Hayvan sağlığını korur	Sürüdeki hayvanların sağlığını izler	24
		Hastalanan hayvanları belirler	
		Hastalanan hayvanların tedavisini destekler	
		Salgın hastalık durumunda sürüyü koruyucu önlemler alır	
		Parazitlere karşı önlem alır	
		Hayvanların aşılarını takip eder	
		Hayvanların doğumuna destek olur	
		Yavruların bakımını destekler	
		Hayvanları çiftleştirir	
Kurs Toplam Süresi (Ders Saati)			104

3.5 Sürü Yöneticisi İstihdam Desteği

Resmi Gazete’de yayınlanan 12 Nisan 2014 tarih ve 28970 sayılı Bakanlar Kurulu kararı gereği “Sürü Yönetimi Elemanı” sertifikasına sahip olan kişileri istihdam eden 500 baş ve üzeri küçükbaş hayvan varlığına sahip işletmelere 5.000 TL sürü yöneticisi istihdam desteği verilmeye başlanmıştır (Anonim 2014c).

Bakanlar Kurulu Kararı’nın ardından 28 Mayıs 2014 tarih ve 29013 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Hayvancılık Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları Tebliği” kapsamında, sürü yöneticisi istihdam desteğine ait başvuru şartları belirlenmiştir. Bu Tebliğ kapsamında destekten faydalanmak isteyen işletmenin en az 500 küçükbaş hayvana sahip olması gerekmektedir. Ayrıca işletmede sürü yöneticisi çalışması gerekmekte ve sürü yöneticisine ait SGK primlerinin yıl içinde en az 5 ay kesintisiz şekilde ödenmiş olması gerekmektedir. Bu şartları sağlayan işletmelere 5.000 TL sürü yöneticisi istihdam desteği verilmiştir (Anonim 2014d).

2018 yılında köy-mahalle sürülerini ortak otlatan çobanların da bu destekten yararlandırılması maddesi eklenmiştir. Söz konusu bu çobanların otlattığı sürüde en az 200 ve üzeri anaç küçükbaş hayvan bulunması şartı yer almıştır. Her bir işletme için sadece bir çobanın desteklemeden yararlandırılacağı bununla birlikte başvuru şartlarını taşıyan ve birden fazla işletmesi olan yetiştiricilerin ise her işletme için ayrı başvuruda bulunabileceği 2018 yılı tebliğine ilave edilen şartlardandır (Anonim 2018a).

20 Kasım 2019 tarih ve 30954 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Hayvancılık Desteklemeleri Uygulama Tebliği” kapsamında çoban istihdam desteği ile ilgili en önemli değişiklik, işletmelerin sahip olması gereken küçükbaş hayvan sayısı 100’e düşmüştür. Böylece daha küçük işletmelerin de bu destekten faydalanmasının önü açılmıştır. Ancak, 5.000 TL’lik sürü yöneticisi istihdam desteğinde değişiklik yapılmamıştır.

Sürü yöneticisi (çoban) istihdam desteği ile ilgili başlıca şartlar ve destek miktarı yıllar itibari ile çizelge 3.3'te verilmiştir. Yıllar itibariyle destekleme tutarı aynı kalmakla beraber istenilen hayvan sayısı düşürülerek, daha fazla sürü yöneticisinin desteklemeden faydalanması sağlanmıştır. SGK prim ödeme şartı 2014-2017 yıllarında kesintisiz olarak en az 5 ay iken, 2018 yılında 6 aya çıkarılmış ve 2019 yılında tekrar 5 ay olarak belirlenmiştir.

Çizelge 3.3 Sürü yöneticisi istihdam desteği (Anonim 2014d, 2015b, 2016a, 2017c, 2018a, 2019e)

Yıllar	Destek Adı	Desteklenen Hayvan Varlığı	SGK Prim Ödemesi	Destekleme Tutarı (TL/yıl)
2014	Sürü Yöneticisi İstihdam Desteği	500 baş ve üzeri	En az 5 ay	5.000
2015	Sürü Yöneticisi İstihdam Desteği	300 baş ve üzeri	En az 5 ay	5.000
2016	Çoban (Sürü Yöneticisi) İstihdam Desteği	250 baş ve üzeri	En az 5 ay	5.000
2017	Çoban İstihdam Desteği	250 baş ve üzeri	En az 5 ay	5.000
2018	Çoban İstihdam Desteği	200 baş ve üzeri	En az 6 ay	5.000
2019	Sürü Yöneticisi (Çoban) İstihdam Desteği	100 baş ve üzeri	En az 5 ay	5.000

Yayınlanan son Tebliğe göre sürü yöneticisi (çoban) işletme sahibinin kendisi, birinci dereceden yakını, istihdam edilen veya köy-mahalle sürüsü çobanları olabilmektedir. 2019 yılı SGK primleri 5510 sayılı Kanun kapsamında;

- Çoban eğer istihdam ediliyorsa, 4. madde 1. fıkrasının (a) bendi
- Çoban eğer işletme sahibi ise, 4. madde 1. fıkrasının (b) bendi
- Çoban eğer işletme sahibinin birinci derece yakını ise, 4. madde 1. fıkrasının (a) ve (b) bendi
- Çoban eğer köy-mahalle sürüsüne ortak bakan kişi ise, 4. madde 1. fıkrasının (b) bendi olarak ödenmektedir.

Sürü yöneticilerinin destekleme kapsamında zorunlu olduğu prim ödemesi yukarıda görüldüğü gibi istihdam durumlarına göre farklılık göstermektedir. Tebliğin ilk çıktığı dönemde bu karmaşık yapı sürü yöneticileri tarafından yanlış ödemelere yol açmış ve bu nedenle bazı sürü yöneticilerinin destekten faydalanamadığı görülmüştür. Bu doğrultuda sürü yöneticilerinin prim ödeme, destekleme koşulları gibi konularda bilgilendirilmesine yönelik faaliyetler oldukça önemlidir.

Destekleme alamayacak kişiler için aşağıdaki özellikler belirtilmiştir (Anonim 2019e).

- Hayvancılık işletmesi bulunmayan veya fiilen çobanlık yapmayanlar,
- SGK primini 30 gün üzerinden tam zamanlı yatırmayanlar (köy-mahalle sürülerinin çobanları hariç),
- İşletmede çalıştırılan fakat aktif olarak çobanlık yapmayanlar,
- Devlet memurları,
- Muhtarlar,
- Emekliler ve
- 18 yaşını doldurmamış olanlar çoban olarak destek kapsamına alınmazlar.

Türkiye'nin en yoksul sınıflarından bir tanesi olan çiftçilerin sosyal güvenliğinin sağlanması açısından iki ana sorun söz konusudur. Bunlardan biri çiftçilerin Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-Kur)'a kayıt yaptırmadan faaliyet göstermeleri, diğer bir tanesi ise sigorta primlerini ödeme kabiliyetlerinin düşük olmasıdır (Gülçubuk 2017). Bu kapsamda sürü yöneticisi istihdam desteği, sigorta primini ödemekte zorlanan ve geliri iyi olmasına rağmen Bağ-Kur'a kayıtlı olmadan çalışan sürü yöneticilerinin sayısının azaltılması ve kayıt dışı istihdamın önüne geçilmesi açısından küçükbaş hayvancılık sektörüne önemli bir katkı sağlamaktadır.

4. MATERYAL ve YÖNTEM

4.1 Materyal

Araştırmanın ana materyalini 2013-2017 yılları arasında Ankara ilinde, “Sürü Yönetim Elemanı Benim” projesi kapsamında eğitim alan ile almayan sürü yönetim elemanlarından anket yolu ile elde edilen birincil veriler oluşturmuştur.

Konu ile ilgili ikincil veriler TOB kayıtları, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) gibi ulusal kurumların yayınlarından, daha önce yapılmış olan ulusal ve uluslararası çalışmalar, yayınlar, tezler ile kurumların yayınlamış olduğu kitaplar, dergiler, istatistik ve raporlardan elde edilmiştir.

4.2 Yöntem

4.2.1 Örneklem yöntemi ve büyüklüğü

Eğitim alan sürü yönetim elemanlarının listesi TOB, Eğitim ve Yayın Daire Başkanlığından temin edilmiş olup en fazla kursun açıldığı Ankara ilinde 2013-2017 yılları arasında eğitim alan 2.130 sürü yönetim elemanı çalışmanın ana kitlesini oluşturmaktadır. Beypazarı, Haymana, Bala, Çubuk ve Ayaş ilçeleri Ankara ilinde sertifika alan sürü yönetim elemanlarının çoğunluğunu (%55) temsil etmektedir (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1 2013-2017 yılları arasında Ankara ili katılımcı sayısı (Anonim 2019d)

İlçe	Katılımcı (kişi)	Oran (%)
Beypazarı	319	15
Haymana	302	14
Bala	245	11
Çubuk	162	8
Ayaş	148	7
Diğer	954	45
Ankara	2.130	100

Bu 5 ilçede, Oransal Örnekleme Yöntemine göre (%90 güven aralığında ve %10 hata payı ile) sürü yönetimi elemanına uygulanan anket sayısı 65 olarak belirlenmiştir. Ayrıca aynı bölgede ve benzer özelliklere sahip eğitim almamış sürü yönetim elemanlarına aynı sayıda anket uygulaması yapılmıştır. Örnek hacminin saptanmasında kullanılan Oransal Örnekleme formülü aşağıda verilmiştir. (Newbold 1995; aktaran Çobanoğlu ve Işın 2009).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{\hat{p}_x}^2 + p(1-p)}$$

N= Ankara ilinde eğitim alan sürü yönetici sayısı

n= Örnek hacmi

$\sigma^2_{\hat{p}_x}$ = Varyans

Bu amaçla konu ile ilgili olarak daha önce yapılan araştırmalarda kullanılan formlardan da faydalanılarak, araştırmanın amacına uygun anket formları oluşturulmuştur. Deneme anketi ile yapılan görüşmeler doğrultusunda anket formlarının son hali verilmiştir. Anket formu sürü yöneticilerinin sosyo-ekonomik özellikleri, sürü yöneticiliği faaliyetlerine ilişkin bilgiler, eğitim ve yayım faaliyetleri, “Sürü Yönetimi Elemanı Benim Projesi” kapsamında verilen eğitim ile ilgili detaylı sorular ile sürü yöneticilerinin bilgi düzeylerini belirlemeye yönelik bilgi sorularının yer aldığı bölümlerden oluşmaktadır. Anket formları Eylül-Ekim 2019 tarihinde sürü yöneticileri ziyaret edilerek görüşme yöntemiyle doldurulmuştur.

Çizelge 4.2 Anket yapılan ilçeler ve anket sayısı

Anket yapılan İlçeler	Katılımcı (kişi)	Anket sayısı (Eğitim alan)	Anket sayısı (Eğitim almayan)
Beypazarı	319	18	18
Haymana	302	17	17
Bala	245	13	13
Çubuk	162	9	9
Ayaş	148	8	8
Toplam	1.176	65	65

Ankara ilini temsilen anket çalışması gerçekleştirilen ilçeler ve anket sayıları çizelge 4.2’de verilmiştir. Oransal örnekleme yöntemine göre 65 olarak belirlenen anket sayısı eğitime katılanların sayısına göre 5 ilçeye oransal olarak dağıtılmıştır. Eğitime katılmamış sürü yöneticilerine uygulanacak anket sayısı eğitime katılanların sayısı ile aynı olacak şekilde belirlenmiştir (Çizelge 4.2).

4.2.2 Verilerin analizi ve değerlendirilmesinde izlenen yöntem

Sürü yöneticileri, “Sürü Yönetim Elemanı Benim” projesi kapsamında eğitim alan ve almayan olarak iki ayrı grupta incelenmiştir. Araştırma alanında sürü yöneticilerine uygulanan anketlerden elde edilen veriler Microsoft Excel programına kaydedilmiştir. Kaydedilen bu veriler bir kısmı daha sonra bazı değişkenler arasında analizler yapabilmek için SPSS ve Minitab istatistik programına aktarılmıştır. Verilerin karşılaştırmalı analizi uygun yöntemlerle araştırmanın amacına uygun olarak özet çizelgelerle değerlendirilmiştir.

Sürü yöneticilerinin sosyo-demografik durumları, meslek bilgileri (mesleği yapma nedenleri, memnuniyetleri, deneyim süreleri, mesleğe devam edip etmeme durumları ve sorunları), bilgi kaynakları, eğitim sonrası kazanım ve değişimler ile ilgili ortak niteliklerin ortaya çıkarılabilmesi ve karşılaştırma yapılabilmesi için oransal değerlendirmeler yapılmıştır. Genel olarak kursun, eğiticinin, eğitimin planlanması ve uygulanmasının ve eğitim sonrası kazanımların değerlendirilmesine yönelik soruların analizi için beşli likert ölçeği kullanılmıştır.

Eğitim alan ve almayanlar arasındaki farklılıkların belirlenebilmesi açısından sürü yöneticisi eğitim modülü baz alınarak 5 bölümden oluşan bilgi soruları hazırlanmıştır. İş sağlığı ve güvenliği, sürüyü yönlendirme, sürünün beslenmesi, sürü bakım işleri ve sürünün sağlığı konularına ayrılan bu bölümde, her bir eğitim modülü 4 soru olmak üzere toplam 20 soru hazırlanmıştır. Soruların belirlenmesinde ise sürü yöneticisi eğitimlerinin sonunda sürü yöneticilerine uygulanan sınav sorularından faydalanılmıştır. Sorulara verilen cevaplar her soru 5 puan olacak şekilde 100 üzerinden ve

değerlendirilmiştir. Sürü yöneticilerinin sorulara verdikleri doğru cevapların ortalamalarına göre ise, düşük (0-49), orta (50-74), iyi (75-89) ve çok iyi (90-100) olmak üzere bilgi düzeyleri belirlenmiştir. İki grup arasında karşılaştırma yapılabilmesi ve farklılıkların ortaya konulabilmesi için sorulara verilen doğru cevap sayıları ile ilgili oransal değerlendirmeler ve yorumlar yapılmıştır. Ayrıca eğitim alan sürü yöneticileri için ankette ayrı bir bölüm hazırlanarak, eğitimin ve eğitimcinin genel olarak değerlendirilmesi ile eğitim sonrası kazanımların belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bununla birlikte veriler, iki yönlü tabloların analizinde yaygın olarak kullanılan Çoklu Uyum Analizi (Başpınar ve Mendes 2000) ile değerlendirilmiştir. Bu kapsamda farklı başlıklar altında değerlendirilen verilerden istatistiksel olarak en anlamlı ve önemli görülen değişkenlere bir arada çoklu uyum analizi uygulanmıştır.

Yapılan çalışmalarda geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edilebilmesi için incelenen konunun olayları olabildiğince bütün yönleriyle değerlendirmek bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu amaçla çok değişkenli veri ve bunların analizleri ile çalışabilmek için çok değişkenli istatistiksel yöntemlere başvurulmaktadır (Suner ve Çelikoğlu 2008).

Kategorik olarak elde edilen veya elde edildikten sonra kategorize edilmiş verilerin analizi ile daha çok sosyal bilimlerde karşılaşılsa da tarım bilimlerinde de oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu tip verilerin analiz edilmelerinde sıklıkla kullanılan istatistiksel yöntemler Fisher'in Kesin Olasılık Hesaplaması, G-İstatistiği, Z-Testi (Oran Testi) ve Ki-Kare Analizi'dir. Bu tekniklerinin kullanılabilmesi için belirli şartlara gereksinim vardır. Ancak bu istatistiğin gerektirdiği şartlar çoğunlukla sağlanamamakta olup şartlar sağlansa bile ulaşılan bilgiler çok genel kalmakta ve sonuçların yorumlanmasında bazı zorluklar ortaya çıkmaktadır (Başpınar ve Mendes 2000). Ayrıca Devillers ve Kacher (1991), bu yöntemlerle değişkenler ve değişkenlerin seviyeleri arasındaki mevcut ilişkinin daha detaylı ortaya konabilmesi ve ulaşılan sonucun görsel olarak sunulabilme olanağının olmadığını belirtmiştir (Gül 2014).

Çoklu Uyum Analizi yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemde diğerlerine kıyasla kategorik verilerin analizi daha uygun ve kolay olup, aynı zamanda aynı uzayda sütun ve satır değişkenleri arasında bulunan mevcut ilişkilerin grafiklerle sunulabilmesine olanak sağlanmaktadır. Ayrıca görsel sonuçlarının olması ve kolay bir şekilde yorum yapılabilmesi, varsayımlardan bağımsız olması, daha güvenilir bilgiler sağlanabilmesi ve sonuçları daha geniş bir çerçevede yorumlamaya olanak sağlanması gibi avantajları bulunmaktadır (Devillers ve Karcher 1991, Meulman 1998; aktaran Başpınar ve Mendes 2000).

Uyum analizi genel olarak, “Basit Uyum Analizi” ve “Çoklu Uyum Analizi” olmak üzere ikiye ayrılır. Basit uyum analizinde sadece iki kategorik değişken arasında mevcut ilişki araştırılırken, Çoklu Uyum Analizi’nde ise ikiden çok kategorik değişken arasındaki ilişki yapısı incelenmektedir. Çoklu Uyum Analizi, Basit Uyum Analizi’nin üç ya da daha çok değişkenin olduğu durumların genellenmiş hali olarak tanımlanabilir. Çoklu Uyum Analizi 2 yanlı ve çok yanlı şekilde hazırlanmış tabloları incelemekte faydalanan, sütun ve satırlar arasında bulunan uyumun ölçülerini barındıran istatistiki bir tekniktir (Keskin 2001).

Uygunluk analizi yönteminde amaç, değişkenlerin arasında bulunan ilişkiyi indirgenmiş boyutlu bir uzayda sunmaktır. Bu yöntemde, matematiksel teknikler kullanılarak çok boyutlu uzayda değişken kategorilerinin noktalar aracılığıyla gösterildiği bir grafik oluşturulur. Böylece çapraz tabloların yapısının belirlenmesi sağlanır (Suner ve Çelikoğlu 2008).

Yukarıda ifade edilen nedenlerden dolayı bu çalışmada, elde edilen verilerin analizinde Çoklu Uyum Analiz Yöntemi’nin kullanılmasına karar verilmiştir.

Araştırma kapsamında ele alınan değişkenlerin toplam seviye sayısı (sütun), anket sayısı (satır) olarak değerlendirildiğinde oluşturulan L matrisi “değişkenlerin toplam seviyesi x anket sayısı” boyutlu bir matris şeklini almıştır. Çoklu Uyum Analizinin uygulanabilmesi için ilk önce başlangıç matrisi (indicator matrix) oluşturulur. L ile gösterilen bu matris;

$$L = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 1 & 1 & 1 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 \end{bmatrix}_{130 \times 18}$$

şeklinde ifade edilmektedir. L matrisi, anketlerde yer alan değişkenin kategorileri için 1, diğerleri için 0 kodu verilerek oluşturulmaktadır. Bu durumda L matrisinde satır toplamları bir değişkenin kategorileri içerisinde 1'e, tüm kategoriler içerisinde ise değişken sayısına eşit olur. L matrisinin analiz edilmesinde, bu matrisin iç çarpımlarından oluşan Burt Tablosu veya Burt Matrisi olarak adlandırılan matris esas alınmıştır (Aktürk 2004, Gülçubuk vd. 2016).

Çalışma kapsamında yapılan sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve bilgi düzeylerine ait Burt Tablosu için örnek verilirse; L matrisinin sütunlarında ele alınan değişkenlerin toplam seviye sayısı (2+3+4+3+4+2=18), satırlarında ise anket sayısı (130) bulunduğundan, L matrisi 130x18 boyutlu bir matris olmaktadır.

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

İlk aşamada, araştırmanın yapıldığı İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Ankara ilinin genel özellikleri çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Araştırma bölgesinin coğrafi konumu, iklim özellikleri, genel nüfus özellikleri, arazi varlığı ve kullanımı, tarım arazilerinin kullanımı, bitkisel üretimi ve hayvansal üretimi ikincil veriler kullanılarak ele alınmıştır.

İkinci aşama ise, Ankara ilinde toplam 130 sürü yöneticisi ile yüz yüze görüşme yoluyla uygulanan anketlerden elde edilen birincil verilerin sonuçlarına yer verilmiştir. Bu kapsamda sürü yöneticilerinin yaşları, eğitim düzeyleri, sosyal güvenlik durumları, sürü yöneticilerinin özellikleri, hayvan varlığı, sürü yöneticilerinin bilgi kaynakları, sürü yöneticileri ile ilgili detaylı bilgiler ile anket sorularına verilen cevaplar dikkate alınarak bu bölümde değerlendirilmiştir. Araştırma bölgesinde görüşülen sürü yöneticilerinin 128'i erkek 2'si kadın olması nedeni ile çalışmada cinsiyet değişkeni ele alınmamıştır. Araştırma bulguları incelenirken eğitim alan sürü yöneticileri 1. grup ve eğitim alamayan sürü yöneticileri ise 2. grup olarak değerlendirilmiştir.

5.1 Araştırma Bölgesinin Tanıtılması

5.1.1 Coğrafi konumu

Ankara 26.897 km²'lik bir alana sahip olup 39.57 kuzey enlemi ile 32.53 doğu boylamları arasında yer almaktadır. Türkiye'nin toplam yüzölçümünün %7,39'unu oluşturan Ankara'nın Doğusunda Kırşehir ve Kırıkkale, Batısında Eskişehir, Kuzeyinde Çankırı, kuzeybatısında Bolu ve Güneyinde Konya ve Aksaray illeri bulunmaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği ise yaklaşık olarak 890 m'dir (Anonim 2019f).

İlçeleri Altındağ, Çankaya, Mamak, Keçiören, Sincan, Yenimahalle, Akyurt, Beypazarı, Çamlıdere, Çubuk, Elmadağ, Etimesgut, Evren, Kahramankazan, Gölbaşı, Bala, Ayaş,

Güdül, Haymana, Kalecik, Kızılcahamam, Nallıhan, Polatlı, Porsaklar ve Şereflikoçhisardır (Anonim 2019f).

5.1.2 Araştırma alanının iklim özellikleri

Ankara'nın geniş arazisi üzerinde farklı iklim özellikleri ile karşılaşmaktadır. Güneyde, İç Anadolu Bölgesi iklimine ait özellikleri taşıyan step iklimi, kuzeyde ise Karadeniz ikliminin yağışlı ve ılıman özellikleri görülmektedir. Karasal iklimin hüküm sürdüğü Ankara'da yaz mevsimi sıcak geçerken kış mevsiminde sıcaklıklar düşüktür. En soğuk ay Ocak, en sıcak ay ise Temmuz-Ağustos ayıdır.

Ankara'nın kuzey ve güney bölümleri arasında düşen yağış miktarları bakımından farklılıklar vardır. Güney yönünde İç Anadolu Bölgesi'ne özgü olan iklim özellikleri; Kuzey yönünde yer alan Çubuk ve Kızılcahamam ilçelerinde ise Karadeniz Bölgesi'nin yağış rejimine ait özellikler görülmektedir. Bölgenin yapısından dolayı sis olayı özellikle kış mevsiminde oldukça fazla görülür ve hayatı olumsuz etkilemektedir. Bölgenin yıllık ortalama yağış miktarı 389,1 mm olup, ortalama sıcaklığı 11,7 C'dir. En yüksek sıcaklık değeri 40,8 C ve en düşük sıcaklık -24,9 C olarak belirlenmiştir (Anonim 2019f).

5.1.3 Genel nüfus özellikleri

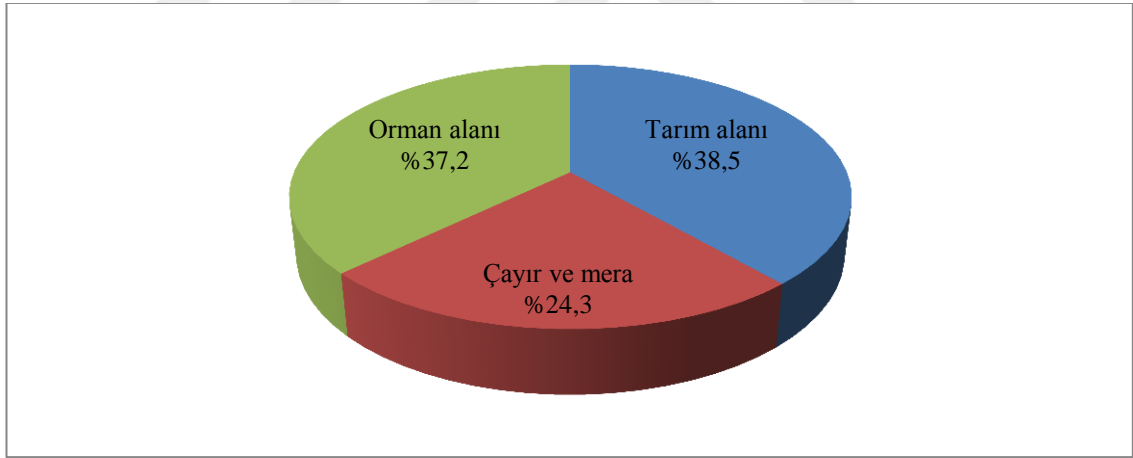
Ankara'nın başkent olmasıyla idari organların teşkilatlanması ve sanayinin gelişmesi nedeniyle yakın il ve ilçeler ve yurdun diğer yörelerinden gelen iç göç ile Ankara'nın nüfusu hızla artmıştır. Böylece 1927 yılında 404.581 (Anonim 2019f) olan Ankara nüfusu 13 kat artarak 2018 yılında 5,5 milyon kişiye yükselmiştir (Anonim 2019a). Ankara nüfusunun %50,4'ünü kadın, %49,6'sını erkek oluşturmaktadır (Çizelge 5.1). Türkiye nüfusunun %6,7'sini oluşturan Ankara ili, nüfusu yoğun ikinci büyük şehirdir. Ankara iline bağlı 25 ilçe ve 1.432 mahalle bulunmaktadır (Anonim 2019g).

Çizelge 5.1 Türkiye ve Ankara ilinde nüfusun yaş aralıklarına ve cinsiyete göre dağılımı (Anonim 2019a)

Yaş aralıkları	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
0-9	378.576	13,6	398.754	14,6	777.330	14,1
10-14	189.026	6,8	200.061	7,3	389.087	7,1
15-49	1.504.033	54,2	1.499.966	55,0	3.003.999	54,6
50+	703.450	25,3	630.119	23,1	1.333.569	24,2
Ankara	2.775.085	50,4	2.728.900	49,6	5.503.985	100,0
Türkiye	40.863.902	49,8	41.139.980	50,2	82.003.882	100,0

5.1.4 Arazi varlığı ve kullanımı

Türkiye’de 2018 yılı itibariyle 23.180 bin ha tarım alanı, 14.617 bin ha çayır ve mera alanı ile 22.343 bin ha orman alanı bulunmaktadır (Anonim 2019a). Bu verilerin dağılımı incelendiğinde %38,5 tarım alanı, %37,2 orman alanı ve %24,3 çayır-mera alanıdır (Şekil 5.1).

Şekil 5.1 Türkiye tarım, çayır-mera ve orman alanlarının dağılımı (Anonim 2019a)

Ankara ilinin yüzölçümü 2.570.600 ha olup, bunun 1.190.456 ha tarımsal üretimde kullanılmaktadır (Anonim 2019a). Tarımsal amaçlarla kullanılan arazinin toplam arazi içindeki oranı %48 ve çayır ve mera alanlarının payı %16’dır. Orman ve diğer alanlar %36’sını oluşturmaktadır (Anonim 2019h).

Türkiye’de 2018 yılı itibariyle 23.179.986 ha tarım alanı bulunmaktadır. Ankara ise 1.190.450 ha tarım alanı ile Türkiye’nin %5,1’ni kapsamaktadır. Bu alanların %68,3’ünü ekilen alan, %26,1’ini nadas, %3,1’sini sebze bahçeleri, %2,5’ini ise meyve bahçeleri, içecek ve baharat bitki alanı oluşturmaktadır (Çizelge 5.2).

Çizelge 5.2 Türkiye ve Ankara ili tarım alanlarının dağılımı (Anonim 2019a)

Tarım arazisinin cinsi	Ankara		Türkiye	
	Yüzölçümü (ha)	Payı (%)	Yüzölçümü (ha)	Payı (%)
Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler	812.567	68,3	15.421.497	66,5
Nadas	310.875	26,1	3.512.773	15,2
Sebze bahçeleri	37.331	3,1	783.632	3,4
Meyve, içecek ve baharat bitkileri	29.654	2,5	3.456.910	14,9
Süs Bitkileri	28	0,0	5.174	0,0
Toplam	1.190.456	100,0	23.179.986	100,0

5.1.5 Bitkisel üretim

Tarla bitkileri üretimi Ankara ilinde 2018 yılı tarla bitkilerinin ekiliş alanları ve üretimleri incelendiğinde tarla bitkileri ekiliş alanı içinde en yüksek payı tahıllar almaktadır. Tahıllar içerisinde 426.704 ha ekim alanı ve 1.004.545 ton üretim miktarı ile buğday ilk sırayı alırken, ikinci sırada 214.238 ha ve 555.458 ton ile arpa gelmektedir (Anonim 2019a).

Çizelge 5.3 Türkiye ve Ankara ili başlıca tarla bitkileri üretim miktarı ve payı (Anonim 2019a)

Ürün	Ankara		Türkiye	
	Üretim (ton)	Payı (%)	Üretim (ton)	Payı (%)
Buğday	1.004.545	34,3	16.500.000	14,0
Şeker Pancarı	629.101	21,5	17.436.100	14,8
Arpa	555.458	19,0	6.600.000	5,6
Mısır (silaj)	275.836	9,4	23.197.536	19,7
Yonca	95.480	3,3	17.544.946	14,9
Diğer	369.050	12,5	36.339.863	31,0
Toplam	2.929.470	100,0	117.618.445	100,0

Şeker pancarı üretimi 629.101 ton olup, 275.836 ton silajlık mısır üretilmektedir (Anonim 2019a). Ankara ili Türkiye buğday üretiminin %6,1'ini, Arpa üretiminin %8,4'ünü ve şeker pancarı üretiminin %3,6'sını karşılamaktadır (Çizelge 5.3).

Ankara ilinde 2018 yılı sonunda üretilen sebze miktarı toplam 1.160.464 tondur. En fazla üretilen sebze 9.708 ha alan ve 510.414 ton ile kuru soğanıdır (Çizelge 5.4). Kuru soğan toplam sebze üretiminin %44'ünü oluştururken Türkiye kuru soğan üretiminin %26,4'ünü Ankara gerçekleştirmektedir. Diğer üretilen başlıca sebzeler, 132.890 ton ile havuç ve 117.086 ton ile sofralık domatestir. Türkiye toplam havuç miktarının %20,7'sini Ankara üretmektedir (Çizelge 5.4).

Çizelge 5.4 Türkiye ve Ankara ili sebze üretimi miktarı ve payı (Anonim 2019a)

Ürün	Ankara		Türkiye	
	Üretim (ton)	Payı (%)	Üretim (ton)	Payı (%)
Soğan (Kuru)	510.414	44,0	1.930.695	6,4
Havuç	132.890	11,5	642.837	2,1
Domates (Sofralık)	117.086	10,1	8.414.920	28,0
Kavun	109.625	9,4	1.753.942	5,8
Karpuz	74.733	6,4	4.031.174	13,4
Diğer	215.716	18,6	13.259.259	44,3
Toplam	1.160.464	100,0	30.032.827	100,0

Türkiye meyveler, içecek ve baharat bitkileri üretimi 2018 yılında 22.259.440 ton olup, Ankara bu üretimin %0,5'ini (117.451 ton) gerçekleştirmiştir. Bu alanda en fazla üretilen 28 bin ton ile çekirdekli sofralık üzumdür. Ankara ili meyveler, içecek ve baharat bitkileri toplam üretiminin %23,8'ini çekirdekli üzüm oluşturmaktadır (Çizelge 5.5).

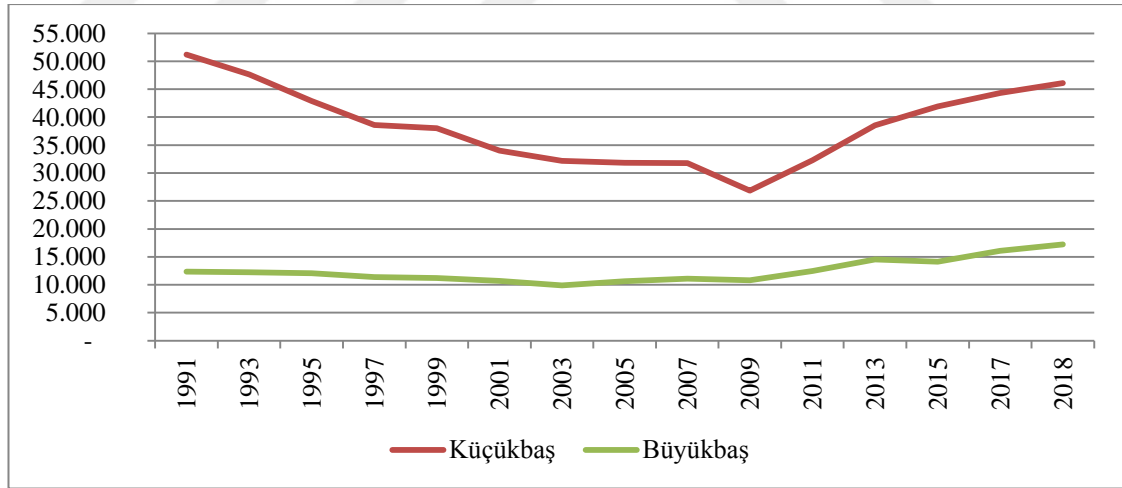
Ankara vişne üretimi 11.777 bin ton olup meyveler, içecek ve baharat bitkileri toplam üretiminde %10 paya sahiptir. 9.798 ton ile kimyon (işlenmemiş), 9.434 ton ile elma (golden) ve 9.136 ton ile armut diğer önemli ürünlerdir. Türkiye'de üretilen kimyonda Ankara ilinin payı %40,5'tir (Çizelge 5.5).

Çizelge 5.5 Türkiye ve Ankara ili meyve, içecek ve baharat bitkileri üretim miktarı ve payı (Anonim 2019a)

Ürün	Ankara		Türkiye	
	Üretim (ton)	Payı (%)	Üretim (ton)	Payı (%)
Çekirdekli üzüm	27.935	23,8	1.487.201	6,7
Vişne	11.777	10,0	184.167	0,8
Kimyon (İşlenmemiş)	9.798	8,3	24.195	0,1
Elma (Golden)	9.434	8,0	864.247	3,9
Armut	9.136	7,8	519.451	2,3
Diğer	49.371	42,1	19.180.179	86,2
Toplam	117.451	100,0	22.259.440	100,0

5.1.6 Hayvansal üretim

Türkiye büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığının yıllar itibariyle değişimi incelendiğinde büyükbaş hayvan varlığının 1991 yılına göre arttığı görülmektedir. Küçükbaş hayvan varlığının ise 2009 yılına kadar önemli ölçüde azaldığı, devam eden yıllarda artış eğiliminde olsa da 1991 yılının altında olduğu görülmektedir (Şekil 5.2).

Şekil 5.2 Türkiye büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığının değişimi (Anonim 2019a)

Türkiye’de 2018 yılı verilerine göre yaklaşık 17.220.903 baş sığır, 178.397 baş manda, 35.194.972 baş koyun varlığı ve 10.922.427 baş keçi varlığı bulunmaktadır. Ankara sığır varlığı 536.495 baş, manda varlığı 2.260 baş, koyun varlığı 1.318.942 baş ve keçi

varlığı 262.853 baştır. Ankara ilindeki sığır varlığı Türkiye'deki sığır varlığının yaklaşık %3,1'ini oluşturmaktadır (Anonim 2019a).

Türkiye'de 2018 yılında 46.117.399 baş olan küçükbaş hayvan varlığının %3,4'ü Ankara ilinde bulunmaktadır. Ancak Türkiye tiftik keçisi varlığının %74,1'ine sahip olan Ankara'nın merinos koyununda aldığı pay ise %22,6'dır. Ankara ili 1.581.795 baş olan küçükbaş hayvan varlığının %45,1'ini yerli koyun, %38,3'ünü merinos koyunu, %10,5'ini tiftik keçisi ve %6,1'ini kıl keçisi oluşturmaktadır (Çizelge 5.6).

Çizelge 5.6 Türkiye ve Ankara ili küçükbaş hayvan varlığı (Anonim 2019a)

Hayvan türü	Ankara		Türkiye	
	Sayı (baş)	Payı (%)	Sayı (baş)	Payı (%)
Koyun (Yerli)	713.442	45,1	32.513.293	70,5
Koyun (Merinos)	605.500	38,3	2.681.679	5,8
Keçi (Tiftik)	165.904	10,5	223.874	0,5
Keçi (Kıl)	96.949	6,1	10.698.553	23,2
Toplam Küçükbaş	1.581.795	100,0	46.117.399	100,0

TÜİK verilerine göre, Türkiye'de 2018 yılında 22.120.716 ton süt üretilmiştir. Bu üretimin %9,1'i küçükbaş hayvanlardan elde edilmektedir. Ankara'da üretilen süt miktarı ise yaklaşık 379.704 ton olup Türkiye süt üretiminin %1,7'sini oluşturmaktadır. Ankara ili koyun sütü üretiminde %3,1, sığır süt üretiminde %1,6, keçi sütü üretiminde %1,2 ve manda sütü üretiminde %1,3'lük paya sahiptir (Çizelge 5.7).

Çizelge 5.7 2018 yılı Ankara süt üretimi ve payı (Anonim 2019a)

Ürün	Ankara		Türkiye	
	Üretim (ton)	Payı (%)	Üretim (ton)	Payı (%)
Sığır sütü	326.983	86,1	20.036.877	90,6
Koyun sütü	44.985	11,8	1.446.271	6,5
Keçi sütü	6.787	1,8	561.826	2,5
Manda sütü	948	0,3	75.742	0,4
Toplam süt	379.704	100,0	22.120.716	100,0

Türkiye’de 2018 yılında 1.118.695 ton kırmızı et üretilmiş olup, bu üretiminin %89,7’si sığırlardan ve %10,2’si küçükbaş hayvanlardan elde edilmektedir. Türkiye’de 2018 yılında küçükbaş hayvanlardan elde edilen kıl üretiminin %13,2’sini, yapağı üretiminin %5’ini ve tiftik üretiminin %4,7’sini Ankara ili gerçekleştirmektedir (Çizelge 5.8).

Çizelge 5.8 Türkiye ve Ankara küçükbaş yapağı, kıl ve tiftik üretimi ve payı (Anonim 2019a)

Bölge	Yapağı	Tiftik	Kıl
Ankara (ton)	3.292	281	49
Türkiye (ton)	66.428	5.999	371
Ankara (%)	5,0	4,7	13,2

Türkiye’de 2016 yılı küçükbaş hayvan işletmelerinin büyüklüğü incelendiğinde işletmelerin %28,5’inin 50-149 baş küçükbaş hayvana sahip olduğu görülmektedir. %6,2’si ise 300 baş üzerinde hayvana sahiptir. İşletmelerin %53’ünün küçükbaş hayvan varlığı 50 başın altındadır (Çizelge 5.9).

Çizelge 5.9 Türkiye küçükbaş hayvan sayısına göre işletme büyüklüğü (Anonim 2019a)

Küçükbaş hayvan sayısına göre işletme büyüklüğü (baş)	Küçükbaş hayvanı olan işletme	Küçükbaş hayvan (%)
1-4	11,0	0,3
5-9	10,3	0,7
10-19	14,0	2,0
20-49	17,7	6,1
50-149	28,5	27,0
150-299	12,3	27,6
300 +	6,2	36,3
Toplam	100,0	100,0

5.2 Anketlerden Elde Edilen Verilen Değerlendirilmesi

5.2.1 Yaş

Sürü yöneticilerinin yaş gruplarına göre olan dağılımı, Çizelge 5.10’da gösterilmiştir. Araştırma kapsamındaki sürü yöneticilerinin 45,9 olan genel yaş ortalaması eğitim alanlarda 45,7; almayanlarda ise 46,1 olarak bulunmuştur.

Çizelge incelendiğinde eğitim alan sürü yöneticilerinin %46,2'sinin; eğitim almayan sürü yöneticilerinin %41,5'inin 45 yaş ve altında olduğu görülmektedir. 18-45 yaş aralığındaki eğitim alan sürü yöneticilerinin yaş ortalamasının eğitim almayanlardan yaklaşık 5 yaş daha genç olduğu tespit edilmiştir (Şekil 5.10).

Çizelge 5.10 Sürü yöneticilerinin yaşı

Yaş grubu	1. Grup		2. Grup		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
18-29	4	6,2	11	16,9	15	11,5
30-45	26	40,0	16	24,6	42	32,3
46-55	24	36,9	21	32,3	45	34,6
56+	11	16,9	17	26,2	28	21,6
Toplam	65	100,0	65	100,0	130	100,0

Çalışmadaki sürü yöneticisi yaşları ile ilgili belirlenen değerler, farklı bölgeler için bulunan ortalama yetiştirici yaşları ile benzer olmuştur. Örneğin Aksoy ve Yavuz (2012)'un Doğu Anadolu Bölgesi'ni temsil eden Erzurum, Ağrı, Bingöl ve Van illerinde yaptığı çalışmada küçükbaş hayvancılıkla uğraşan üreticilerin ortalama yaşı 48, Karakuş ve Akkol (2013)'un Van ilinde yaptığı çalışmada ise 45 olarak belirtilmiştir.

5.2.2 Eğitim

Türkiye'de tarım kesiminde yaşayanların eğitim seviyesinin düşüklüğü birçok çalışmada dile getirilmiştir. Bu durum konu ile ilgili bilinç kazandırma çalışmaları için başlıca engel olarak ortaya çıkmaktadır (Öz ve Özgünaltay Ertuğrul 2016).

Araştırma yapılan bölgede ankete katılan sürü yöneticilerinin eğitim durumları incelendiğinde üreticilerin ağırlıklı olarak ilkokul düzeyinde eğitime sahip oldukları görülmektedir. Sürü yöneticilerinin %0,8'i okur-yazar değilken, %64,6'sı ilkokul, %16,9'u ortaokul, %14,7'si lise, %1,5'i ön lisans ve %1,5'i üniversite mezunudur. Eğitim alan sürü yöneticilerinin %67,7'si ilkokul mezunuyken bu oran eğitim almayanlarda %61,5'dir (Çizelge 5.11).

Çizelge 5.11 Eğitim durumu

Eğitim Durumu	1. Grup		2. Grup		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur-yazar değil	0	0,0	1	1,5	1	0,8
İlkokul	44	67,7	40	61,5	84	64,6
Ortaokul	11	16,9	11	16,9	22	16,9
Lise	7	10,8	12	18,5	19	14,7
Ön lisans	1	1,5	1	1,5	2	1,5
Üniversite	2	3,1	0	0,0	2	1,5
Toplam	65	100,0	65	100,0	130	100,0

Uçum (2012) tarafından Erzurum ilinde yapılan çalışmada benzer sonuçlar elde edilmiş ve çalışmaya katılan üreticilerin %66,1'inin ilkokul mezunu, %16,3'ünün ortaokul mezunu, %15'inin lise mezunu, %1,3'ünün ise okur-yazar olduğu belirtilmiştir.

5.2.3 Medeni durum ve hanedeki birey sayısı

Araştırma alanında medeni durum bilgisi incelendiğinde 130 sürü yöneticisinin 15'inin bekar olduğu tespit edilmiştir. Bekar olan sürü yöneticilerinin 4'ü sürü yöneticisi eğitimi alırken, 11'i eğitim almamıştır.

Türkiye'nin ortalama hane halkı büyüklüğü 3,4, Ankara'nın ise 3,1'dir (Anonim 2019). Araştırma bölgesinde 4,7 olan ortalama hane halkı büyüklüğünün Türkiye ve Ankara ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Eğitim alanlarda hane halkı büyüklüğünün ortalama 5, almayanlarda ise ortalama hane halkı büyüklüğünün 4,5 kişi olduğu tespit edilmiştir. Araştırma bölgesinde ortalama hane halkı sayısının yüksek olmasında, aile işgücüne ihtiyacın diğer tarımsal faaliyetlere göre daha fazla olmasının etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Görüşülen sürü yöneticileri, yapılan işin çok zor olduğunu ve bu yüzden tek başına yapılmasının mümkün olmadığını, işin ailecek yapılabileceğini ve çalıştırılacak sürü yöneticisi bulamadıklarını belirtmişlerdir (Çizelge 5.12).

Araştırma alanında hane halkı büyüklüğü 3-4 kişi olanların oranı, eğitim alanlarda %41,5 iken almayanlarda %38,5 olarak tespit edilmiştir. Hane halkı büyüklüğü 5-6 kişi olanların oranı eğitim alanlarda %35,4, almayanlarda ise %27,7'dir (Çizelge 5.12).

Çizelge 5.12 Hane halkı büyüklüğü

Hane halkı büyüklüğü	1. Grup		2. Grup		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1-2 kişi	4	6,2	14	21,5	18	13,8
3-4 kişi	27	41,5	25	38,5	52	40,0
5-6 kişi	23	35,4	18	27,7	41	31,6
7 ve +	11	16,9	8	12,3	19	14,6
Toplam	65	100,0	65	100,0	130	100,0
Ortalama	5,0		4,5		4,7	

5.2.4 Sosyal güvenlik

Araştırma bölgesinde sürü yöneticilerinin sosyal güvenlik durumunu belirleyebilmek amacıyla, herhangi bir sosyal güvenlik kapsamında olup olmadıkları incelenmiş olup sonuçlara ilişkin veriler çizelge 5.13'te verilmiştir. Sürü yöneticilerinin %64,6'sı SGK'lı ve %35,4'ü SGK'lı olmadıklarını ifade etmişlerdir. Eğitim alanların SGK'ya bağlı olma oranı %72,3 olup, bu oranın eğitim almayanlarda %56,9 olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç eğitim alanlarda sigortalı olma durumunun daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durumun sadece eğitim alanların sürü yöneticisi desteği almasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Eğitim almış yani sertifikalı sürü yöneticilerinin yarısına yakını sürü yöneticisi desteğinden faydalandığı ve bu kapsamda sigorta primlerinin ödediği saha çalışması esnasında gözlenmiştir. Araştırmanın yapıldığı dönemde sürü yöneticilerine sosyal güvenlik durumları sorulmuş olup bazılarının başlangıçları olsa da primleri yatıramadıklarından sosyal güvenlik kapsamında olmadıkları belirlenmiştir. Sürü yöneticileri SGK primlerinin yüksek olması ve düzensiz gelir elde etmeleri nedeniyle primleri ödeyemediklerini ifade etmişlerdir.

Türkiye'de gelir yetersizliği ve yoksulluk tarımda kayıt dışı çalışmanın en önemli sebeplerinden olmakla beraber yeterli gelir sağlamasına rağmen prim ödemeyen çiftçiler de bulunmaktadır. Bunun nedeni çiftçi ve ailelerinin sağlık güvencelerini yeşil kart

yoluyla sağlamalarıdır. Ayrıca üreticilerin eğitim düzeylerinin düşük olması, sosyal güvenlik konusunda yeteri kadar bilinç sahibi olmamaları ve sigorta işlemlerinin karışık ve üreticiler tarafından anlaşılması zor olması kayıt dışı çalışmaya yol açabilmektedir (Gülçubuk 2017).

Çizelge 5.13 Sosyal güvenlik durumu

SGK	1. Grup		2. Grup		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Var	47	72,3	37	56,9	84	64,6
Yok	18	27,7	28	43,1	46	35,4
Toplam	65	100,0	65	100,0	130	100,0

5.2.5 Gelir dağılımı

Araştırma alanındaki sürü yöneticilerinin 7 tanesi maaş karşılığı çalışmakta olup diğer sürü yöneticilerinin sürü sahibi veya aileden biri olduğu tespit edilmiştir. Sürü sahibi ve aileden biri olan sürü yöneticilerinin gelir dağılımı çizelge 5.14'te verilmiştir. Sürü yöneticilerinin %39,8'i yıllık 10.000-50.000 TL arasında gelir düzeyine sahipken, %24,4'ü 51.000-100.000 TL gelir aralığındadır. Eğitim almayanların neredeyse yarısı (%49,2) 10.000-50.000 gelir aralığındadır. Eğitim alanların ise %32,3'ü 51.000-100.000 gelir aralığındadır (Çizelge 5.14).

Çizelge 5.14 Gelir dağılımı (TL/yıllık)

	1. Grup		2. Grup		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Gelir yok	-	-	7	11,5	7	5,7
10.000-50.000	19	30,6	30	49,2	49	39,8
51.000-100.000	20	32,3	10	16,4	30	24,4
101.000-200.000	18	29,0	10	16,4	28	22,8
201.000 ve üzeri	5	8,1	4	6,5	9	7,3
Toplam	62	100,0	61	100,0	123	100,0

Eğitim alan sürü yöneticilerinin %30,6'sının almayanların ise %60,7'sinin 50.000 ve altı gelir sağladığı görülmektedir. Eğitim alanların daha yüksek gelir aralığında olması eğitimin bir sonucu olduğu söylenebilir. Çizelge 5.35 ve 5.36'daki eğitim sonrası değişimler incelendiğinde verim ve gelir açısından artış sağladığını belirten sürü yöneticilerinin sayısı %50'nin üzerinde olması bu sonucu destekler niteliktedir. Gelirin artması sürü yöneticilerinin yaşam standartlarının yükselmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca daha büyük kapasitede hayvancılık faaliyetinde bulunan ve karlılığı ön planda tutan sürü sahiplerinin eğitim faaliyetlerine daha çok önem verdiği düşünülmektedir.

Araştırma alanında ücret karşılığı çalışan ve eğitim almayan 4 sürü yöneticisinin yıllık geliri 30.000-42.000 TL aralığında iken, eğitim alan 3 sürü yöneticisinin yıllık gelirinin 12.000-36.000 TL olduğu tespit edilmiştir. Ücretlerin belirlenmesinde sürü yöneticilerinin kalifiye olup olmaması büyük önem taşımakta olup araştırma alanında görüşülen ücret karşılığı çalışan sürü yöneticilerinin sayısının değerlendirme yapılması açısından çok az olduğu düşünülmektedir. Ayrıca sertifika alarak meslek statüsü kazananların sürü yöneticisi istihdam desteği açısından öncelik kazandığı ve bu doğrultuda iş bulmada yani gelir sağlamada katkısının olduğu söylenebilir.

5.2.6 Hayvan varlığı

Çalışma bölgesinde seçilen sürü yöneticilerinin yönetimindeki küçükbaş hayvan sayısı 10 ile 1.000 arasında değişmektedir. İncelenen sürü yöneticilerinin %50'sinin yönetiminde küçükbaş hayvan yanında büyükbaş hayvan da bulunmaktadır (Çizelge 5.15).

Çizelge 5.15'te sürü yöneticilerinin yönetimindeki hayvan varlığı verilmiştir. Sürü yöneticilerinin %31,5'i 150-299 aralığındaki küçükbaş hayvanın, %25,4'ü ise 300-499 arasında hayvanın bakımı ile sorumludur. Eğitim alan sürü yöneticilerin yönetimindeki hayvan varlığı eğitim almayanlara göre daha fazladır. Çalışma alanındaki toplam küçükbaş hayvan varlığının %59,6'sının yönetimi eğitim alan sürü yöneticilerdedir.

Çizelge 5.15 Küçükbaş hayvan varlığının dağılımı

Hayvan varlığı	1. Grup		2. Grup		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-19	1	1,5	-	-	1	0,8
20-49	4	6,2	-	-	4	3,1
50-149	15	23,1	14	21,5	29	22,3
150-299	23	35,4	18	27,7	41	31,5
300-499	14	21,5	19	29,3	33	25,4
500 ve üzeri	8	12,3	14	21,5	22	16,9
Toplam	65	100,0	65	100,0	130	100,0

5.2.7 Kayıt tutma durumu

Araştırma kapsamında sürü yöneticilerinin kayıt tutma ile ilgili durumları araştırılmıştır. Kayıt tutanların oranı %25,4 iken tutmayanların oranı %74,6 olarak belirlenmiştir. Eğitim alanlar ile almayanların kayıt tutma oranı çok yakın olmakla beraber eğitim alanlarda daha fazla olduğu görülmektedir. Eğitim alanlarda %27,7 olan kayıt tutma oranı almayanlarda %23,1'dir (Çizelge 5.16). Elde edilen sonuçlardan sürü yöneticilerinin işletmede verimliliği arttıracak ve buna bağlı olarak karlılığı yükseltecek olan kayıt tutma konusunun önemini farkında olmadıkları anlaşılmaktadır.

Bu konuda benzer bir sonuç da Köksal (2009) tarafından yapılan Organik Zeytin Yetiştiriciliğine Karar Verme Davranışı Üzerinde Etkili Olan Faktörlerin Analizi adlı doktora tez çalışmasında görülmüş olup, deneklerin %70,8'inin işletmelerine ait her türlü bilgiyi kayıt altına almadığını belirtilmiştir.

Çizelge 5.16 Kayıt tutma durumu

Kayıt durumu	1. Grup		2. Grup		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kayıt tutuyor	18	27,7	15	23,1	33	25,4
Kayıt tutmuyor	47	72,3	50	76,9	97	74,6
Toplam	65	100,0	65	100,0	130	100,0

Kayıt tutan toplam 33 sürü yöneticisinin %81,8'i doğum ve ölüm bilgilerini kayıt altına alırken, %45,5'i yem bilgilerini, %42,4'ü ise yapılan aşuların bilgisi ile küpe numaralarını kayıt altına aldıklarını belirtmiştir. Hatalıklar ve ilaç, masraf, alım-satım, koç katımı ve verim bilgileri sürü yöneticileri tarafından kayıt altına alınan diğer bilgilerdir (Çizelge 5.17).

Çizelge 5.17 Kayıt tutulan bilgiler

Kayıt bilgileri*	1. Grup		2. Grup		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Doğum-ölüm bilgileri	15	83,3	12	80,0	27	81,8
Yem bilgisi	8	44,4	7	46,7	15	45,5
Aşı bilgisi	9	50,0	5	33,3	14	42,4
Küpe no	6	33,3	8	53,3	14	42,4
Hastalıklar ve ilaç bilgisi	9	50,0	4	26,7	13	39,4
Masraflar	6	33,3	5	33,3	11	33,3
Alım-satım bilgisi	6	33,3	5	33,3	11	33,3
Koç katımı	6	33,3	4	26,7	10	30,3
Verim	4	22,2	3	20,0	7	21,2

*Çoklu yanıt kullanılmıştır. "Çoklu yanıt verildiği için toplam %100'ü geçmektedir"

Sürü yöneticilerinin sürüdeki hayvanları iyi tanması sürü yönetiminin başarısı açısından oldukça önemlidir. Bunun içinde hayvanların takibini kolaylaştıracağından doğan hayvanların numaralandırılması ile kayıt tutmaya başlanmalıdır. Daha sonraki aşamada verim, büyüme ve üreme bilgileri küçükbaş hayvancılıkta tutulması gereken başlıca kayıtlardır. Ayrıca damızlık seçimi de düzenli tutulacak kayıtlar doğrultusunda yapılmalıdır (Kaymakçı ve Taşkın 2005). Düzenli tutulacak kayıtlar üstün özelliklere sahip hayvanların belirlenerek sürüde kalmasının sağlanması ile bu hayvanlardan yavru elde edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Böylece küçükbaş hayvancılıkta verim artışında istenilen seviyeye ulaşılarak karlılığın artmasına katkı sağlanmış olacaktır.

5.2.8 Mesleki deneyim

Çalışma alanında sürü yöneticilerinin mesleki deneyim süresi ortalama 28,3 yıl olarak tespit edilmiştir. Küçükbaş hayvancılıkla ilgili yapılan çalışmalarda mesleki deneyim

süresi ile ilgili benzer sonuçlar bulunmaktadır. Aydın ve Keskin (2018) Muğla ilinde yapmış olduğu çalışmada koyun ve keçi işletme sahiplerinin ortalama mesleki deneyim sürelerini sırası ile 27.6 ve 27.2 yıl olarak belirlemiştir.

Çizelge 5.18 Mesleki deneyim süresi

Süre	1. Grup		2. Grup		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1-10	15	23,1	12	18,5	27	20,8
11-20	8	12,3	16	24,6	24	18,4
21-30	13	20,0	11	16,9	24	18,4
31-40	17	26,2	13	20,0	30	23,1
41-50	11	16,9	10	15,4	21	16,2
51 ve üzeri	1	1,5	3	4,6	4	3,1
Toplam	65	100,0	65	100,0	130	100,0

Sürü yönetici sayısının en fazla mesleki deneyim süresi 31-40 yıl grubunda olduğu tespit edilmiştir. Toplam sürü yöneticilerinin %23,1'i yani 30 kişi bu grupta yer almaktadır. İki grubun deneyim süresinin en fazla olduğu aralık farklı olup, eğitim alanların %26,2'si 31-40 yıl arasında deneyime sahipken, almayanların %24,6'sının 11-20 yıl arasında deneyime sahip olduğu görülmektedir (Çizelge 5.18).

5.2.9 Sürü yöneticiliği mesleğinin yapılma amacı ve sebepleri

Araştırma alanındaki sürü yöneticilerinin %87,7'si bu mesleği geçim kaynağı, %10,8'i ek gelir ve %1,5'i ise aileye yardım amacıyla yaptığı belirlenmiştir. Eğitim alanların %98,5'i, almayanların ise %76,9'u bu mesleği geçim kaynağı olarak yapmaktadır.

Sürü yöneticilerine bu mesleği yapmasının en önemli sebepleri sorulmuş ve verilen cevaplar önem sırasına göre Çizelge 5.19'da verilmiştir. Sürü yöneticilerinin aileden gelen bir gelenek olması, yörede yapacak bir iş olmaması, bu işin sevmeleri, gelirinin iyi olması, başka bir iş bilmemeleri, tarım arazilerinin sınırlı olması, uygun mera alanlarının olması ve diğer nedenlerden bu mesleği yaptıkları belirlenmiştir.

Sürü yöneticilerinin bu mesleği yapmalarının en önemli nedeni aileden gelen bir gelenek olmasıdır. Araştırma alanındaki 130 sürü yöneticisinden 106'sı yani %81,5'i aileden gelen bir gelenek olduğu için bu mesleği yapmaktadır. Eğitim alan 65 sürü yöneticisinden 58 tanesi yani %89,2'si, almayanların 48 tanesi yani %73,8'i için bu işi aileden gelen bir gelenek olması nedeniyle yaptığını belirtmiştir (Çizelge 5.19).

En önemli ikinci sebep ise yörede yapacak başka bir iş olmamasıdır. Yörede yapacak başka bir iş olmadığından bu işi yapan sürü yöneticilerinin sayısı 84 olup, bunlardan 35'i yani %41,7'si için bu gerekçe 1.sırada gelmektedir. Eğitim alan sürü yöneticilerinin 45 tanesi yani %69,2'si, almayanların 39 tanesi yani %60,0'ı yörede yapacak başka bir iş olmadığı için bu mesleği yaptığını ifade etmiştir (Çizelge 5.19).

Çizelge 5.19 Sürü yöneticiliği yapma sebeplerinin dağılımı

Sürü yöneticiliği yapma sebepleri*	1.Grup				2. Grup			
	Önem sırası 1	Önem sırası 2	Önem sırası 3	Toplam	Önem sırası 1	Önem sırası 2	Önem sırası 3	Toplam
	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
Aileden gelen bir gelenek	34	19	5	58	24	16	8	48
Yörede yapacak başka iş yok	17	21	7	45	18	13	8	39
Bu işi sevdiği için	4	7	11	22	8	7	6	21
Gelirin iyi olması	5	7	4	16	4	10	9	23
Başka iş bilmediğinden	3	3	7	13	8	7	3	18
Tarım arazilerinin sınırlı olması	2	3	6	11	0	5	5	10
Uygun mera alanlarının olması	0	2	9	11	0	4	2	6
Diğer	0	2	0	2	3	2	2	7
Toplam	65	64	49	178	65	64	43	172

*Önem sırasına göre 1-3 seçenek alınmıştır

Araştırma alanındaki 43 sürü yöneticisi bu işi sevdiği için yaptığını ifade etmiştir. Hatta işin çok zor olduğunu, sevmeyenin bu işi yapmasının mümkün olmadığını dile getirmişlerdir. Geliri iyi olması, başka iş bilmeme, tarım arazileri sınırlı olması, uygun mera alanlarına sahip olma ve diğer sebeplerle sürü yöneticilerinin bu işi yaptıkları

belirlenmiştir. Eğitim alan sürü yöneticilerinin 22 tanesi yani %33,8'i, almayanların 21 tanesi yani %32,3'ü bu işi sevdiği için yaptığını belirtmiştir (Çizelge 5.19).

5.2.10 Çalışma Durumu

Sürü yöneticisinin çalışma durumu incelendiğinde görüşülen sürü sahiplerinin %40'ı ayrıca ücretli sürü yöneticisi çalıştırırken, %31,5'i sürüsünü kendisi yönetmektedir. Sürü sahibinin aileden biri ile sürüsünü yönetenlerin oranı ise %18,5'tir. Görüşülen sürü yöneticilerinin sadece %5,4'ü maaş karşılığı çalışmakta olup, bu oranın düşük olmasının sebebi sürü yöneticilerinin hayvanları otlatmak amacıyla otlak ya da dağda olmalarıdır. Tezin en önemli kısıtlarından biri olarak ortaya çıkan sürü yöneticilerine ulaşmadaki güçlük yılın neredeyse 8 ayının küçükbaş hayvanların ulaşılması zor bölgelerde otlatılmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, görüşülen sürü yöneticilerinin neredeyse %95'inin sürü sahibi veya aileden biri olması sonucunu getirmiştir. Eğitim alanlarda sürüsünü kendisi yönetenlerin oranı almayanlara göre daha yüksek olup %36,9'dur. Eğitim almayanlarda sürü sahibinin hem kendisi hem de ücretli sürü yöneticisi çalıştırma oranı daha yüksek olmakla beraber, bu oran %46,2 olarak tespit edilmiştir. Görüşülen sürü yöneticilerinden 7'si ücret karşılığı çalışmakta olup bunun 3'ü eğitim alırken 4'ü almamıştır (Çizelge 5.20).

Çizelge 5.20 Sürü yöneticilerinin çalışma durumları

Çalışma durumu	1. Grup		2. Grup		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Sürü sahibi	24	36,9	17	26,2	41	31,5
Çalışan sürü yöneticisi	3	4,6	4	6,2	7	5,4
Sürü sahibi + çalışan sürü yöneticisi	22	33,8	30	46,2	52	40,0
Aileden biri	1	1,5	5	7,7	6	4,6
Sürü sahibi + aileden biri	15	23,2	9	13,8	24	18,5
Toplam	65	100,0	65	100,0	130	100,0

Görüşülenlerin %40'lık kısmını oluşturan sürü sahiplerinin, kendilerinin yanı sıra ücretli sürü yöneticisi çalıştırdığı ve çalıştırılan bu sürü yöneticilerinin sayısının 52

olduğu belirlenmiştir. Bunların %71,2'si Afgan uyruklu iken, %26,9'u Türk ve %1,9'u Suriye uyrukludur. Yine bunların %82,7'si tam zamanlı, %17,3' ise geçici olarak çalıştırılmaktadır. Saha alışması sırasında Afgan uyruklu sürü yönetici sayısının oldukça fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bunun sebepleri sorulduğunda, ne kadar ücret verseler de yerli sürü yöneticisi bulamadıklarını, Afgan sürü yöneticilerinin neredeyse yarı fiyatına çalıştıklarını ve Afganların yerli sürü yöneticiler gibi izin ya da sigorta talepleri olmadığı belirtilmiştir.

Elde edilen sonuçlar araştırma alanında Afgan uyruklu sürü yöneticilerinin varlığının küçükbaş hayvancılığın devam etmesi açısından önemli olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda küçükbaş hayvancılık faaliyetinin sürdürülebilirliği açısından yabancı uyruklu sürü yöneticilerinin alıştırılmasına yönelik kanuni düzenlemeler zorunlu hale gelmektedir. Ancak bu düzenlemeler yapılırken, yerli sürü yöneticileri göz ardı edilmeden mesleğin cazip hale gelmesini arttıracak çalışmalar yapılmalıdır.

Görüşülen sürü yöneticilerinin %60'ının sürü sahibinin kendisi ya da yakını olduğu tespit edilmiştir. Kandemir vd (2015) İzmirden ilinde yapmış olduğu araştırmada benzer sonuçlar elde etmiştir. Bu araştırma sonucunda işletmelerin önemli bir kesiminde (%59,9) oban bulunmadığı ve çobanların büyük bir bölümünün işletme sahibinin kendisi ya da yakını olduğu belirtilmiştir.

5.2.11 Sürü yöneticilerinin mesleği sürdürme durumu

Sürü yöneticilerine gelecekte bu mesleği yapmaya devam edip etmeyecekleri sorulduğunda %88,5'i devam edeceklerini belirtmiştir. Görüşülen 130 sürü yöneticisinden sadece 15'i (%11,5) gelecekte bu mesleğe devam etmek istemediğini dile getirmiştir. Mesleği gelecekte bırakmayı düşünenlerin 6'sı eğitim almışken, 9'u almamıştır.

Mesleği bırakmayı düşünen 15 kişi tarafından 20 gerekçe belirtilmiştir. Bunlardan %25'i işin karlı olmamasını, %25'i maliyetlerin yüksek olmasını ve %20'si işin zor olmasını neden olarak sıralamıştır. ocuklarının bu işi yapmak istememesi, işin zor

olduğundan tek başına yapılamayacak kadar zor olması, çocuklar yerine istihdam edilecek çoban (sürü yöneticisi) olmaması da bu işi bırakmaya yol açtığı saha çalışması sırasında tespit edilmiştir.

Çizelge 5.21 Gelecekte mesleğe devam etme sebepleri

Sürü yöneticiliğine devam etme nedenleri*	1. Grup		2. Grup		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Geçim kaynağı/tek geliri olduğundan	28	43,1	18	27,7	46	35,4
Sürü yöneticiliği/küçükbaş hayvancılığı sevdiğinden	18	27,7	13	20,0	31	23,8
Yörede yapacak başka bir iş olmadığından	9	13,8	11	16,9	20	15,4
Geliri iyi olduğundan	8	12,3	10	15,4	18	13,8
Mesleği/tek bildiği iş olduğundan	10	15,4	7	10,8	17	13,1
Ek gelire ihtiyacı olduğundan	0	-	6	9,2	6	4,6
Diğer	3	4,6	2	3,1	3	2,3

*Çoklu yanıt kullanılmıştır. “Çoklu yanıt verildiği için toplam %100’ü geçmektedir”

Sürü yöneticilerinin mesleği yapmaya devam etme sebepleri çizelge 5.21’de verilmiştir. Görüşülen 130 sürü yöneticisinden %35,4’ü tek geçim kaynağı ve geliri bu iş olduğu için gelecekte de bu işi sürdürmeyi düşündüğünü belirtmiştir. Diğer önemli nedenlerden bir tanesi de %23,8 ile bu işi ve hayvanları sevmeleridir. Sürü yöneticiliğinin çok zor bir iş olduğu ve sürü yöneticilerinin bu işi sevdikleri için yaptıkları, sevmeyenin bu işi yapamayacağı saha çalışması esnasında gözlemlenmiştir. Ayrıca yörede yapacak başka bir iş olamaması, gelirin iyi olması, tek bildiği işin bu olması, ek gelire ihtiyacı olması gibi nedenlerden dolayı sürü yöneticilerinin bu mesleğe devam edecekleri belirlenmiştir. Eğitim alanlar arasında geçim kaynağı nedeniyle bu mesleği yapmaya devam edeceklerin oranı %43,1 iken, almayanların oranı %27,7 olarak belirlenmiştir.

Sürü yöneticiliği mesleğinin nasıl cazip hale geleceği sorusuna ilişkin yanıtlar çizelge 5.22’de verilmiştir. Sürü yöneticilerinin %78,5’i gelirin artması, %76,2’si sigorta sağlanması, %45,4’ü ise erken emeklilik veya düşük prim uygulanması durumunda mesleğin daha cazip hale geleceğini belirtmiştir. Destekleme, otlak alanlarında altyapı sağlanması, mesleğin statü kazanması, özlük haklarının iyileştirilmesi, sürü yöneticisi yetiştirme programlarının ve eğitimlerinin düzenlenmesi mesleği cazip hale gelmesine yönelik diğer faktörler olarak sıralanmaktadır. Ancak kırsal alanda yaşayanlar ulaşım,

eğitim, sağlık ve sosyal imkanlar gibi yetersizliklerden dolayı köyden kente göç etmeyi tercih etmektedirler. Bu yüzden öncelikli olarak kırsal alanda yaşayanların refah seviyesini yükseltecek kalkınma politikalarına öncelik verilmesi büyük önem taşımaktadır.

Çizelge 5.22 Mesleğin cazip hale gelmesini sağlayacak faktörler

Sürü yöneticiliğinin cazip hale gelmesini sağlayacak faktörler*	1. Grup		2. Grup		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Gelirin artması	48	73,8	54	83,1	102	78,5
Sigorta sağlanması	53	81,5	46	70,8	99	76,2
Erken emeklilik/düşük prim teşviki	35	53,8	24	36,9	59	45,4
Destekleme	11	16,9	14	21,5	25	19,2
Altyapı sağlanması	11	16,9	11	16,9	22	16,9
Statü kazanma	6	9,2	6	9,2	12	9,2
zlk haklarının iyileştirilmesi	9	13,8	2	3,1	11	8,5
Yetiştirme programları	2	3,1	4	6,2	6	4,6
Eğitim	5	7,7	3	4,6	8	6,2
Diğer	9	13,8	21	32,3	30	23,1

*Çoklu yanıt kullanılmıştır. “oklu yanıt verildiği için toplam %100’ geçmektedir”

Araştırma alanındaki sürü yöneticilerinin otlatma alanlarında elektrik ve su gibi altyapı ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu kapsamda sürü yöneticilerinin yoğun olduğu bölgelerde belediyeler tarafından ortak alanlar oluşturulmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu alanlarda elektrik, su ve internet gibi altyapının sağlanması yanı sıra sürü yöneticilerinin yemek yiyebilecekleri, duş alabilecekleri, kıyafetlerini değiştirebilecekleri ve diğer faaliyetlerini gerçekleştirebilecekleri yapıların da yer alması sürü yöneticilerinin yaşam kalitelerinin yükseltilmesine katkı sağlayacaktır.

5.2.12 Sürü yöneticiliği mesleğinin sorunları

Sürü yöneticilerinin meslekleri ile ilgili sorunları izelge 5.23’de verilmiştir. Sürü yöneticiliği mesleğinin sorunları incelendiğinde ilk sıralarda işin zor olması, sosyal ihtiyaçlara zaman ayıramama ve sigorta olmaması gelmektedir. Emeğinin karşılığının

alınmaması, aile kuramama, gelirin düşük olması ve meslek itibarının düşük olması diğer önemli sorunlar olarak tespit edilmiştir (Çizelge 5.23)

Çizelge 5.23 Meslek sorunları

Sürü yöneticiliği* mesleğinin sorunları	1.Grup				2. Grup			
	Önem sırası 1	Önem sırası 2	Önem sırası 3	Toplam	Önem sırası 1	Önem sırası 2	Önem sırası 3	Toplam
	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
Sosyal ihtiyaçlara zaman ayıramama	9	21	13	43	12	13	11	36
İşin zor olması	14	13	12	39	17	8	11	36
Sigorta olmaması	12	7	5	24	11	14	4	29
Emeğinin karşılığını alamama	5	8	6	19	5	8	9	22
Aile kuramama	11	3	6	20	4	11	10	25
Gelirin düşük olması	7	1	5	13	9	4	5	18
İtibarın düşük olması	3	7	5	15	2	3	8	13
Diğer	3	5	8	16	4	4	6	14

*Önem sırasına göre 1-3 seçenek alınmıştır

Önem sırası dikkate alınmadığında 130 sürü yöneticisinden %60,8'i sosyal ihtiyaçlarına zaman ayıramamanın, %57,7'si işin zor olmasının ve %40,8'i ise sigortasız çalışmanın sorun olduğunu belirtmiştir. Bu üç sorun, 130 sürü yöneticisinin %51,5'inin en önemli sorunudur. İşin zor olması 31, sigorta olmaması 23 ve sosyal ihtiyaçlara zaman ayıramama 21 sürü yöneticisi için birinci öncelikli sorundur. Eğitim alan ve almayanların sorunlara göre dağılımı çok farklı olmamakla birlikte, eğitim alanlardan işin zor olması diyenlerin oranı %22,8 iken almayanların %15,1 olduğu görülmektedir.

5.2.13 Sürü yöneticilerinin memnuniyet durumu

Sürü yöneticilerinin yaptıkları işten memnun olma durumları 5'li likert ölçeği ile tespit edilerek sonuçlara ilişkin dağılımlar çizelge 5.24'de verilmiştir. Çizelge 5.24'de sürü yöneticilerinin %56,2'sinin yaptığı işten memnun olduğu görülmektedir. Hiç memnun değilim diyenlerin oranı %3,1, memnun değilim diyenlerin oranı %14,5, kararsızım diyenlerin oranı %10 ve çok memnunum diyenlerin oranı ise %16,2 dir.

Çizelge 5.24 Mesleki memnuniyet durumu

Memnuniyet durumu	1. Grup		2. Grup		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hiç memnun değilim	2	3,1	2	3,1	4	3,1
Memnun değilim	14	21,5	5	7,7	19	14,5
Kararsızım	6	9,3	7	10,8	13	10,0
Memnunum	35	53,8	38	58,5	73	56,2
Çok memnunum	8	12,3	13	20,0	21	16,2
Toplam	65	100,0	65	100,0	130	100,0

Eğitim alan 65 kişiden 43'ü yani %66,1'i, eğitim almayan sürü yöneticilerinden 51'i yani %78,5'i memnun ve çok memnun olduğunu ifade etmiştir. Bu sonuca göre, memnun ve çok memnun olanların toplam oranının eğitim almayanlarda daha yüksek olduğu söylenebilir. Hiç memnun değilim diyen sürü yöneticilerinin sayısı eşitken, memnun değilim diyenlerin oranı eğitim alanlarda daha fazladır (Çizelge 5.24).

5.2.14 Bilgi kaynakları

Sürü yöneticilerinin bilgi kaynakları ve sonuçlara ilişkin dağılım çizelge 5.25'te verilmiştir. Araştırma kapsamındaki sürü yöneticilerinin hepsi kendi tecrübelerinden faydalandığını ifade ederken, %76,2'si aile büyüklerine danıştıklarını belirtmiştir. Televizyon, gazete ve radyo gibi basın araçlarından %83,8'i bilgi edinirken, %45,4'ü özel veteriner, %43,1'i internet, %19,2'si diğer hayvancılık yapan işletmelerden ve %6,9'u birliklerden bilgi sağlamaktadır.

Eğitim alanların aile büyüklerinden bilgi edinme oranı %78,5 iken almayanların oranı %73,8'dir. Eğitim alanların basın araçlarından bilgi edinme oranı %83,1, almayanların oran %84,6'dır. Eğitim alanların özel veterinerden bilgi edinme oranı ise %40 olup almayanlara oranla %10,8 oran ile daha düşük olduğu görülmektedir. Eğitim alanların hayvancılık yapan diğer işletmelerden bilgi edinme oranı ise %15,4 olmakla beraber almayanlardan daha yüksektir.

Çizelge 5.25 Bilgi kaynakları

Bilgi kaynakları*	1. Grup		2. Grup		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kendi tecrübem	65	100,0	65	100,0	130	100,0
Aile büyükleri	51	78,5	48	73,8	99	76,2
Basın (tv-gazete-radyo)	54	83,1	55	84,6	110	83,8
Özel veteriner	26	40,0	33	50,8	59	45,4
İnternet	33	50,8	23	35,4	56	43,1
Diğer işletmeler	10	15,4	15	23,1	25	19,2
Birlik	6	9,2	3	4,6	9	6,9

*Çoklu yanıt kullanılmıştır. "Çoklu yanıt verildiği için toplam %100'ü geçmektedir"

Saha çalışması sırasında, sürü yöneticilerinin genel olarak hayvan hastalıkları ve tedavisi konusunda bilgiye ihtiyaç duydukları belirlenmiştir. Eğitim alan sürü yöneticileri eğitimden özellikle hayvan hastalıkları konusunda fayda sağladıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum eğitim alanların özel veterinerlere danışma oranının %11 civarında daha düşük olması ile açıklanabilir.

5.2.15 Kitle iletişim araçlarından faydalanma durumu

Kitle iletişim araçlarından faydalanma durumu için çizelge 5.26'ya bakıldığında, sürü yöneticilerinin %83,8'inin televizyondan hayvancılık ile ilgili yayınları takip ettikleri belirlenmiştir. Yine hayvancılıkla ilgili konularda yazılı kitap, broşür, dergi gibi yayınları okuyanların oranı %23,8 iken, internetten faydalananların oranı %53,1 olarak tespit edilmiştir.

Çalışmaya katılan çiftçilerin en çok faydalandıkları kitle iletişim aracının televizyon olduğu görülmektedir. Genel olarak sürü yöneticilerinin bu yayım yöntemini daha fazla kullanma nedenlerinin TV'nin günümüzde çok yaygın olması, bu yönteme daha kolay ve hızlı ulaşabilmesidir. Diğer iletişim araçlarının daha az tercih edilme nedenleri eğitim düzeyleri, maddi yetersizlikler, bu tekniklere daha zor erişme ve takip etmeme olabilir. Kitle iletişim araçlarından faydalanma durumları bakımından eğitim alan ve almayan sürü yöneticileri arasındaki farklılıkların çok düşük olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 5.26 Kitle iletişim araçları ve internetten faydalanma durumu

Kitle iletişim*	1. Grup		2. Grup		Toplam		
	Evet (sayı)	%	Evet (sayı)	%	Evet (sayı)	Evet (%)	Hayır (%)
Yazılı kitap, broşür vb. okuma	18	27,7	13	20,0	31	23,8	76,2
TV	54	83,1	55	84,6	109	83,8	16,2
İnternet	36	55,4	33	50,8	69	53,1	46,9

*Çoklu yanıt kullanılmıştır. “Çoklu yanıt verildiği için toplam %100’ü geçmektedir”

Ceylan (1988)’in Ankara ili Çubuk ilçesinde yaptığı araştırmada yakın sonuçlar elde edilmiş ve televizyon izleyen üreticilerin %66’sının televizyondaki tarımsal programlardan yeni bir tarım tekniği öğrendiği belirtilmiştir.

Sürü yöneticilerinin hayvancılıkla ilgili televizyon kanallarının dağılımı çizelge 5.27’de verilmiştir. Bereket TV hayvancılıkla ilgili en çok izlenen kanal olmakla birlikte izlenme oranı %57,7’dir. Anket yapılan sürü yöneticilerinin yarısından fazlası Bereket TV’yi izlerken, %39,2’si Çiftçi TV, %10,0’u Tarım TV, %6,2’si Köy Tv ve %6,2’si ise diğer kanalları tercih etmektedir.

Çizelge 5.27 Hayvancılıkla ilgili izlenen televizyon kanalları

TV kanalı*	1. Grup		2. Grup		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bereket	40	61,5	35	53,8	75	57,7
Çiftçi	28	43,1	23	35,4	51	39,2
Tarım	5	7,7	8	12,3	13	10,0
Köy	6	9,2	2	3,1	8	6,2
Diğer	5	7,7	3	4,6	8	6,2

*Çoklu yanıt kullanılmıştır. “Çoklu yanıt verildiği için toplam %100’ü geçmektedir”

5.2.16 Bir yeniliğin uygulanmasına karar verilmesinde etkili olan faktörler

Sürü yöneticilerinin bir yeniliği uygulama kararı üzerine etkili olan faktörlerin dağılımı çizelge 5.28’de verilmiştir. Ankete katılan sürü yöneticilerinin herhangi bir yeniliği uygulamaya karar vermesinde etkili olan faktörlerin başında %51,5 ile gelirden artış

meydana getirmesi gelmektedir. Eğitim alanlarda bu faktörün oranı %58,5 iken, eğitim almayanlarda bu oran %44,6'dır. Başlıca etkili diğer faktörler ise %18,5 ile yeniliğin ucuz olması, %9,2 ile yenilik hakkında önceden bir bilgiye sahip olunması, %8,5 ile diğer çiftçilerin kabul etmesidir. Sürü yöneticilerinin %4,6'sı yeniliği hiçbir şekilde uygulamayacağını belirtmiştir. Bir yeniliği benimsenip uygulamada etkili olan ucuz olması faktörü eğitim almayanlarda %20,0 iken eğitim alanlarda bu oranın %16,9 olduğu görülmektedir (Çizelge 5.28).

Sezgin (2010), Erzurum ilinde yapmış olduğu çalışmada, benzer sonuçlar çıkmış olup, ankete herhangi bir yeniliği uygulamaya karar vermesinde etkili olan başlıca faktörün %43,1 ile gelirden artış meydana getirmesi olduğu belirtmiştir.

Çizelge 5.28 Bir yeniliğin uygulamaya karar verilmesinde etkili olan faktörler

Yeniliği uygulamada etkili faktörler	1. Grup		2. Grup		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Geliri arttırması	38	58,5	29	44,6	67	51,5
Ucuz olması	11	16,9	13	20,0	24	18,5
Diğer çiftçilerin kabul etmesi	5	7,7	6	9,3	11	8,5
Destekleme	4	6,2	3	4,6	7	5,4
Bilgi düzeyim	3	4,6	9	13,8	12	9,2
Uygulamam	3	4,6	3	4,6	6	4,6
Denenebilir olması	1	1,5	2	3,1	3	2,3
Toplam	65	100,0	65	100,0	130	100,0

5.2.17 Eğitime katılan sürü yöneticileri ile ilgili bilgiler

“Sürü Yönetim Elemanı Benim” projesi kapsamında düzenlenen eğitim faaliyetleri ile ilgili bilgiyi, katılım sağlayan 65 kişinin %83,1'i İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden, %13,8'i akrabadan, eşten ve dosttan, %3,1'i ise birlik ve halk eğitim merkezlerinden aldığı belirlenmiştir.

Sürü yöneticilerinin eğitime başvurma amaçları incelendiğinde, teknik bilgi sağlamak amacıyla katılanların oranı %70,8 ve sürü yöneticisi istihdam desteğinden faydalanmak amacıyla katılanların oranı ise %66,2 olarak tespit edilmiştir. Devletin sunduğu

imkanlardan faydalanmak için katılanların oranı %33,8, bir faydası olur diye katılanların oranı %18,5 sigorta sağlanır diye katılanların oranı %15,4 ve işini daha bilinçli yapmak için katılanların oranı %10,8'dir (Çizelge 5.29).

Çizelge 5.29 Sürü yöneticilerinin eğitime başvurma amacı

Eğitime başvurma amacı*	Sayı	%
Teknik bilgi sağlamak	46	70,8
Sürü yöneticisi istihdam desteği almak için	43	66,2
Devletin sunduğu imkanlardan faydalanmak	22	33,8
Bir faydası olur diye	12	18,5
Sigorta sağlanır diye	10	15,4
İşimi bilinçli yapmak için	7	10,8
Diğer	8	12,3

*Çoklu yanıt kullanılmıştır. "Çoklu yanıt verildiği için toplam %100'ü geçmektedir"

Sürü yöneticisi desteğine başvurmanın ilk koşulu sürü yöneticisi eğitimine katılarak sertifika almaktır. Araştırma alanında görüşülen eğitim almış olan 65 sürü yöneticisi sertifikayı alarak bu destekten faydalanmanın ilk adımını gerçekleştirmiştir. Ancak, 65 sürü yöneticisinden %47,7'si bu destekten faydalanırken, %52,3'ü faydalanamamıştır. Destek almayanların durumu incelendiğinde %35,3'ü hayvan sayısı yetersiz olduğundan, %32,4'ü yatırılması zorunlu olan 5 aylık primi ödeyemediğinden, %29,4'ü sigortalı ya da emekli olduğundan ve %2,9'u müracaat etmediğinden bu destekten faydalanamamıştır.

Sürü yöneticilerine sürü yöneticisi istihdam desteği olmasaydı bu eğitime katılıp katılmayacakları sorulduğunda %84,6'sı destek olmasa da eğitime katılacağını, %15,4'ü ise katılmayacağını belirtmiştir.

Eğitime katılan sürü yöneticilerinin kursu genel olarak değerlendirmeleri istenmiş ve bu değerlendirmelere ilişkin sonuçlar çizelge 5.30'da verilmiştir. Çizelge 5.30'da kursa katılanların memnuniyet düzeyinin %84,7 olduğu görülmektedir. Katılımcıların yarısından fazlasının (%53,9) kurstan memnun kalma durumuna, %58,5'unun kursu diğer sürü yöneticilerine tavsiye etme durumuna ve katılanların %52,3'ünün kursta

öğrendiğim bilgiler faydalı olma durumuna kesinlikle katılıyorum dediği tespit edilmiştir. Kursla ilgili sorulara katılıyorum diyenlerin oranları ise, kurs memnuniyeti için %30,8, bilgilerin faydalı olma durumu için %29,2 ve diğer sürü yöneticilerine tavsiye etme durumu için %32,3'tür. Kursun genel değerlendirilmesine bakıldığında katılmayan ve hiç katılmayanların sayısının ise oldukça yakın olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.30 Kursun genel olarak değerlendirilmesi

Kursun genel değerlendirilmesi	Kurstan memnun kaldım		Kursta öğrendiğim bilgiler faydalı oldu		Kursu tavsiye ederim	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hiç katılmıyorum	3	4,6	4	6,2	1	1,5
Katılmıyorum	1	1,5	1	1,5	3	4,6
Kararsızım	6	9,2	7	10,8	2	3,1
Katılıyorum	20	30,8	19	29,2	21	32,3
Kesinlikle katılıyorum	35	53,9	34	52,3	38	58,5
Toplam	65	100,0	65	100,0	65	100,0

5.2.18 Eğitime katılmayan sürü yöneticileri ile ilgili bilgiler

Araştırma bölgesinde eğitimlere katılmayan 65 kişinin neden katılmadığı incelendiğinde %43,1'inin iş yoğunluğundan ve zamanı olmadığından katılmadığı belirlenmiştir. %21,5'i sürü yöneticisi istihdam desteği şartlarını taşımadığından ve destekten faydalanamadığından eğitime katılmadığını belirtirken, %12,3'ü haberi olmadığı için, %7,7'si ise bir faydası olacağına inanmadığı için eğitime katılmamıştır. Sürü yöneticilerinin %9,2'si ise başvuru yaptığını ve eğitimlere katılacağını ifade etmiştir.

Eğitime katılmayanlara, gelecekte açılacak kurslara katılma konusundaki düşünceleri sorulduğunda 65 sürü yöneticisinden 45'inin (%69,2) eğitime katılmayı düşündüğü, 20'sinin (%30,8) katılmayacağı tespit edilmiştir. Eğitime katılma ve katılmama gerekçeleri çizelge 5.31'de verilmiştir.

Eğitime katılmayı düşünenlerden %33,3'ü sürü yöneticisi desteği alırsa, %22,2'si bilgi sağlamak amacıyla, %15,6'sı eğitim köyde olursa, %13,3'ü zamanı olursa, %4,4'ü

sigorta sağlanırsa ve %11,1'i ise diğer koşullarda eğitime katılacağını belirtmiştir. Elde edilen sonuçlar verilen teşvik ya da desteklerin eğitim ve yayım faaliyetlerine katılımı önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Küçükbaş hayvancılığın en büyük sorunlarından birisinin kalifiye sürü yöneticilerin olması nedeniyle düzenlenen eğitimlere katılımın artması açısından teşvik ve desteklerin devam etmesi bu alandaki açığın kapatılması açısından önemlidir.

Çizelge 5.31 Eğitime katılmayanların, katılıp katılmama ile ilgili düşünceleri

Eğitime katılma koşulları	Eğitime katılım (kişi)	Oran (%)	Eğitime katılmama sebepleri	Eğitime katılmama (kişi)	Oran (%)
Sürü yöneticisi desteği alabilirsem	15	33,3	Zamanım yok/iş yoğunluğu	5	25,0
Bilgi sağlamak için	10	22,2	Sürü yöneticisi desteği şartlarım tutmuyor	5	25,0
Eğitim köyde olursa	7	15,6	Yaşlı olduğum için katılmam	3	15,0
Zamanım olursa	6	13,3	Kesinlikle katılmam	3	15,0
Sigorta sağlanırsa	2	4,4	Ulaşım imkanlarım yok	2	10,0
Diğer	5	11,2	Diğer	2	10,0
Toplam	45	100,0	Toplam	20	100,0

Eğitime katılmayı düşünmeyenlerin %25'i iş yoğunluğu nedeniyle zamanı olmadığından, %25'i sürü yöneticisi desteği alabilmek için şartları uygun olmadığından, %15'i yaşlı olduğundan, %10'u ulaşım imkanları olmadığından, %10'u diğer sebeplerden katılmazken %15'i hiçbir şekilde katılmayacağını ifade etmiştir.

5.2.19 Sürü yöneticilerinin bilgi düzeyi

Eğitim alan ve almayan sürü yöneticilerinin bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla sürü yöneticisi kursu sonunda gerçekleştirilen ölçme sınav sorularından seçilerek her modülde 4 soru olacak şekilde toplam 20 soruluk bir bölüm oluşturulmuştur. Bu kapsamda iş sağlığı ve güvenliği, sürüyü yönlendirme, sürünün beslenmesi, sürünün bakım işleri ve sürünün sağlığı modüllerinden oluşan sorular her iki gruba da yöneltilmiştir ve doğru cevap verilen bilgi sorularının oranları çizelge 5.32'de

verilmiştir. Sürü yöneticilerine yöneltilen bilgi soruları eğitim modüllerine göre aşağıda yer almaktadır:

İş sağlığı ve güvenliği bölümünde hayvanları zapturapta almanın (tutup bağlamanın) amacı, yabani hayvanlarla mücadelede uygun yöntemler, gece açık alanda kalınması durumunda yer seçimi, ağılların ısısı ile ilgili sorular,

Sürüyü yönlendirme bölümünde hayvanların neresesinden tutmanın sakıncalı olduğu, sürüyü otlatırken yoğun çalılık ve orman arazilerinin kullanılıp kullanılmaması, hayvanlar zehirli bitkilerin bulunduğu bölgelerden geçirilecekse sürü yöneticisinin nasıl davranacağı, hayvanları otlatmaya ne zaman son verileceği ile ilgili sorular,

Sürünün beslenmesi bölümünde hayvanlarda mineral madde eksikliği görülmemesi için yemliklerde yalama taşı bulundurulması, hayvanlara otlatılırken hangi bitki türünün taze olarak yedirilemeyeceği, koyunlarda besin maddeleri ihtiyacının en yüksek olduğu dönem, hayvanlara zehirli bitki yedirilmesi konusunda sürü yöneticilerinin tutumu ile ilgili sorular,

Sürünün bakım işleri bölümünde sürü yöneticisinin rolü, kırkım yeri seçimi, sürü yönetiminde seleksiyonun amacı, koyun ve keçilerde dış parazit mücadelesinin ne zaman yapıldığı ile ilgili sorular,

Sürünün sağlığı bölümünde koyun ve keçilerde gebelik süresi, süt humması ve doğum felci hastalıklarının görülme dönemi, beyaz kas hastalığının nedeni, gebeliğin son haftalarında ortaya çıkan hastalıklarla ilgili sorular yöneltilmiştir. Araştırma alanındaki sürü yöneticisi kursu sonunda sorulan bilgi sorularından seçilerek yöneltilen bu soruların doğru cevapları da temin edilmiş ve sorulara doğru yanıt verenlere bu bilgiyi nereden öğrendikleri de sorulmuştur.

Çizelge 5.32'ye göre eğitim alanların soruları doğru yanıtlama oranı ortalama %77,3, eğitim almayanların ise ortalama %72,2 olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre, eğitim alanların %5,1 daha başarılı olduğu söylenebilir.

Sürü yöneticilerinin sürünün beslenmesi ile ilgili bilgi düzeyleri incelendiğinde, doğru cevaplandırılan soruların oranının en yüksek olduğu (%87,5) tespit edilmiştir. Sürünün sağlığı ile ilgili konularda ise verilen doğru cevapların sayısı en az olmakla beraber oranı %59,6'dır.

Sürünün bakım işleri ile ilgili konularda eğitim alanlar ile almayanların bilgi düzeyleri aynı olmakla beraber, eğitim alanların diğer konulardaki doğru cevap sayısının daha yüksek olduğu görülmektedir. Eğitim alanlar ile almayanlar arasındaki en büyük farkın sürünün sağlığı ile ilgili konularda olduğu görülmektedir. Eğitim alanların %69,6'sı bu konudaki soruları doğru cevaplandırırken, eğitim almayanlarda bu oran ancak %49,6'dır. Bu sonuç, eğitim alanların sürünün sağlığı konusundaki bilgi düzeylerinin %20 daha fazla olduğu görülmektedir. Diğer konularda ise eğitim alanların sorulara doğru verme oranı daha yüksektir. Eğitim alanların bu konularda daha yüksek oranda bilmesi, proje kapsamında sürü yöneticilerine yönelik düzenlenen eğitim faaliyetlerinin bir sonucu olduğu söylenebilir.

Çizelge 5.32 Sürü yöneticilerinin eğitim modülüne göre bilgi düzeyleri

Bilgi sorularına cevap verme oranı	1. Grup	2. Grup	Toplam
	Oran (%)	Oran (%)	Oran (%)
İş sağlığı ve güvenliği	74,2	72,3	73,3
Sürüyü yönlendirme	66,5	65,8	66,2
Sürünün beslenmesi	88,8	86,2	87,5
Sürünün bakım işleri	87,3	87,3	87,3
Sürünün sağlığı	69,6	49,6	59,6
Ortalama	77,3	72,2	74,8

Bilgi sorularını doğru cevaplayan sürü yöneticilerine bu bilgiyi nereden öğrendikleri sorulmuş olup sorulara ilişkin dağılımlar çizelge 5.33'te verilmiştir. Çizelge 5.33'e göre sürü yöneticilerine yöneltilen soruları kendi tecrübesi ile bilenlerin oranı eğitim alanlarda %51,4 iken, almayanlarda %65,8 olarak tespit edilmiştir. Sorulara verilen doğru cevapları aile büyüklerinden öğrendiğini belirten sürü yöneticilerinin oranı eğitim alanlarda %19,6, almayanlarda %21,6'dır. Veterinerden öğrenenlerin oranı eğitim

alanlarda %7,2, almayanlarda %8,5 iken diğer hayvancılık yapan işletmelerden öğrenenlerin oranı eğitim alanlarda %1,2, almayanlarda %3,0 olarak belirlenmiştir.

İş güvenliği ve sağlığı konusunda soruları kendi tecrübesiyle doğru cevaplayanlardan eğitim alanların oranı %50,3 iken almayanların oranı %73,9'dur. Sürüyü yönlendirme konusunda eğitim alanların %56,6'sı, almayanların %71,3'ü kendi tecrübesiyle soruları doğru cevaplandığı tespit edilmiştir. Sürünün beslenmesi ile ilgili soruları eğitim almış sürü yöneticilerinin kendi tecrübesi ile bilme oranı %56,7, almayanların oranı ise %66,5'dir. Eğitim almayanlarda soruların doğru cevabını kendi tecrübesi ile bilenlerin oranı daha yüksek iken aile büyükleri ve veterinerden öğrenme oranları daha düşüktür (Çizelge 5.33).

Çizelge 5.33 Eğitim konularına göre doğru cevaplanan soruların bilgi kaynakları

Bilgi kaynakları		S.yönetici kursu (%)	Kendi tecrübesi (%)	Aile büyükleri (%)	Veteriner (%)	Diğer işletmeler (%)	Diğer (%)	Toplam (%)
İş güvenliği ve sağlığı	1.Grup	20,2	50,3	27,0	1,0	1,0	0,5	100,0
	2.Grup	-	73,9	22,4	1,1	2,1	0,5	100,0
Sürüyü yönlendirme	1.Grup	22,5	56,6	19,2	-	1,7	-	100,0
	2.Grup	-	71,3	25,7	0,6	1,8	0,6	100,0
Sürünün beslenmesi	1.Grup	21,2	56,7	18,6	2,2	0,9	0,4	100,0
	2.Grup	-	66,5	24,1	3,6	3,6	2,2	100,0
Sürünün bakım işleri	1. Grup	13,2	58,6	22,5	4,4	1,3	-	100,0
	2.Grup	-	68,7	19,9	8,4	2,6	0,4	100,0
Sürünün sağlığı	1.Grup	30,4	34,8	11,0	21,0	-	2,8	100,0
	2.Grup	-	48,8	16,2	28,7	4,7	1,6	100,0
1. Grup Ortalama		21,1	51,4	19,5	7,2	1,2	1,1	100,0
2. Grup Ortalama		-	65,8	21,6	8,5	3,0	1,1	100,0

Konulara göre incelendiğinde sürü yöneticileri iş güvenliği ve sağlığı ilgili doğru cevapların %20,2'sini, sürüyü yönlendirme ile ilgili doğru cevapların %22,5'ini, sürü yöneticisi kursundan öğrendiği belirlenmiştir. Sürünün beslenmesi ile ilgili doğru cevapların %21,2'sini, sürünün bakım işleri ile ilgili doğru cevapların %13,2'sini ve sürünün sağlığı ile ilgili doğru cevapların ise %30,4'ünü sürü yöneticisi kursundan öğrenildiği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar eğitim alanların kurstan en büyük faydayı sürü sağlığı konusunda sağladığını göstermektedir (Çizelge 5.33).

5.2.20 Eğitim sonrası kazanım ve değişimler

Sürü yöneticilerinin eğitim sonrası kazanımları çeşitli başlıklar altında değerlendirilmiş olup katılım durumları çizelge 5.34’de verilmiştir. Eğitimin mesleki gelişimlerine olan katkısı incelendiğinde sürü yöneticilerinin %35,4’ü kesinlikle, %33,8’i büyük ölçüde, %21,6’sı orta derecede, %9,2’si ise biraz katkı sağladığını belirtmiştir.

Çizelge 5.34 Eğitim sonrası kazanımların değerlendirilmesi

Eğitim sonrası kazanımlar		Kesinlikle hayır	Biraz	Orta derecede	Büyük ölçüde	Kesinlikle evet	Toplam
Mesleki gelişime olumlu katkı sağladı mı?	Sayı	0	6	14	22	23	65
	%	0,0	9,2	21,6	33,8	35,4	100,0
Motivasyonunuzu arttırdı mı?	Sayı	4	5	15	21	20	65
	%	6,2	7,7	23,0	32,3	30,8	100,0
Konuya olan ilginizi arttırdı mı?	Sayı	3	4	9	33	16	65
	%	4,6	6,2	13,8	50,8	24,6	100,0
Uygulayabileceğiniz yeni bilgi ve beceriler kazandırdı mı?	Sayı	2	3	11	31	18	65
	%	3,1	4,6	16,9	47,7	27,7	100,0
Meslektaşlarınızla paylaşabileceğiniz yeni bilgi ve beceriler kazandırdı mı?	Sayı	2	2	14	32	15	65
	%	3,1	3,1	21,5	49,2	23,1	100,0

Sürü yöneticilerinin konuya olan ilgilerindeki artış incelendiğinde %50,8’i büyük ölçüde, %24,6’sı kesinlikle konuya ilgisinin arttığını ifade etmiştir. Sürü yöneticilerinin %32,3’ü büyük ölçüde, %30,8’i ise kesinlikle motivasyonunu arttırdığını belirtirken, neredeyse yarısı (%49,2) büyük ölçüde meslektaşlarıyla paylaşabileceği yeni bilgi ve beceriler kazandığını dile getirmiştir. Sürü yöneticilerinin %47,7’si büyük ölçüde ve %27,7’si kesinlikle uygulayabileceği yeni bilgi ve beceriler kazandığını belirtmiştir. Bu veriler doğrultusunda kursun sürü yöneticilerine genel anlamda olumlu katkı sağladığı söylenebilir.

Eğitim alan 65 sürü yöneticisinden 1’i göç etme isteğinde azalma olduğunu belirtirken, eğitimden sonra meydana gelen diğer değişimlerin dağılımı çizelge 5.35’te verilmiştir. Eğitim alan 65 sürü yöneticisinden %47,7’si sigortalı çalışma olanağının arttığını belirtmiştir. Eğitim alan sürü yöneticilerinden %40’ı gelirinde artış olduğunu, %21,5’i

mesleğin itibarında artış olduğunu, %9,2'si ise iş bulmada kolaylık sağladığını ifade etmiştir.

Çizelge 5.35 Eğitim (sertifika) aldıktan sonra sürü yöneticisinde meydana gelen değişimler

Eğitim sonrası değişimler	Değişmedi		Arttı	
	Sayı	%	Sayı	%
Sigortalı çalışma	34	52,3	31	47,7
Maaş/gelir	39	60,0	26	40,0
Mesleğinin itibarı	51	78,5	14	21,5
İş bulma	59	90,8	6	9,2

Elde edilen sonuçlar sürü yöneticilerinin özellikle sigortalı çalışması konusunda olumlu katkı sağladığını göstermektedir. Sadece eğitime katılıp sertifika alanların faydalanabildiği sürü yöneticisi istihdam desteğinin bu olumlu katkıda büyük payı olduğu söylenebilir. Destekten faydalanmak isteyen sürü yöneticilerin SGK primini aynı yıl içinde 30 gün üzerinden tam zamanlı olarak en az 5 ay yatırmak zorunda olması ve toplu olarak da ödeme yapabilmesi sigortalı çalışma durumundaki artışı açıklamaktadır. Gelir artışında katkı sağladığını ifade eden sürü yöneticilerinin büyük bir bölümünün sürü yöneticisi desteğini bir gelir olarak gördüğü tespit edilmiştir.

Çizelge 5.36 Eğitim aldıktan sonra hayvancılık faaliyetlerinde meydana gelen değişimler

Eğitim sonrası değişimler	Azaldı		Değişmedi		Arttı	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Et verimi	-	-	36	55,4	29	44,6
Süt verimi	-	-	44	67,7	21	32,3
Yapağı verimi	-	-	46	70,8	19	29,2
Yavru atma	29	44,6	36	55,4	-	-
Kuzu ölümleri	40	61,5	25	38,5	-	-
Hasta hayvan sayısı	44	67,7	21	32,3	-	-

Eğitim aldıktan sonra hayvancılık faaliyetlerinde meydana gelen değişimlerin dağılımı çizelge 5.36'da verilmiştir. Sürü yöneticilerin %44,6'sı et veriminde, %32,3'ü süt veriminde ve %29,2'si yapağı veriminde artış olduğunu belirtmiştir. Sürü yöneticilerinin %67,7'si hastalanan hayvan sayısında, %61,5'i kuzu ölümlerinde ve

%44,6'sı yavru atmada azalış olduğunu ifade etmiştir. Bu veriler eğitim sonrasında beklenen olumlu değişimlerin sağlandığını göstermesi bakımından önemlidir.

Proje kapsamında düzenlenen eğitim faaliyetleri çizelge 5.37'deki eğitim modülleri doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Eğitim alan sürü yöneticilerine çizelge 5.37'de bulunan çıktıların kazandırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda sürü yöneticilerine bu çıktılarda nasıl bir değişiklik olduğu sorulmuş ve alınan cevapların oransal dağılımı çizelge 5.37'de verilmiştir.

İş sağlığı ve güvenliği konularında verilen eğitimler sonrasında iş kazalarına yönelik alınan tedbirlerde %26,2, meslek hastalıklarına yönelik alınan tedbirlerde %58,5 ve acil ve tehlikeli durumlarda alınan tedbirlerde %53,5 arttığı tespit edilmiştir (Çizelge 5.37). Hayvancılık sektöründe iş sağlığı ve güvenliği noktasında ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Bu doğrultuda eğitimin sürü yöneticilerine sağladığı katkının önemli olduğu görülmektedir. İş sağlığı ve güvenliğine yönelik bir duyarlılık oluşması ve bilinç düzeyinin artması açısından bu eğitimlerin devam etmesi büyük önem taşımaktadır. Böylece gerekli önlemlerin alınmasıyla hayvansal üretimdeki kazalar ve hastalıklar en aza indirgenebilir.

Sürüyü yönlendirme konuları incelendiğinde hayvan refahının yönelik uygulamalarda %52,3 artış olmasına rağmen, sürünün merada konaklama ve ağılda kalma süresinde değişimin az olduğu görülmektedir (Çizelge 5.37). Elde edilen bu sonuçlar küçükbaş hayvancılığın ekstansif olarak yapılmaya devam etmesinin bir sonucudur. Otlatmaya dayalı yürütülen küçükbaş hayvancılıkta sürünün mera ve ağılda kalması ile ilgili değişimin az olması beklenen bir sonuçtur.

Sürünün bakım işleri ile ilgili eğitim sonrası incelendiğinde sürü yöneticilerine hayvanların hijyeni ile ilgili %63,1, yeni doğan hayvanların bakımı ile ilgili %55,4 ve alet ekipman kullanım düzeyleri ile ilgili %30,8 kazanım sağladığı tespit edilmiştir. Ancak küçükbaş hayvanlardan elde edilen süt, yapağı, kıl ve tiftik gibi yan ürünlerde kazanım oranlarının daha düşük olduğu görülmektedir (Çizelge 5.37).

Sürü yöneticilerinin %53,8'i beslenme kaynaklı verimde artış olduğunu ifade etse de, sürünün beslenmesi ile ilgili diğer çıktılarda eğitim sonrası değişimin çok düşük olduğu görülmektedir (Çizelge 5.37). Araştırma alanında sürü yöneticilerinin hayvanları 6-9 ay arasında otlatarak beslediği, bu yüzden besleme ile ilgili alışkanlıklarını çok fazla değiştirmedikleri gözlemlenmiştir. Hayvanların beslenme alışkanlıklarını değiştirmek isteseler de maliyetleri çok fazla arttıracığından yetiştiricilerin uygulayamadıkları görülmüştür. Sürünün beslenmesi konusundaki çıktılarda değişikliğin az olmasının nedenini bu şekilde açıklamak mümkündür.

Çizelge 5.37 Sürü yöneticisi eğitim modülü çıktılarının değerlendirilmesi

Kurs Modülü	Azaldı		Değişmedi		Arttı	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ						
İş kazaları için alınan tedbirler	-	-	48	73,8	17	26,2
Meslek hastalıkları için alınan tedbirler	-	-	27	41,5	38	58,5
Acil ve tehlikeli durumlarda alınan tedbirler	-	-	30	46,2	35	53,8
SÜRÜYÜ YÖNLENDİRME						
Hayvanlarınızın refahı için yapılan çalışmalar	-	-	31	47,7	34	52,3
Sürünün ağılda kalma süresi	4	6,2	54	83,1	7	10,8
Sürünün merada konaklama süresi	1	1,5	53	81,5	11	16,9
SÜRÜNÜN BESLENMESİ						
Beslenme kaynaklı hastalıklar	32	49,2	31	47,7	2	3,1
Beslenme kaynaklı verim	-	-	30	46,2	35	53,8
Hayvanlara verilen yemlerin kayıtlarının tutulması	-	-	59	90,8	6	9,2
Hayvanları mera/yaylada otlatma sıklığı	-	-	60	92,3	5	7,7
SÜRÜ BAKIM İŞLERİ						
Sağım süresi	-	-	63	96,9	2	3,1
Hayvanların hijyeni	-	-	24	36,9	41	63,1
Yeni doğan yavruların bakımı	-	-	29	44,6	36	55,4
Hayvanlardaki yapağı/kıl/tiftik kırkımı	-	-	58	89,2	7	10,8
Alet ekipman kullanım düzeyi	-	-	45	69,2	20	30,8
SÜRÜNÜN SAĞLIĞI						
Hastalanan hayvanları tespit edebilme becerisi	-	-	17	26,2	48	73,8
Hastalanan hayvanları tedavisini destekleme becerisi	-	-	18	27,7	47	72,3
Hayvanların aşılması	-	-	21	32,3	44	67,7
Parazitlere karşı alınan önlemler	-	-	24	36,9	41	63,1
Hayvanların doğumuna destek olma becerisi	-	-	31	47,7	34	52,3
Kaliteli damızlık seçebilme becerisi	-	-	31	47,7	34	52,3

Çizelge 5.37 incelendiğinde en yüksek oranların sürünün sağlığı eğitim modülünde olduğu tespit edilmiştir. Hasta hayvanları tespit edebilme becerisinin arttığını belirten sürü yöneticilerinin oranı %73,8 iken, %72,3'ü ise hasta hayvanların tedavisini destekleme becerisinin arttığını ifade etmiştir. Yine sürü yöneticilerinin %67,7'si hayvanların aşılmasında, %63,1'i parazitlere karşı alınan önlemlerde artış olduğunu belirtmiştir. Sürünün beslenmesi ile ilgili eğitim çıktılarında sürü yöneticilerinde meydana gelen değişimin en az olduğu görülmektedir.

Elde edilen sonuçlar eğitimin özellikle sürü sağlığı konusunda sürü yöneticilerine olumlu katkısı olduğunu göstermektedir. Eğitimcilerin büyük çoğunluğunun TOB bünyesinde çalışan sahada aktif olarak görev yapan, tecrübeli ve bölgenin ihtiyaçlarını bilen veteriner hekimler olması nedeniyle sürü sağlığı ile ilgili konularda olumlu katkılar elde edilmesi beklenen bir sonuçtur. Ayrıca sürü yöneticilerinin en önemli sorunlarından biri olan hayvan hastalıkları ile mücadelenin pahalı ve zorlu bir süreç olması konuya olan ilgiyi arttırmıştır. Bununla beraber eğitim süresinin nispeten çiftçi eğitim kurslarına göre uzun olmasının olumlu sonuçlar elde edilmesinde payı bulunmaktadır. Kurslara katılımda devamlılığın esas alınması ve kurs sonunda sertifikalandırmak amacıyla uygulanan sınavın geçme zorunluluğu olması katılımcıların eğitimi ciddiye almasını sağlamıştır.

Çalışma kapsamında, sürü yöneticilerinin eğitim faaliyetlerinin ücretli olması halinde eğitime katılma durumu araştırılmıştır. Sürü yöneticilerinin %87,7'si eğitim ücretli de olsa katılabileceğini ifade etmiştir. Eğitim ücretli olsaydı katılmazdım diyenlerin oranı %12,3 olarak belirtilmiştir. Bu sonuçlara göre yetiştiricilerin bilgiye olan ihtiyacının ve bilgiye olan talebin yüksek olduğu, eğitimin kendisine herhangi bir katkı sağlaması durumunda bunun için yetiştiricilerin rahatlıkla ücret ödeyebileceği söylenebilir. Bu kapsamda sürü yöneticilerinin ödeme isteği göz önüne alınırsa devletin eğitim ve yayım faaliyetleri ile ilgili finansman yükünün azalması açısından önemli olduğu söylenebilir. Böylece Ankara ili dışında farklı bölgelerde de benzer çalışmalar yürütülerek, sürü yöneticilerinin sosyo-ekonomik yapıları ve bölgesel farklılıklara uygun farklı ücret ve farklı tarımsal politikalar geliştirme yolu açılabilir.

Eğitim faaliyetlerinin planlanması ve uygulanması ile ilgili konulara sürü yöneticilerinin katılım durumları çizelge 5.38’da verilmiştir. Verilen eğitimin süresi, içeriği, düzenlendiği tarihi, mekanı ve kullanılan materyaller eğitim alan sürü yöneticileri tarafından genel anlamda yeterli ve uygun bulunmuştur. Eğitimlerin büyük çoğunluğu halk eğitim merkezlerinde verilmiş olup, sürü yöneticilerinin iş yoğunluğu nedeniyle bazı ilçelerde köylerde de düzenlendiği gözlemlenmiştir. Bu durum, eğitimin düzenlendiği mekan ile ilgili olumlu sonuçlar çıkmasına yol açmıştır. Sürü yöneticilerinin yarısından fazlası (%52,4) mekanın uygunluğuna kesinlikle katılırken, %29,2’si büyük ölçüde katılmaktadır. Sürü yöneticilerinin %49,2’si eğitimin süresinin ve %41,5’u eğitim materyallerinin yeterli olduğuna; %47,7’si düzenlendiği tarihin, %43,1’i eğitimin konusu ve içeriğinin uygun olduğuna kesinlikle katıldığını belirtmişlerdir.

Çizelge 5.38 Eğitimin değerlendirilmesi

Eğitimin değerlendirilmesi		Kesinlikle hayır	Biraz	Orta derecede	Büyük ölçüde	Kesinlikle evet	Toplam
Süresi yeterliydi	Sayı	1	1	9	22	32	65
	%	1,5	1,5	13,7	33,8	49,2	100,0
Düzenlendiği tarih uygundu	Sayı	4	2	9	19	31	65
	%	6,2	3,1	13,8	29,2	47,7	100,0
Konusu ve içeriği ihtiyaçlara uygundu	Sayı	-	4	7	26	28	65
	%	-	6,2	10,7	40,0	43,1	100,0
Eğitim materyalleri yeterliydi	Sayı	2	4	12	20	27	65
	%	3,1	6,2	18,4	30,8	41,5	100,0
Eğitim mekanı uygundu	Sayı	-	6	6	19	34	65
	%	-	9,2	9,2	29,2	52,4	100,0
Bilgiler kullanılabilirlik açısından uygundu	Sayı	2	4	8	23	28	65
	%	3,1	6,2	12,2	35,4	43,1	100,0

Eğitimi faaliyetleri kapsamında görev alan eğitimciler ile ilgili bilgilere sürü yöneticilerin katılma durumları çizelge 5.39’da verilmiştir. Eğitimcilerin büyük bir çoğunluğu veteriner olmak üzere, TOB’un ilçe teşkilatlarında çalışan personeller olduğu gözlemlenmiştir.

Sürü yöneticilerinin büyük çoğunluğu, eğitimcilerden memnun kaldıklarını ifade etmişlerdir. Sürü yöneticilerinin %66,2’si eğitimcinin konuları açık, anlaşılır ve

seviyelerine uygun işlediğine, %64,6'sı eğitimcilerin sorulan sorulara açıklayıcı ve tatmin edici cevaplar verebildiğini, %60'ı eğitimcilerin yeterli bilgi birikimine sahip olduğunu ve zamanı verimli kullandığını, %58,5'i ise iletişiminin yeterli olduğuna tam ölçüde katılmaktadır.

Çizelge 5.39 Eğitimcinin değerlendirilmesi

Eğitimcinin değerlendirilmesi		Kesinlikle hayır	Biraz	Orta derecede	Büyük ölçüde	Kesinlikle evet	Toplam
Yeterli bilgi birikimine sahiptir	Sayı	-	2	2	22	39	65
	%	-	3,1	3,1	33,8	60,0	100,0
Zamanı etkin ve verimli şekilde kullandı	Sayı	-	2	2	22	39	65
	%	-	3,1	3,1	33,8	60,0	100
Konuları açık, anlaşılır ve seviyenize uygun işledi	Sayı	-	4	2	16	43	65
	%	-	6,2	3,1	24,5	66,2	100,0
Sizinle iletişimi yeterliydi	Sayı	1	3	3	20	38	65
	%	1,5	4,6	4,6	30,8	58,5	100,0
Sorulan sorulara açıklayıcı ve tatmin edici cevaplar verebildi	Sayı	-	2	4	17	42	65
	%	-	3,1	6,1	26,2	64,6	100,0
Tüm katılımcıların eğitime aktif katılımını sağlayabildi	Sayı	-	1	6	23	35	65,0
	%	-	1,5	9,3	35,4	53,8	100,0

5.2.21 Küçükbaş hayvancılığın sorunları

Araştırma alanında sürü yöneticilerinin küçükbaş hayvancılıkla ilgili sorunları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda belirtilen sorunlar çizelge 5.40'da verilmiştir. Sürü yöneticilerinin küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde yaşadıkları en önemli sorun %80 ile yem fiyatlarının yüksek olmasıdır.

Mera ve otlak alanlarının otlatılmaya kapanması, ormana dönüştürülmesi, tahrip edilmesi veya amacı dışında kullanılması gibi nedenler yetiştiricilerin daha fazla yem kullanma ihtiyacını doğurmaktadır. Sürü yöneticilerinin %42,3'ü meraların yetersiz olduğunu, %34,6'sı meraların amacı dışında kullanıldığını ve hayvanları değerinin altında sattıkları belirtmiştir. Diğerleri ise, ilaç ve aşıların pahalı olması (%32,3), çoban bulamama (%30,8), pazar sorunu (%11,5), desteklerin yetersiz olması (%11,5), hayvan hastalıkları (%9,2), araçların kazanması (%8,5) ve kredi sorunudur (%5,4). Eğitim alan

ve almayan sürü yöneticilerinin sorunlarının oranları incelendiğinde yakın olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.40 Küçükbaş hayvancılığın sorunları

Küçükbaş hayvancılığın sorunları*	1. Grup		2. Grup		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yemin pahalı olması	51	78,5	53	81,5	104	80,0
Mera/otlak alanlarının yetersiz olması	29	44,6	26	40,0	55	42,3
Meraların amacı dışında kullanılması	24	36,9	21	32,3	45	34,6
Hayvanı değerinin altında satışı	21	32,3	24	36,9	45	34,6
İlaç/aşı pahalı olması	21	32,3	21	32,3	42	32,3
Çoban bulamama	22	33,8	18	27,7	40	30,8
Pazar sorunu	10	15,4	5	7,7	15	11,5
Desteklerin yetersiz olması	9	13,8	6	9,2	15	11,5
Hayvan hastalıkları	4	6,2	8	12,3	12	9,2
Aracıların kazanması	7	10,8	4	6,2	11	8,5
Kredi sorunu	4	6,2	3	4,6	7	5,4
Diğer	10	15,4	8	12,3	18	13,8

*Çoklu yanıt kullanılmıştır. “Çoklu yanıt verildiği için toplam %100’ü geçmektedir”

Küçükbaş hayvancılığın devam etmesi açısından büyük önem taşıyan yem sorununun çözülebilmesi için; çayır ve meraların zamansız, aşırı ve düzensiz otlatılması engellenmeli, ıslahı üzerinde önemle durulmalıdır. Ayrıca meraların tespit, tahdit ve tahsis çalışmaları bitirilerek münavebeli otlatmaya geçilmelidir. Ekim nöbeti içerisinde yem bitkilerine yer verilmeli ve anız atıkları hayvan yemi olarak değerlendirilmelidir. Sertifikalı yem bitkisi tohumu için verilen teşviklere devam edilmelidir. Yem bitkileri üretiminin artırılması için hububat ve endüstri bitkileri ile rekabet güçleri artırılmalıdır. Yem bitkileri ekiliş alanlarını genişletmek için desteklerin artırılması önemlidir (Anonim 2018b).

Araştırma alanında pazarlama sorununun çözülmesi, küçükbaş hayvanlardan elde edilen ürünlerin değerinde satılabilmesi için araçların kaldırılması ve devlet eliyle alım yapılacak şekilde bir yapının oluşturulmasının sürü yöneticiler açısından önemli olduğu görülmüştür. Araçlar ile ilgili yaşanan sorunların çözülmesi küçükbaş hayvancılığın devamlılığı açısından önemli bir unsur olduğu söylenebilir.

5.2.22 Sürü yöneticilerinin eğitime katılma ve bireysel özellikleri ile ilgili özelliklerinin Çoklu Uyum Analizi

Yayım ve eğitim faaliyeti her alanda olduğu gibi hayvancılık sektöründe de önemli bir yere sahiptir. Sürü yöneticilerinin mesleğini daha bilinçli yapabilmeleri açısından eğitim çalışmaları çok önemlidir. Sürü Yönetim Elemanı Benim Projesi kapsamında eğitim alan sürü yöneticilerinin bilgi düzeyleri oransal olarak değerlendirildiğinde en fazla sürü sağlığı olmak üzere, neredeyse tüm eğitim modülü konularındaki bilgi sorularına daha yüksek oranda doğru cevap verdikleri tespit edilmiştir. Eğitim alanların bilgi sorularına doğru cevap verme oranı 77,3 (iyi) iken katılmayanların %72,2 (orta) olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın bu bölümünde sürü yöneticileri ile ilgili değişkenlerinin hem kendi aralarında hem de kategorize edilmiş kendi seviyeleri arasındaki ilişkilerin incelenmesinde Çoklu Uyum Analizi'nden yararlanılmıştır. Analize dahil edilen değişkenler;

1. Eğitim alma durumu: Sürü yöneticilerinin eğitim/sertifika alıp almaması olarak 2 grupta değerlendirilmiştir (eğitim var, eğitim yok)

2. Yaş: Sürü yöneticilerinin yaşı 3 kategoriye ayrılarak değerlendirilmiştir (18-30 yaş, 31-55 yaş, 56 ve üstü yaş).

Sürü yöneticilerinin yaşı 41. sayfada 4 kategoriye (18-29, 30-45,46-55, 56 ve üzeri) ayrılmış olup, analiz açısından 3 grupta değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

3. Eğitim durumu: Sürü yöneticilerinin eğitim durumu 4 kategori olarak değerlendirilmiştir (İlkokul ve altı, ortaokul, lise, lise üstü).

Sürü yöneticilerinin eğitim durumu 42. sayfada 6 kategoriye (okur-yazar değil, ilkokul, ortaokul, lise, ön lisans, üniversite) ayrılırken, analiz açısından 4 grupta değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

4. Küçükbaş hayvan varlığı: Sürü yöneticilerinin bakmakla yükümlü olduğu küçükbaş hayvan sayısı 3 kategoride değerlendirilmiştir (10-100 küçükbaş, 101-250 küçükbaş, 251 ve üstü küçükbaş).

Küçükbaş hayvan varlığı 45. sayfada 6 kategoriye (0-19, 20-49, 50-149, 150-299, 300-499, 500 ve üzeri) ayrılırken Çoklu Uyum Analizi yapılırken 3 kategoride ele alınması uygun görülmüştür.

5. Bilgi düzeyi: Sürü yöneticilerinin bilgi düzeyi, eğitim modülüne göre hazırlanan bilgi sorularına verilen doğru cevap sayısına göre 4 kategoride değerlendirilmiştir (0-49 düşük, 50-74 orta, 75-89 iyi, 90-100 çok iyi).

6. Sosyal güvenlik: Sürü yöneticilerinin sosyal güvenlik durumu 2 kategoride değerlendirilmiştir (SGK var, SGK yok).

Değişkenlerin hem kendi aralarında hem de kategorize edilerek kendilerine ait seviyeleri arasında bulunan ilişkinin incelenmesi amacıyla Çoklu Uyum Analizi'nden faydalanılmıştır. Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri, bilgi düzeyleri ve eğitim faaliyetlerine katılma ilgili özellikleri kendi aralarında gruplandırılarak Burt Tablosu oluşturulmuştur (Çizelge 5.41). Bu matrisin köşegen elemanları, değerlendirilmesi yapılan 6 kategorik değişkenin toplam seviye sayısını vermektedir. Çizelge'de sürü yöneticilerinin 65 tanesinin eğitim aldığı, 65 tanesinin almadığı görülmektedir. Eğitim alanların 50 tanesinin 31-55 yaş aralığında ve 44 tanesinin ilkökul ve altı eğitim seviyesine sahip olduğu görülmektedir. Eğitim alan sürü yöneticilerinin 37 tanesinin bilgi düzeyi iyi iken, almayanların 29 tanesinin bilgi düzeyi iyidir. Eğitim alan 47 sürü yöneticisinin SGK'sı var iken, almayanların 37'sinin vardır.

Çizelge 5.41 Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve bilgi düzeylerine ait Burt Tablosu

Değişkenler	Eğitim var	Eğitim yok	18-30 yaş	31-55 yaş	56 ve üstü yaş	İlkokul ve altı	Ortaokul	Lise	Lise üstü	10-100 küçükbaş	101-250 küçükbaş	251 ve üstü küçükbaş	Düşük	Orta	İyi	Çok iyi	SGK var	SGK yok
Eğitim var	65	0	4	50	11	44	11	7	3	2	18	45	1	18	37	9	47	18
Eğitim yok	0	65	11	37	17	41	11	12	1	22	23	20	0	33	29	3	37	28
18-30 yaş	4	11	15	0	0	2	7	6	0	3	5	7	0	7	8	0	2	13
31-55 yaş	50	37	0	87	0	59	13	11	4	14	29	44	1	30	46	10	57	30
56 ve üstü yaş	11	17	0	0	28	24	2	2	0	7	7	14	0	14	12	2	25	3
İlkokul ve altı	44	41	2	59	24	85	0	0	0	17	25	43	1	37	39	8	62	23
Ortaokul	11	11	7	13	2	0	22	0	0	2	9	11	0	8	13	1	10	12
Lise	7	12	6	11	2	0	0	19	0	4	6	9	0	5	12	2	10	9
Lise üstü	3	1	0	4	0	0	0	0	4	1	1	2	0	1	2	1	2	2
10-100 küçükbaş	2	22	3	14	7	17	2	4	1	24	0	0	0	13	11	0	16	8
101-250 küçükbaş	18	23	5	29	7	25	9	6	1	0	41	0	0	15	22	4	25	16
251 ve üstü küçükbaş	45	20	7	44	14	43	11	9	2	0	0	65	1	23	33	8	43	22
Düşük	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0
Orta	18	33	7	30	14	37	8	5	1	13	15	23	0	51	0	0	32	19
İyi	37	29	8	46	12	39	13	12	2	11	22	33	0	0	66	0	43	23
Çok iyi	9	3	0	10	2	8	1	2	1	0	4	8	0	0	0	12	8	4
SGK var	47	37	2	57	25	62	10	10	2	16	25	43	1	32	43	8	84	0
SGK yok	18	28	13	30	3	23	12	9	2	8	16	22	0	19	23	4	0	46

Eğitime katılan ve katılmayan sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve bilgi düzeylerine ilişkin başlangıç matrisi analiz sonucu çizelge 5.42’de yer almaktadır. Başlangıç matrisi analiz neticesinde Burt matrisinin derecesi kadar boyut elde edilmektedir. Çizelge 5.42’de incelenen altı değişkene ait kategorilerde (seviyelerde) bulunan varyasyonun (değişimin) ortalaması olarak ele alınan toplam değişim (inertia) içinde, bütün boyutlarda azalan değişim miktarı verilmektedir. Tüm boyutların % değişimleri yani toplam değişimi açıklama payı, her bir boyuttaki değişimin toplam değişime oranı hesaplanarak elde edilir. Dolayısıyla çizelge 5.42’de görüldüğü gibi, en fazla açıklama oranına %15,7 ile 1.boyut sahiptir. Diğer boyutlar incelendiğinde bu açıklama oranının gittikçe azaldığı görülmektedir. Eklemeli paylar incelendiğinde, ilk 2 boyutun total değişimi açıklamada oranı %29,5’tur. Yani ele alınan değişkenlere ait

kategori seviyeleri arasında bulunan uzaklıkların 12 boyutlu uzaydan 2 boyutlu uzaya indirildiğinde toplam değişimin sadece %29,5'lik bir bölümünün açıklaması olabilmektedir. Söz konusu açıklama oranının uygulamada yeterli olduğu söylenebilir.

Çizelge 5.42 Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve bilgi düzeyleri ile ilgili başlangıç matrisinin analiz sonuçları

Boyut	Değişim	Pay. Yüzde	Eklemeli pay	Histogram
1	0,3141	0,1571	0,1571	*****
2	0,2761	0,1380	0,2951	*****
3	0,1893	0,0946	0,3897	*****
4	0,1786	0,0893	0,4790	*****
5	0,1759	0,0879	0,5670	*****
6	0,1680	0,0840	0,6510	*****
7	0,1597	0,0798	0,7308	*****
8	0,1381	0,0691	0,7998	*****
9	0,1254	0,0627	0,8626	*****
10	0,1155	0,0577	0,9203	*****
11	0,0854	0,0427	0,9630	*****
12	0,0740	0,0370	1,0000	*****
Toplam	2,0000			

Çizelge 5.43 incelendiğinde birinci boyutta olan katkısı bakımından en yüksek payının 18-30 yaş ve SGK yok kategorilerinde olduğu görülmektedir. İkinci boyutta ise, katkılardan en yüksek olanı 10-100 küçükbaş kategorisi ile 56 ve üzeri yaş kategorisidir. İyi bilgi düzeyi kategorisinin 1. boyuta katkısının olmadığı görülürken düşük bilgi düzeyi ise 2. boyuta katkısı en az olan kategoridir.

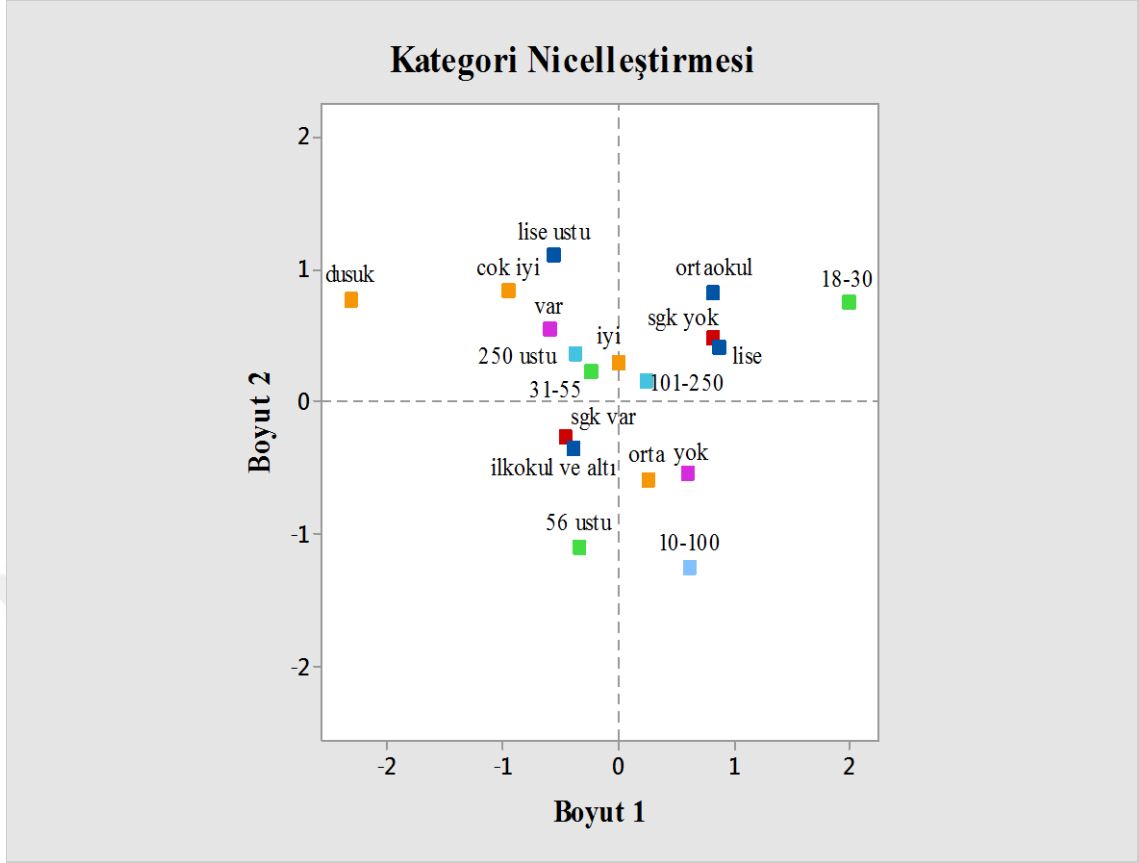
Hayvancılık faaliyetinde bulunan sürü yöneticilerinin yaş durumu üretim sonuçlarını çeşitli şekillerde etkilemektedir. Bu nedenle araştırmalarda ele alınan bireylerin yaş durumunun belirlenmesi önemlidir. Araştırma alanında küçükbaş hayvancılık faaliyetinin sürdürmek için özellikle genç ve kalifiye sürü yöneticilerine çok fazla ihtiyaç olduğu gözlemlenmiştir. Mevcut sürü yöneticilerinin yaş ortalaması 46 olup büyük çoğunluğunun hayvancılık faaliyetlerini atadan görme bilgiler ve tecrübelerine dayanarak sürdürdükleri gözlenmiştir. Yetiştiricilerin yaşı arttıkça tarımsal yayım

hizmetlerinden yararlanmaya daha az ilgi göstermektedir. Ayrıca çiftçi yaşının yenilikleri benimsenmesi üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir (Sezgin 2008). Çoklu uyum analizine göre, 56 yaş ve üstü sürü yöneticilerinin eğitime katılmaması ve orta bilgi düzeyine sahip olmaları arasında bir ilişki olması bu durumu destekler niteliktedir. Ayrıca 18-30 yaş aralığındaki genç sürü yöneticileri ile diğer değişkenler arasında bir ilişki olmadığı görülmektedir. Tecrübeye dayalı yürütülen küçükbaş hayvancılık faaliyetinde bu genç sürü yöneticilerinin diğer yaş kategorilerindeki orana göre daha düşük tecrübe ve bilgi sahibi olmaları bu durumu açıklayabilir.

Çizelge 5.43 Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve bilgi düzeylerine ait her kategori için koordinat, korelasyon, ve katkı değerleri

Sütun katkıları	Kütle	Değişim	Boyut 1			Boyut 2		
			Koordinat	Korelasyon	Katkı	Koordinat	Korelasyon	Katkı
Eğitim var	0,083	0,042	-0,601	0,361	0,096	0,542	0,293	0,089
Eğitim yok	0,083	0,042	0,601	0,361	0,096	-0,542	0,293	0,089
18-30 yaş	0,019	0,074	1,990	0,517	0,242	0,746	0,073	0,039
31-55 yaş	0,112	0,028	-0,234	0,111	0,019	0,225	0,103	0,021
56 ve + yaş	0,036	0,065	-0,338	0,031	0,013	-1,100	0,332	0,157
İlkokul ve altı	0,109	0,029	-0,380	0,273	0,050	-0,359	0,243	0,051
Ortaokul	0,028	0,069	0,821	0,137	0,060	0,826	0,139	0,070
Lise	0,024	0,071	0,867	0,129	0,058	0,418	0,030	0,015
Lise üstü	0,005	0,081	-0,556	0,010	0,005	1,100	0,038	0,022
10-100 küçükbaş	0,031	0,068	0,624	0,088	0,038	-1,247	0,352	0,173
101-250 küçükbaş	0,053	0,057	0,234	0,025	0,009	0,148	0,010	0,004
251 ve üstü küçükbaş	0,083	0,042	-0,378	0,143	0,038	0,367	0,135	0,041
Düşük	0,001	0,083	-2,307	0,041	0,022	0,776	0,005	0,003
Orta	0,065	0,051	0,257	0,043	0,014	-0,593	0,227	0,083
İyi	0,085	0,041	0,009	0,000	0,000	0,296	0,090	0,027
Çok iyi	0,015	0,076	-0,948	0,091	0,044	0,830	0,070	0,038
SGK var	0,108	0,029	-0,449	0,368	0,069	-0,266	0,129	0,028
SGK yok	0,059	0,054	0,819	0,368	0,126	0,486	0,129	0,050

Çizelge 5.43’de verilen sayısal değerler bir diyagramda gösterilmek istendiğinde sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve bilgi düzeylerine ait Çoklu Uyum Analizi diyagramı şekil 5.3’teki gibidir.

Şekil 5.3 Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve bilgi düzeylerinin uyum analizi diyagramı

Çoklu Uyum Analizi diyagramı incelendiğinde eğitime katılmış ve 31-55 yaş aralığındaki, 251 ve üstü küçükbaş hayvanı olan sürü yöneticileri ile bilgi düzeyi iyi olanlar arasında çok yakın bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Eğitime katılma durumu ve lise üstü eğitim düzeyinde olanlar ile bilgi düzeyi çok iyi olanlar arasında da önemli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca eğitime katılmayanlar ile orta bilgi düzeyinde olanlar arasında yakın bir ilişki varken ilkököl ve altı eğitim düzeyi ile SGK'lı olanlar arasında önemli bir ilişki olduğu gözlenmektedir. 18-30 yaş ve düşük bilgi düzeyi değişkenlerinin diğer değişkenler ile arasında hiçbir ilişki olmadığı görülmektedir.

Eğitim düzeyi her alanda olduğu gibi hayvancılık faaliyeti ile uğraşanların sosyo-ekonomik durumunun ortaya konması açısından da önemlidir. Gül (2014) doktora tez çalışmasında eğitim düzeyinin kişilerin davranışları üzerinde etkili olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca birliğe üye olan yetiştiricilerin üye olmayanlara göre eğitim

seviyelerinin oransal olarak daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Yılmaz (2008) ise yaptığı araştırmada, yetiştiricilerin eğitim seviyesinin düşük olduğunu ve tarımsal yayım çalışmaları düzenlenirken bu özelliğin dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Bu çalışmada ise eğitim alan ve almayan sürü yöneticilerinin eğitim düzeylerinin oransal olarak birbirine yakın olduğu belirlenmiş, çoklu uyum analizi sonucuna göre eğitim alan lise mezunu sürü yöneticiler ile bu yöneticilerin bilgi düzeyinin iyi olması arasında önemli bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

5.2.23 Sürü yöneticilerinin sürü sağlığı bilgi düzeyleri ve bireysel özellikleri ile ilgili Çoklu Uyum Analizi

Araştırma alanında sürü yöneticilerinin eğitim faaliyetleri kapsamındaki konularda bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla sorular sorulmuş ve doğru cevap verme oranları oransal olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sürü yöneticisi kursu eğitim modüllerine göre sınıflandırılarak yapılmıştır. Sonuçlar incelendiğinde eğitim alan ve almayanlar arasındaki en büyük farkın sürü sağlığı modülünde olduğu tespit edilmiştir. Eğitim almayanların sürü sağlığı sorularına doğru cevap verme oranı %49,6 iken eğitim alanların %69,6 olduğu belirlenmiştir. Bu farkın önemli olduğu düşünülerek sürü yöneticilerin sürü sağlığı bilgi düzeyleri ile diğer özellikleri Çoklu Uyum Analizi ile değerlendirilmiştir.

Araştırmanın bu bölümünde, değişkenlerin hem kendi aralarındaki hem de kategorize edilmiş kendi seviyeleri arasındaki ilişkilerin incelenmesinde Çoklu Uyum Analizi Yönteminden yararlanılmıştır.

Analize dahil edilen değişkenler;

1. Eğitim alma durumu: Sürü yöneticilerinin eğitim/sertifika alıp almaması olarak 2 grupta değerlendirilmiştir (eğitim var, eğitim yok).

2. Yaş: Sürü yöneticilerinin yaşı 3 kategoriye ayrılarak değerlendirilmiştir (18-30 yaş, 31-55 yaş, 56 ve üstü yaş).

3. Eğitim durumu: Sürü yöneticilerinin eğitim durumu 4 kategori olarak değerlendirilmiştir (İlkokul ve altı, Ortaokul, lise, lise üstü).

4. Küçükbaş hayvan varlığı: Sürü yöneticilerinin bakmakla yükümlü olduğu küçükbaş hayvan sayısı 3 kategoride değerlendirilmiştir (10-100 küçükbaş, 101-250 küçükbaş, 251 ve üstü küçükbaş).

5. Daha önce hayvancılık konusunda eğitim alma durumu: Sürü yöneticilerinin daha önceden hayvancılıkla ilgili kurs, seminer ve eğitim gibi bir faaliyete katılma durumu 2 kategori olarak değerlendirilmiştir (aldı, almadı).

6. Sürü sağlığı bilgi düzeyi: Sürü yöneticisi eğitim modülüne göre hazırlanan sürü sağlığı bilgi sorularına verilen doğru cevap sayısına göre bilgi düzeyi 4 kategoride değerlendirilmiştir (0-49 düşük, 50-74 orta, 75-89 iyi, 90-100 çok iyi).

Değişkenler hem kendi aralarında hem de kategorize edilmiş kendi seviyeleri arasındaki ilişkilerin incelenmesinde Çoklu Uyum Analizi'nden yararlanılmıştır. Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri, küçükbaş hayvan varlığı, daha önce hayvancılıkla ilgili bir eğitim alıp almama durumları ile sürü sağlığı bilgi düzeyleri ve eğitim faaliyetlerine katılma durumu ile ilgili özelliklerine ait Burt Tablosu (Matrisi) çizelge 5.44'de verilmiştir.

Çizelgede bu matrisin köşegen elemanları ele alınan 6 değişkenin seviyelerine ait toplamları verilmektedir. Çizelge incelendiğinde sürü yöneticilerinin 65 tanesinin eğitim aldığı, 65 tanesinin almadığı görülmektedir. Eğitim alanların 29 tanesinin, almayanların ise 17 tanesinin sürü sağlığı bilgi düzeyinin iyi olduğu görülmektedir. Eğitim alan 15 sürü yöneticisinin ise bilgi düzeyi çok iyidir. Eğitim alan sürü yöneticilerinin 45 tanesinin yönetimindeki küçükbaş hayvanın varlığı 251 ve üstü olup, eğitim almayanlarda ise bu kategorideki hayvan varlığı 20 sürü yöneticinin yönetimindedir.

Çizelge 5.44 Sürü yöneticilerinin sürü sağlığı bilgi düzeyi ile bireysel özelliklerine ait Burt tablosu

	Eğitim var	Eğitim yok	18-30 yaş	31-55 yaş	56 ve üstü yaş	İlkokul ve altı	Ortaokul	Lise	Lise üstü	10-100 küçükbaş	101-250 küçükbaş	251 ve üstü küçükbaş	Almadı	Aldı	Düşük	Orta	İyi	Çok iyi
Eğitim var	65	0	4	50	11	44	11	7	3	2	18	45	59	6	8	13	29	15
Eğitim yok	0	65	11	37	17	41	11	12	1	22	23	20	56	9	19	27	17	2
18-30 yaş	4	11	15	0	0	2	7	6	0	3	5	7	13	2	4	6	5	0
31-55 yaş	50	37	0	87	0	59	13	11	4	14	29	44	76	1	17	24	31	15
56 ve üstü yaş	11	17	0	0	28	24	2	2	0	7	7	14	26	2	6	10	10	2
İlkokul ve altı	44	41	2	59	24	85	0	0	0	17	25	43	79	6	18	25	31	11
Ortaokul	11	11	7	13	2	0	22	0	0	2	9	11	18	4	4	9	7	2
Lise	7	12	6	11	2	0	0	19	0	4	6	9	14	5	5	5	6	3
Lise üstü	3	1	0	4	0	0	0	0	4	1	1	2	4	0	0	1	2	1
10-100 küçükbaş	2	22	3	14	7	17	2	4	1	24	0	0	20	4	11	8	5	0
101-250 küçükbaş	18	23	5	29	7	25	9	6	1	0	41	0	34	7	9	11	12	9
251 ve üstü küçükbaş	45	20	7	44	14	43	11	9	2	0	0	65	61	4	7	21	29	8
Almadı	59	56	13	76	26	79	18	14	4	20	34	61	115	0	24	34	42	15
Aldı	6	9	2	11	2	6	4	5	0	4	7	4	0	1	3	6	4	2
Düşük	8	19	4	17	6	18	4	5	0	11	9	7	24	3	27	0	0	0
Orta	13	27	6	24	10	25	9	5	1	8	11	21	34	6	0	40	0	0
İyi	29	17	5	31	10	31	7	6	2	5	12	29	42	4	0	0	46	0
Çok iyi	15	2	0	15	2	11	2	3	1	0	9	8	15	2	0	0	0	17

Eğitime katılan ve katılmayan sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve sürü sağlığı bilgi seviyeleri ile ilgili başlangıç matrisine ait sonuçlar çizelge 5.45'te gösterilmektedir. Çizelge 5.45 incelendiğinde, en yüksek açıklama oranının %16'lık değerle ilk boyutta olduğu, diğer boyutlara bakıldığında ise açıklama oranının gittikçe düştüğü görülmektedir. Eklemeli paylar incelendiğinde ilk iki boyutta toplam değişimi açıklamadaki payı %29'dur. Başka bir deyişle ele alınan değişkenlere ait kategori seviyeleri arasında bulunan uzaklıkların 12 boyutlu uzaydan 2 boyutlu uzaya

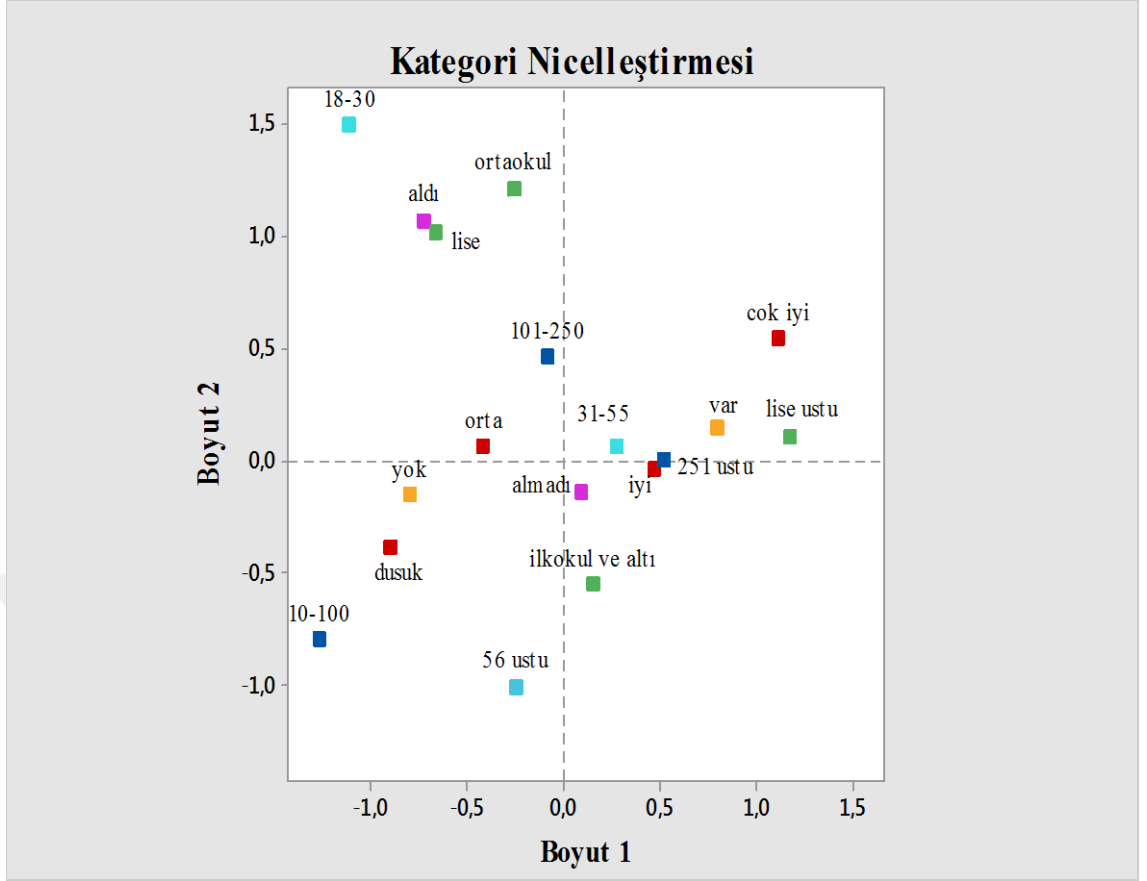
indirgenildiğinde toplam değişimin sadece %29'luk bir bölümünün açıklaması olabilmektedir. Söz konusu açıklama oranının uygulamada yeterli olduğu söylenebilir.

Çizelge 5.45 Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve sürü sağlığı bilgi düzeyleri ile ilgili başlangıç matrisinin analiz sonuçları

Boyut	Değişim	Pay. Yüzde	Eklemeli pay	Histogram
1	0,3217	0,1609	0,1609	*****
2	0,2513	0,1256	0,2865	*****
3	0,2153	0,1076	0,3941	*****
4	0,1840	0,0920	0,4862	*****
5	0,1739	0,0869	0,5731	*****
6	0,1682	0,0841	0,6572	*****
7	0,1519	0,0760	0,7331	*****
8	0,1457	0,0728	0,8060	*****
9	0,1293	0,0647	0,8706	*****
10	0,1031	0,0516	0,9222	*****
11	0,0852	0,0426	0,9648	*****
12	0,0704	0,0352	1,0000	*****
Toplam	2,0000			

Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve sürü sağlığı bilgi düzeylerine ait Çoklu Uyum Analizi Diyagramı şekil 5.4'teki gibi olmaktadır. Çoklu Uyum Analizi Diyagramı incelendiğinde 31-55 yaş aralığındaki 251 ve üstü hayvana bakan, lise üstü eğitime sahip olan ve eğitime katılmış sürü yöneticilerinin iyi bilgi düzeyine sahip olması arasında kuvvetli bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Eğitim faaliyetlerine katılmayanlar, 10-100 küçükbaş hayvana bakanlar ile sürü sağlığı bilgi düzeyinin düşük olması arasında yakın bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, eğitime katılma durumu, lise üstü eğitim düzeyi ve bilgi düzeyinin çok iyi olması arasında yakın bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

Daha önceki bölümde sürü sağlığı konusunda, eğitim alanların ve almayanlardan %20 daha fazla soruya doğru cevap verdiği tespit edilmiştir. Daha önceki bu sonuçları, çoklu uyum analizi sonuçlarını destekler niteliktedir. 56 yaş ve üzeri sürü yöneticilerinin kısmen, 18-30 yaş ile sürü yöneticilerinin ise eğitime katılma ve bilgi düzeyleri arasında bir ilişki olmadığı söylenebilir.

Şekil 5.4 Sürü yöneticilerinin sürü sağlığı bilgi düzeyi ile bireysel özelliklerine ait uyum analizi diyagramı

Çizelge 5.46 incelendiğinde birinci boyutta olan katkısı açısından en yüksek payın eğitim alma ve almama kategorilerinde olduğu görülmektedir. Bu kategoriyi ise 10-100 küçükbaş hayvana bakan sürü yöneticileri izlemektedir. İkinci boyutta ise, katkılardan en yüksek olanı 18-30 yaş kategorisi olduğu ve bunu ortaokul eğitim kategorisinin takip ettiği görülmektedir.

101-250 küçükbaş hayvana bakan sürü yöneticileri kategorisinin 1. boyutta katkısının çok olmadığı görülürken, lise üstü eğitim kategorisinin, 251 ve üstü küçükbaş hayvan varlığının ve iyi bilgi düzeyinin 2. boyuta katkısının olmadığı görülmektedir.

Çizelge 5.46 Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve sürü sağlığı bilgi düzeylerine ait her kategori için koordinat, korelasyon ve katkı değerleri

Sütün katkıları	Kütle	Değişim	Boyut 1			Boyut 2		
			Koordinat	Korelasyon	Katkı	Koordinat	Korelasyon	Katkı
Eğitim var	0,083	0,042	0,793	0,629	0,163	0,152	0,023	0,008
Eğitim yok	0,083	0,042	-0,793	0,629	0,163	-0,152	0,023	0,008
18-30 yaş	0,019	0,074	-1,111	0,161	0,074	1,500	0,293	0,172
31-55 yaş	0,112	0,028	0,272	0,149	0,026	0,065	0,008	0,002
56 ve üstü yaş	0,036	0,065	-0,249	0,017	0,007	-1,005	0,277	0,144
İlkokul ve altı	0,109	0,029	0,159	0,048	0,009	-0,548	0,566	0,130
Ortaokul	0,028	0,069	-0,258	0,014	0,006	1,218	0,302	0,167
Lise	0,024	0,071	-0,661	0,075	0,033	1,017	0,177	0,100
Lise üstü	0,005	0,081	1,180	0,044	0,022	0,107	0,000	0,000
10-100 küçükbaş	0,031	0,068	-1,263	0,361	0,153	-0,798	0,144	0,078
101-250 küçükbaş	0,053	0,057	-0,085	0,003	0,001	0,462	0,098	0,045
251 ve üstü küçükbaş	0,083	0,042	0,520	0,271	0,070	0,004	0,000	0,000
Almadı	0,147	0,010	0,094	0,068	0,004	-0,140	0,150	0,011
Aldı	0,019	0,074	-0,724	0,068	0,031	1,073	0,150	0,088
Düşük	0,035	0,066	-0,893	0,209	0,086	-0,382	0,038	0,020
Orta	0,051	0,058	-0,415	0,077	0,028	0,064	0,002	0,001
İyi	0,059	0,054	0,473	0,122	0,041	-0,034	0,001	0,000
Çok iyi	0,022	0,072	1,118	0,188	0,085	0,548	0,045	0,026

5.2.24 Sürü yöneticilerinin mesleğe devam etme durumu ve bireysel özelliklerinin Çoklu Uyum Analizi

Kırsal alanda küçükbaş hayvancılık faaliyetinde bulunmak gençler için cazibesini yitirmekte ve bilgili ve deneyimli sürü yöneticilerine olan ihtiyaç günden güne artmaktadır. Bu doğrultuda araştırma alanında düzenlenen eğitim faaliyetleri ile kırsal alanda sürü yöneticiliğini daha cazibeli bir meslek haline getirmek amaçlanmıştır. Bu yüzden araştırma alanındaki sürü yöneticilerinin mesleğe devam etme eğilimlerinin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Araştırma alanında sürü yöneticilerinin gelecekte mesleğe devam edeceklerin oranı %88,5, etmeyeceklerin oranı ise 11,5 olarak belirlenmiştir. Bu oranın önemli olduğu düşünülerek, sürü yöneticilerin mesleğe devam etme durumları ile diğer özellikleri Çoklu Uyum Analizi ile değerlendirilmiştir.

Analize dahil edilen değişkenler;

1. Eğitim alma durumu: Sürü yöneticilerinin eğitim/sertifika alıp almaması olarak 2 grupta değerlendirilmiştir (eğitim var, eğitim yok).

2. Eğitim durumu: Sürü yöneticilerinin eğitim durumu 4 kategori olarak değerlendirilmiştir (İlkokul ve altı, Ortaokul, lise, lise üstü).

3. Yaş: Sürü yöneticilerinin yaşı 3 kategoriye ayrılarak değerlendirilmiştir (18-30 yaş, 31-55 yaş, 56 ve üstü yaş).

4. Sürü yöneticiliğine devam etme durumu: Sürü yöneticilerinin mesleklerine devam etme durumu 2 kategori olarak değerlendirilmiştir (evet, hayır).

5. Küçükbaş hayvan varlığı: Sürü yöneticilerinin bakmakla yükümlü olduğu küçükbaş hayvan sayısı 3 kategoride değerlendirilmiştir (10-100 küçükbaş, 101-250 küçükbaş, 251 ve üstü küçükbaş).

Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri, küçükbaş hayvan varlığı, mesleğe devam etme durumları ile eğitim faaliyetlerine katılma ile ilgili özelliklerine ait Burt Tablosu (Matrisi) çizelge 5.47'de verilmiştir.

Çizelge 5.47'de bu matrisin köşegen elemanları ele alınan 5 değişkenin seviyelerine ait toplamları verilmektedir. Çizelge 5.7 incelendiğinde eğitim alan sürü yöneticilerinin 59 tanesinin, eğitim almayanların ise 56 tanesinin bu mesleğe devam edecekleri görülmektedir. Sürü yöneticilerinin gelecekte bu mesleği yapamaya devam edeceklerden 44 tanesi 31-55 yaş aralığında iken, 61 tanesinin 251 baş ve üzeri küçükbaş hayvan varlığını yönetmekte olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.47 Sürü yöneticilerinin mesleğe devam etme durumları ile bireysel özelliklerine ait Burt tablosu

	Eğitim var	Eğitim yok	İlkokul ve altı	Ortaokul	Lise	Lise üstü	18-30 yaş	31-55 yaş	56 ve üstü yaş	Evet	Hayır	10-100 küçükbaş	101-250 küçükbaş	251 ve üstü küçükbaş
Eğitim var	65	0	44	11	7	3	4	50	11	59	6	2	18	45
Eğitim yok	0	65	41	11	12	1	11	37	17	56	9	22	23	20
İlkokul ve altı	44	41	85	0	0	0	2	59	24	78	7	17	25	43
Ortaokul	11	11	0	22	0	0	7	13	2	19	3	2	9	11
Lise	7	12	0	0	19	0	6	11	2	16	3	4	6	9
Lise üstü	3	1	0	0	0	4	0	4	0	2	2	1	1	2
18-30 yaş	4	11	2	7	6	0	15	0	0	13	2	3	5	7
31-55 yaş	50	37	59	13	11	4	0	87	0	74	13	14	29	44
56 ve üstü yaş	11	17	24	2	2	0	0	0	28	28	0	7	7	14
Evet	59	56	78	19	16	2	13	74	28	115	0	21	33	61
Hayır	6	9	7	3	3	2	2	13	0	0	15	3	8	4
10-100 küçükbaş	2	22	17	2	4	1	3	14	7	21	3	24	0	0
101-250 küçükbaş	18	23	25	9	6	1	5	29	7	33	8	0	41	0
251 ve üstü küçükbaş	45	20	43	11	9	2	7	44	14	61	4	0	0	65

Eğitime katılan ve katılmayan sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve mesleğe devam etme durumlarına ait başlangıç matrisinin sonuçlarına ait veriler çizelge 5.48’de gösterilmiştir. Çizelge 5.48 incelendiğinde, en yüksek açıklama oranının %18’lik değerle ilk boyuta olduğu, diğer boyutlara bakıldığında ise açıklama oranının gittikçe düştüğü görülmektedir. Eklemeli paylar incelendiğinde, ilk iki boyutta toplam değişimin açıklamadaki payı %34’tür.

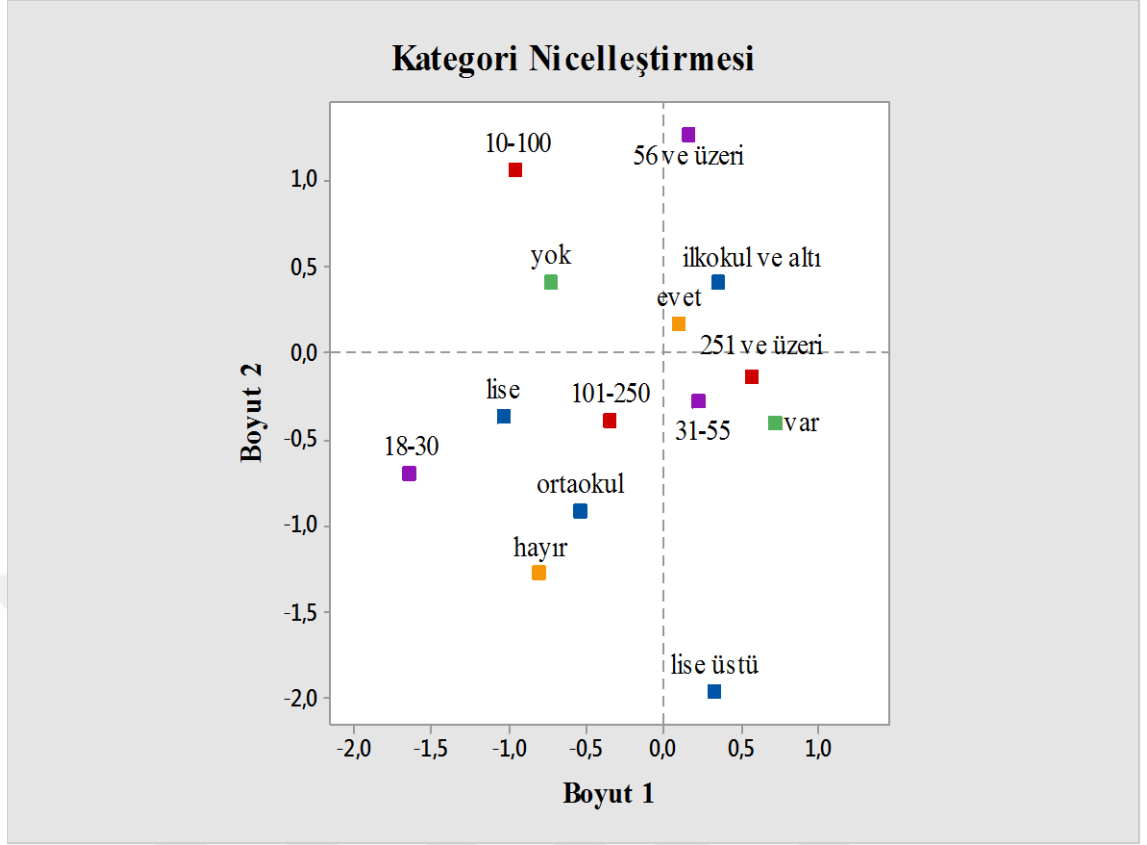
Başka bir deyişle ele alınan değişkenlere ait kategori seviyeleri arasında bulunan uzaklıkların 9 boyutlu uzaydan 2 boyutlu uzaya indirildiğinde toplam değişimin sadece %34’lük bir bölümünün açıklaması olabilmektedir. Söz konusu açıklama oranının uygulamada yeterli olduğu söylenebilir.

Çizelge 5.48 Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve mesleğe devam etme durumları ile ilgili başlangıç matrisinin analiz sonuçları

Boyut	Değişim	Pay. Yüzde	Eklemeli pay	Histogram
1	0,3234	0,1797	0,1797	*****
2	0,2968	0,1649	0,3446	*****
3	0,2634	0,1464	0,4909	*****
4	0,2111	0,1173	0,6082	*****
5	0,1895	0,1053	0,7135	*****
6	0,1657	0,0921	0,8056	*****
7	0,1386	0,0770	0,8826	*****
8	0,1103	0,0613	0,9438	*****
9	0,1011	0,0562	1,0000	*****
Toplam	1,8000			

Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve mesleğe devam etme durumuna ait Çoklu Uyum Analizi diyagramı şekil 5.5'teki gibi olmaktadır. Çoklu Uyum Analizi diyagramı incelendiğinde, ilkokul ve altı eğitime sahip ve 251 üzeri küçükbaş hayvanın yönetimini yapan sürü yöneticileri ile mesleğe devam edecekler arasında önemli bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Eğitim faaliyetlerine katılma durumu, 31-55 yaş grubu değişkeni ile 251 ve üzeri küçükbaş hayvan varlığı değişkeni arasında bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, ortaokul mezunu olma durumu ile mesleğe devam etmeyecekler arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Lise ve üstü, 18-30 yaş, 56 yaş ve üzeri ve 10-100 baş küçükbaş hayvan varlığı kategorilerinin diğer değişkenler ile arasında bir ilişki olmadığı söylenebilir.

Kısacası 31-55 yaş aralığındaki ilkokul ve altı eğitim düzeyine sahip, 251 baş üzerinde hayvanı yöneten sürü yöneticilerinin mesleğe devam edeceklerini söylemek mümkündür. Özellikle 18-30 ile 56 ve üzeri yaş grubundaki, lise üstü eğitimi olan 100 başın altındaki hayvan sürüsünün yönetimini yapan sürü yöneticileri ile mesleğe devam etme durumu arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Şekil 5.5 Sürü yöneticilerinin mesleğe devam etme durumları ile bireysel özelliklerine ait uyum analizi diyagramı

Sürü yöneticilerinin mesleğe devam edip etmeme kararında sosyo-ekonomik özellikler ile ilişkili olduğu görülmekte olup orta yaş ve eğitim seviyesi düşük sürü yöneticilerin özellikle 250 baş ve üzeri hayvan varlığını yönetenlerin mesleği bırakmayı düşünmedikleri görülmektedir.

Çizelge 5.49 incelendiğinde, birinci boyutta olan katkısı bakımından en yüksek payının 18-30 yaş kategorisi olduğu görülmektedir. Bu kategoriyi ise eğitim alma ve almama kategorileri takip etmektedir. İkinci boyutta ise, katkılardan en yüksek olanı 56 yaş ve üzeri kategorisi olduğu ve bunu 10-100 küçükbaş hayvan varlığı kategorisininin takip ettiği görülmektedir. 1. boyutta katkısı en az olan kategori lise üstü eğitim iken 2. boyutta 251 ve üstü küçükbaş hayvan varlığı kategorisidir.

Çizelge 5.49 Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve mesleğe devam etme durumlarına ait her kategori için koordinat, korelasyon ve katkı değerleri

Sütün katkıları	Kütle	Değişim	Boyut 1			Boyut 2		
			Koordinat	Korelasyon	Katkı	Koordinat	Korelasyon	Katkı
Eğitim var	0,100	0,056	0,724	0,525	0,162	-0,408	0,166	0,056
Eğitim yok	0,100	0,056	-0,724	0,525	0,162	0,408	0,166	0,056
İlkokul ve altı	0,131	0,038	0,354	0,237	0,051	0,410	0,318	0,074
Ortaokul	0,034	0,092	-0,540	0,059	0,030	-0,914	0,170	0,095
Lise	0,029	0,095	-1,031	0,182	0,096	-0,365	0,023	0,013
Lise üstü	0,006	0,108	0,334	0,004	0,002	-1,961	0,122	0,080
18-30 yaş	0,023	0,098	-1,639	0,350	0,192	-0,701	0,064	0,038
31-55 yaş	0,134	0,037	0,230	0,107	0,022	-0,284	0,163	0,036
56 ve üstü yaş	0,043	0,087	0,163	0,007	0,004	1,258	0,434	0,230
Evet	0,177	0,013	0,104	0,083	0,006	0,167	0,213	0,017
Hayır	0,023	0,098	-0,797	0,083	0,045	-1,278	0,213	0,127
10-100 küçükbaş	0,037	0,091	-0,952	0,205	0,103	1,056	0,253	0,139
101-250 küçükbaş	0,063	0,076	-0,348	0,056	0,024	-0,390	0,070	0,032
251 ve üstü küçükbaş	0,100	0,056	0,571	0,326	0,101	-0,144	0,021	0,007

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Küçükbaş hayvancılığın geleceği ve nitelikli istihdamın sağlanması açısından eğitim ve yayım faaliyetlerinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Ancak eğitim ve yayım faaliyetleri planlanırken kırsalda yaşayan halkın ihtiyaçları ve sosyo-ekonomik yapılarının göz ardı edilmesi, uygulanan eğitim ve yayım faaliyetlerinin başarısını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu kapsamda sürü yöneticiliği mesleğinin cazibesini arttırmak, kırsal alanda nitelikli ve kayıtlı bir istihdam alanı yaratmak gibi hedeflerle uygulanan “Sürü Yönetim Elemanı Benim Projesi” kapsamında verilen eğitimlerin analizi büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada “Sürü Yönetim Elemanı Benim Projesi” kapsamında verilen eğitimlerin analiz edilmesi amacıyla 2013-2017 yılları arasında en fazla kursun açıldığı Ankara ili seçilmiştir. Bu amaç doğrultusunda eğitim alan 65 sürü yöneticisi ve aynı bölgedeki benzer özelliklere sahip eğitim almamış 65 sürü yöneticisi ile anket çalışması yapılmıştır.

Araştırma bölgesindeki yapılan anketlerden elde edilen bulgular çizelgeler haline getirilerek yorumlanmış yetiştiricilerin sosyo-ekonomik özellikleri, sürü yönetimi ile ilgili bilgi düzeyleri, eğitim faaliyetine katılma durumları, eğitimden neler öğrendikleri, eğitim sonrası değişim ve kazanımlar, bilgi kaynakları gibi konular detaylı bir şekilde incelenmiş ve çeşitli yorumlamalar, oransal ifadeler ve Çoklu Uyum Analizi Yöntemi ile sonuçlar ortaya konulmuştur. Elde edilen sonuçlar Ankara ilinde uygulanmış olan eğitim faaliyetlerinin katkısını ortaya koymakla beraber gelecekte düzenlenecek eğitim ve yayım faaliyetlerine yön vermesi açısından faydalı olacaktır.

Araştırma bölgesinde sürü yöneticilerinin genel yaş ortalaması 45,9 olmakla birlikte tarımın diğer alanlarında olduğu gibi sürü yöneticilerinin de eğitim düzeyinin düşük olduğu yani ilkokul mezunu sürü yöneticilerinin en büyük paya sahip olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma bölgesindeki sürü yöneticilerinin hane halkı büyüklüğünün Ankara'nın ortalama hane halkı büyüklüğünün üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Bu oranın Ankara

ili ortalamasının üzerinde olması sürü yönetiminin zor bir tarımsal faaliyet olması ve aile iş gücüne olan ihtiyacın fazla olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Araştırma alanındaki sürü yöneticilerinin %64,6'sının sosyal güvenlik kapsamında olduğu tespit edilmiştir. Sosyal güvenlik kapsamında olan sürü yöneticisi sayısının eğitim alanlarda %15 daha fazla olduğu belirlenmiştir. Sürü yöneticilerinin sertifika sahibi olması ve en az 5 ay sigorta primi ödemesi koşulu ile sürü yöneticisi desteğinden faydalanması eğitim alanların daha yüksek oranda sosyal güvenliğe sahip olmalarını açıklamaktadır. Sürü yöneticilerinin bu destekten faydalanması için eğitimin şart olması nedeniyle eğitimin dolaylı da olsa pozitif bir etki yarattığı söylenebilir. Böylece projenin hedeflerinden biri olan kayıtlı istihdamın arttırılmasına yönelik gelişmelerin olumlu olduğu görülmektedir. Ayrıca elde edilen gelirden, mesleğin itibarında ve iş bulmada artış olduğunu belirten sürü yöneticilerinin oranı önemli olup, bu durum projenin doğrudan ya da destekten kaynaklı dolaylı katkısının bir sonucudur.

Araştırma alanındaki sürü yöneticilerinin mesleki deneyim süreleri ortalama 28,3 yıl olarak belirlenmiştir. Sürü yöneticilerinin ana geçim kaynağı olan bu işin büyük ölçüde aileden gelen bir gelenek olması nedeniyle yapıldığı tespit edilmiştir.

Görüşülen sürü sahiplerinin önemli bir kısmı sürüsünü kendisi ya da aileden biri ile yönetmektedir. Ancak çalışma bölgesinde küçükbaş hayvancılık faaliyeti otlatmaya dayalı olarak sürdürüldüğünden çoban (sürü yöneticisi) tutanların sayısı da oldukça fazladır. Çalışmanın yapıldığı alandaki sürü sahiplerinin çalıştırdığı çobanların %71,2'sinin Afgan kökenli, %26,9'unun yerli ve %1,9'unun Suriye kökenli olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma bölgesinde görüşülen sürü yöneticilerinin büyük çoğunluğunun bu mesleği yapmaktan memnun olduğu tespit edilmiştir. Ancak her meslekte olduğu gibi sürü yöneticilerinin de yaşadığı sorunlar olup, bu sorunların belirlenmesinin eğitim ve yayım çalışmaları ile destekleme politikalarına yön verilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda sürü yöneticilerinin en önemli sorunlarının sosyal

ihtiyaçlarına zaman ayıramama, işin zor olması ve sigortasız çalışma olduğu belirlenmiştir. Mesleğin cazip hale gelmesi bakımından ise gelirin artması, sigorta sorunun özölmesi ile erken emeklilik ya da düşük prim ödemesi gibi faktörlerin sürü yöneticileri açısından önemli olduğu görölmüştür.

Sürü yöneticilerinin küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde yaşadıkları sorunlardan en önemlisi %80 ile yem fiyatlarının yüksek olmasıdır. Mera ve otlak alanlarının otlatılmaya kapanması veya meraların amacı dışında kullanılması gibi nedenler yetiştiricilerin daha fazla yeme ihtiyaç duymasına yol açmıştır. Ayrıca sürü yöneticiliği ilgi gören bir meslek olmaktan çıkmış ve nitelikli sürü yöneticisi bulmak küçükbaş hayvancılıkta sorun haline gelmiştir. Hayvanların değerinin altında satılması, ilaç ve aşıların pahalı olması, pazar sorunu, desteklerin yetersiz olması, hayvan hastalıkları, kredi sorunu ve aracılardan kazanılması küçükbaş hayvancılıkta yaşanan diğer sorunlar olarak tespit edilmiştir.

Tarımsal faaliyetlerle uğraşan herkes gibi sürü yöneticilerinin de ne tür bilgi kaynaklarından ne ölçüde faydalandıklarının bilinmesi tarımda gereksinim duyulan yeniliklerin benimsetilmesi için faaliyet gösteren kurumlar veya kişiler açısından büyük önem taşımaktadır. Sürü yöneticilerinin bilgi kaynakları incelendiğinde hepsi kendi tecrübelerinden faydalanırken büyük bir kısmı ise aile büyüklerine danıştıklarını belirtmiştir. Sürü yöneticilerinin %83,8'i televizyon, gazete ve radyo gibi basın araçlarından bilgi edinirken, özel veteriner, internet, diğer hayvancılık yapan işletmeler ve birliklerin de sürü yöneticilerin başvurduğu önemli bilgi kaynakları olduğu belirlenmiştir.

Proje kapsamında verilen eğitimlerle hayvancılık faaliyetinde elde edilen verimin artması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda eğitim alan sürü yöneticilerinin bir bölümü et, süt ve yapağı veriminde artış olduğunu belirtmiştir. Ayrıca hastalanan hayvan sayısında, kuzu ölümlerinde ve yavru atmada azalış olduğunu ifade eden sürü yöneticilerinin sayısının fazla olduğu görölmüştür. Bu sonuçlar eğitimin başarılı olduğunu ve beklenen olumlu yönde katkının sağlandığını göstermektedir.

Eğitim alan ve almayan sürü yöneticilerinin bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla hazırlanmış sorular her iki gruba da yöneltilmiştir. Sürü yöneticilerinin genel bilgi düzeyleri incelendiğinde eğitim alanların sorulara doğru cevap verme oranı %77,3, eğitim almayanların ise %72,2 olduğu tespit edilmiştir. Sürü yöneticilerinin sürünün beslenmesi ile ilgili bilgi sorularına doğru cevap verme oranının en yüksek olduğu (%87,5), sürünün sağlığı ile ilgili konularda ise verilen doğru cevapların sayısı en az olduğu (%59,6) belirlenmiştir. Eğitim alanlar ile almayanlar arasındaki en büyük farkın sürünün sağlığı ile ilgili konularda olduğu görülmektedir. Eğitim alanların %69,6'sı bu konudaki soruları doğru cevaplandırırken eğitim almayanlarda bu oran ancak %49,6'dır. Bu sonuç, eğitim alanların sürünün sağlığı konusundaki bilgi düzeylerinin %20 daha fazla olduğu göstermektedir. Eğitim alanların bu konulardaki soruların cevaplarını daha yüksek oranda bilmesinin proje kapsamında sürü yöneticilerine yönelik düzenlenen eğitim faaliyetlerinin bir sonucu olduğu söylenebilir.

Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve genel bilgi düzeyleri Çoklu Uyum Analizi ile incelendiğinde eğitime katılmış ve 31-55 yaş aralığındaki, 251 ve üstü küçükbaş hayvanı yöneten sürü yöneticileri ile bilgi düzeyi iyi olması arasında yakın bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Eğitime katılma durumu ve lise üstü eğitim düzeyinde olanlar ile bilgi düzeyi çok iyi olanlar arasında önemli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca eğitime katılmayanlar ile orta bilgi düzeyinde olanlar arasında önemli bir ilişki varken, ilkökul ve altı eğitim düzeyi ile SGK'lı olanlar arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğu belirlenmiştir. 18-30 yaş ve düşük bilgi düzeyi değişkenlerinin diğer değişkenler ile arasında hiçbir ilişki olmadığı görülmüştür. Bu sonuçlar ile eğitime katılmış, hayvan sayısı fazla olan ve orta yaş grubundaki sürü yöneticilerin bilgi düzeyinin iyi olduğu ve özellikle eğitim seviyesi yüksek olup eğitime katılmış sürü yöneticilerinin bilgi düzeylerinin çok iyi olduğu saptanmıştır. Eğitime katılmayanların bilgi düzeyinin ancak orta seviyede olması da dikkate alındığında eğitime katılmanın bilgi düzeyine önemli katkısı olduğunu göstermiştir.

Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve sürü sağlığı bilgi düzeylerine ait Çoklu Uyum Analizi sonuçlarına göre, eğitime katılmış, 31-55 yaş aralığındaki, 251 ve üstü hayvanı yöneten, lise üstü eğitime sahip olan ve sürü yöneticilerinin sürü sağlığı bilgi

düzeşinin iyi olması arasında önemli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Eğitim faaliyetlerine katılmayanlar, 10-100 arasında küçükbaş hayvanı yönetenler ile sürü sağlığı bilgi düzeyinin düşük olması arasında bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, eğitime katılma durumu, lise üstü eğitim düzeyi ve bilgi düzeyinin çok iyi olması arasında yakın bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Sürü sağlığı konusunda; eğitim alanların, almayanlardan %20 daha fazla soruya doğru cevap verdiği tespit edilmiş olması, çoklu uyum analizi sonuçlarını destekler niteliktedir.

Sürü yöneticilerinin bireysel özellikleri ve mesleğe devam etme durumlarına ait Çoklu Uyum Analizi sonuçlarına göre sürü yöneticilerinin mesleğe devam edip etmeme kararında sosyo-ekonomik özellikler ile ilişkili olduğu görülmekte olup orta yaş ve eğitim seviyesi düşük sürü yöneticilerin özellikle 250 baş ve üzeri hayvanı yönetenlerin mesleği bırakmayı düşünmedikleri görülmektedir.

Sonuç olarak, Sürü Yönetim Elemanı Benim Projesi kapsamında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin sürü yöneticilerinin bilgi düzeylerine olumlu katkı sağladığı tespit edilmiştir. Özellikle sürü sağlığı ve hayvan hastalıkları konularında verilen eğitimlerin faydalı olduğu belirlenmiştir. Eğitim faaliyetlerine katılan sürü yöneticilerinden özellikle orta (31-55) yaş grubu ve 250 baş ve üzeri hayvanı yönetmekte olanların fayda sağladığı tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında ortaya çıkan sonuçlar doğrultusunda bazı çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Küçükbaş hayvancılıkta üretimin devam etmesi ve nitelikli sürü yöneticisi (çoban) sorununun çözülmesi için genç sürü yöneticilerine yönelik verilen desteklerin devamlılığı ve arttırılması oldukça önemlidir. Üretimin devam etmesi ile işsizlik ve göç gibi sorunların çözülmesi açısından desteklemenin yanı sıra yayım faaliyetleri yoluyla gençlerin üretime devam etmeleri sağlanmalıdır.

Kırsal alandan kente yapılan göçü durdurmak, kırsal kesimde yeni istihdam alanları oluşturmak üzere yapılacak yatırım ve projelere devam edilmelidir. Kırsal kesimde hayvancılıkla uğraşan ailelerin gelir düzeylerini artırmaya yönelik alternatif çalışmalar yapılmalıdır. Bununla birlikte kırsal kalkınmayı teşvik edici politikalarla kırsal hanelerin refah düzey artırılarak gençlerin bölgede kalmaları özendirilmelidir.

Yayım ve eğitim faaliyeti her alanda olduğu gibi hayvancılık faaliyetlerinde de önemli bir yere sahiptir. Yetiştiricilerin daha bilinçli hayvancılık yapabilmesi için eğitim çalışmaları çok önemlidir. Eğitim faaliyetleri düzenlenirken, özellikle genç ve eğitimli sürü yöneticilerinin dikkate alınması durumunda bu faaliyetlerin daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

Eğitim faaliyetlerinin en fazla katkı sağladığı sürü sağlığı, hastalıkları ve mücadelesi konularında verilen eğitimlerin sürü yöneticileri açısından önemli olduğu görülmüş olup, özellikle bu konularda eğitimlerin devam etmesi ya da yeni eğitim ve yayım faaliyetleri planlanırken ağırlık verilmesi oldukça önemlidir.

Eğitim faaliyetlerine katılarak sertifika alan sürü yöneticilerinin sürü yöneticisi istihdam desteği ile beraber sigortalı olma durumunda artış görülse de istenilen düzeye ulaşması açısından farklı uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Başta genç nüfusun sağlık hizmetlerinden faydalanmasında ve yaşlı nüfusun emeklilik haklarını elde etmesinde engel oluşturan kayıt dışı çalışmanın azaltılması açısından bu tarz desteklemelerin devamlılığının önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca sosyal güvenlik sisteminin bütün sürü yöneticilerini kapsayan, sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte sosyal güvenlik primleri başta olmak üzere sosyal güvenlik yükümlülüklerinin azaltılmasının, kayıt dışı istihdamla mücadelede etmede önemli olabileceği düşünülmektedir.

Sürü yöneticisi desteği kapsamında son yıllarda, özellikle SGK primi ödeme ile ilgili farklı ödeme kanalları geliştirilmiş olup bu karmaşık yapı ve sürü yöneticilerinin bu konudaki bilgi eksikliği ile eğitim seviyelerinin düşüklüğü destekten faydalanmalarına engel oluşturmuştur. Bu kapsamda sürü yöneticisi istihdam desteği başta olmak üzere

TOB tarafından verilen küçükbaş hayvancılık desteklemeleri ve desteklerden yararlanma koşulları hakkında bilgilendirilmesi yolu ile daha fazla yetiştiricinin desteklemelerden faydalanması sağlanabilir.

Küçükbaş hayvancılığın devam etmesi açısından yem sorununun çözülebilmesi için çayır ve meraların ıslahı ile meraların tespit, tahdit ve tahsis çalışmalarının bitirilmesi büyük önem taşımaktadır. Sertifikalı yem bitkisi tohumu için verilen teşviklerin devam etmesi ve yem bitkileri ekiliş alanlarını genişletmek amacıyla desteklerin artırılması gereklidir. Ayrıca yem bitkilerinin ekim nöbetine alınması ve anız atıklarının hayvan yemi olarak değerlendirilmesi yem sorununun giderilmesi açısından oldukça önemlidir.

Araştırmanın en önemli amaçlarından bir tanesi de kamu otoritesinin yapmış olduğu eğitim ve yayım faaliyetinin sürü yöneticilerinin bilgi düzeylerine katkısının olup olmadığının incelenmesidir. Yapılan analizlerde, verilen eğitimlerin sürü yöneticilerinin bilgi düzeylerine az ya da çok katkısı olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle bu tür eğitim faaliyetlerinin bundan sonra sürü yöneticilerinin ihtiyaçları doğrultusunda daha kapsamlı, planlı, sürdürülebilir bir şekilde devam etmesinin bölge hayvancılığı için faydalı olacağı düşünülmektedir.

Araştırma alanı sınırlı bir bölgede olsa da araştırma bulguları ve elde edilen sonuçlar bir model oluşturacağından yayım ve eğitim faaliyetleri konusunda politikaların geliştirilmesinde, yayım programları oluşturulmasında ve bu konuda araştırma yapacak kişilere ışık tutabilecek özelliğindedir.

Türkiye'nin tarımsal yapısı bölgeler arasında farklı özelliklere sahip olduğundan Türkiye'ye örnek bir model teşkil etmesi amacı ile seçilen Ankara ili dışında diğer bölgeleri temsil edecek benzer çalışmalar yürütülmesi büyük önem taşımaktadır. Böylece değişik sosyo-ekonomik ve tarımsal özelliklere sahip birçok bölgede, bölgenin yapısına uygun farklı eğitim ve yayım politikaları geliştirmenin yolu açılabilir. Bu konuda karar alıcıların, politika yapıcıların konuya çözüm odaklı yaklaşımları büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Aksoy, A. ve Yavuz, F. 2012. Çiftçilerin küçükbaş hayvan yetiştiriciliğini bırakma nedenlerinin analizi: Doğu Anadolu örneği. Anadolu Tarım Bilgi Dergisi, 27 (2):76-79
- Aktürk, D. 2004. Çoklu uyum analizi tekniğinin sosyal bilim araştırmalarında kullanımı. Tarım bilimleri dergisi,10 (2) 218-221
- AL-Sharafat, A., Altarawneh M. and Altahat E., 2012. Effectiveness of agricultural extension activities. Ameican Journal of Agricultural and Biological Sciences,7(2): 194-200, 2012 ISSN 1557-4989
- Anonim. 2004. II. Tarım Şurası Çalışma Belgesi, Tarımsal Öğretim- Eğitim, Yayım ve Arge Komisyonu, Ankara. www.turktob.org.tr. Erişim Tarihi: 07.11.2019
- Anonim. 2009. Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının TEDGEM Web Sitesi: <http://www.tedgem.gov.tr>, 2 Kasım 2009
- Anonim, 2013a. Sürü Sağlığı ve Yönetimi. Erişim Tarihi: 06.10.2019. Web Sitesi: <https://giresun.tarimorman.gov.tr>.
- Anonim. 2013b. Türkiye Tarım Sektörü Raporu, ISBN: 978-605-137-388-1 TOBB Yayın No: 2014/230, Ankara.Web Sitesi: www.tobb.org.tr. Erişim Tarihi: 06.10.2019
- Anonim. 2013c. “Sürü Yönetim Elemanı Benim” Projesi, GTHB, Eğitim ve Yayım Dairesi Başkanlığı. Erişim Tarihi: 05.10.2019. Web Sitesi file:///E:/sürü%20yönetimi%20literatür/suru_yonetimi_elemani_benimprojesi.pdf
- Anonim. 2013d. Hayvan Yetiştiriciliği Sürü Yöneticiliği Modüler Programı (Yeterliğe Dayalı). T.C. MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Ankara. Web Sitesi: <https://hbogm.meb.gov.tr>. Erişim Tarihi: 09.10.2019
- Anonim. 2014a. Küçükbaş Hayvancılık Araştırmaları Çalışma Grup Koordinatörlüğü Web Sitesi: <http://www.tarim.gov.tr>. Erişim Tarihi: 25.02.2017
- Anonim. 2014b. Çoban (Seviye 3) Ulusal Meslek Standardı, Mesleki Yeterlilik Kurumu. Web Sitesi: www.myk.gov.tr. Erişim tarihi: 15.11.2019

- Anonim. 2014c. 2014 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar. T.C. Resmi Gazete, 28970, 12 Nisan 2014, Ankara. Web Sitesi: www.resmigazete.gov.tr. Erişim Tarihi: 08.10.2019
- Anonim. 2014d. Hayvancılık Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları Tebliği (Tebliğ No: 2014/22). 29013 sayılı Resmi Gazete, 28 Nisan 2014. Web Sitesi: www.resmigazete.gov.tr. Erişim Tarihi: 28.10.2019
- Anonim. 2015a. Kırmızı Et Stratejisi, HAYGEM, Web Sitesi: www.tarim.gov.tr. Erişim Tarihi: 27.10.2019
- Anonim. 2015b. Hayvancılık Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları Tebliği (Tebliğ No: 2015/17). 29353 sayılı Resmi Gazete, 12 Mayıs 2015. Web Sitesi: www.resmigazete.gov.tr. Erişim Tarihi: 28.10.2019
- Anonim. 2016a. Hayvancılık Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları Tebliği (Tebliğ No: 2016/26). 29752 sayılı Resmi Gazete, 24 Haziran 2016. Web Sitesi: www.resmigazete.gov.tr. Erişim Tarihi: 28.10.2019
- Anonim. 2017a. Hayvancılık İşletmelerinde Sürü Yönetimi. Web Sitesi: <https://acikders.ankara.edu.tr>. Erişim Tarihi: 20.11.2019
- Anonim. 2017b. Hayvan Yetiştiriciliği Alanı Sürü Yönetimi Elemanı Kurs Programı. T.C. MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Ankara. Web Sitesi: <https://hbogm.meb.gov.tr>. Erişim Tarihi: 09.10.2019
- Anonim. 2017c. Hayvancılık Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları Tebliği (Tebliğ No: 2017/32). 30166 sayılı Resmi Gazete, 26 Ağustos 2017. Web Sitesi: www.resmigazete.gov.tr. Erişim Tarihi: 28.10.2019
- Anonim. 2108a. Hayvancılık Desteklemeleri Uygulama Tebliği (Tebliğ No: 2018/21). 30415 sayılı Resmi Gazete, 8 Mayıs 2018. Web Sitesi: www.resmigazete.gov.tr. Erişim Tarihi: 28.10.2019
- Anonim. 2018b. ZMO Hayvancılık Raporu 2018, Web Sitesi: <http://www.zmo.org.tr>. Erişim Tarihi: 02,12,2019
- Anonim. 2108c. Kırmızı Et Sektörü 2018 Yılı Değerlendirme Raporu, Ulusal Kırmızı Et Konseyi. Web Sitesi: www.etb.org.tr. Erişim Tarihi: 20.11.2019
- Anonim. 2019a. Türkiye İstatistik Kurumu. Web Sitesi: <http://www.tuik.gov.tr>. Erişim Tarihi: 19.10.2019

- Anonim. 2019b. Türk Dil Kurumu Sözlüğü. Web Sitesi: <https://sozluk.gov.tr>. Erişim Tarihi: 01.10.2019
- Anonim. 2019c. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Eğitim ve Yayım, Çiftçi Eğitim ve Yayım Faaliyetleri. Web Sitesi: <https://www.tarimorman.gov.tr>. Erişim Tarihi: 07.11.2019
- Anonim. 2019d. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Eğitim ve Yayım Dairesi Başkanlığı Verileri. Erişim Tarihi: 01.12.2019
- Anonim. 2019e. Hayvancılık Desteklemeleri Uygulama Tebliği (Tebliğ No: 2019/54). 30954 sayılı Resmi Gazete, 20 Kasım 2019. Web Sitesi: www.resmigazete.gov.tr. Erişim Tarihi: 01.12.2019
- Anonim. 2019f. Ankara İl Turizm Müdürlüğü, Web Sitesi: <https://ankara.ktb.gov.tr>. Erişim Tarihi: 20.10.2019
- Anonim. 2019g. T.C. Ankara Valiliği. Web Sitesi: <http://www.ankara.gov.tr>. Erişim Tarihi: 05.10.2019
- Anonim. 2019h. Ankara Tarım Strateji Belgesi 2013-2017, Ankara İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü. Web Sitesi: <https://ankara.tarimorman.gov.tr>. Erişim Tarihi: 01.11.2019
- Anonim 2019ı. İstatistiklerle Aile, 2018. TÜİK Haber Bülteni, Erişim Tarihi: 08 Mayıs 2019, sayı 30726
- Aydın, İ. ve Günlü, A. 2010. Hayvancılık işletmelerinde teknik ve finansal verilerin tutulmasına ve değerlendirilmesine yönelik bir bilgisayar yazılımı. Vet. Hekim Der Derg. 80 (4): 21-30.
- Aydın M., K. ve Keskin M., 2018. Muğla ilinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yapısal özellikleri. Mediterranean Agricultural Sciences 31(3): 317-32, Web Sitesi: <http://www.dergipark.gov.tr/mediterranean>
- Başpınar, E. ve Mendeş, M. 2000. İki yönlü tablolarda uyum analizi tekniğinin kullanımı. Tarım Bilimleri Dergisi, 2000 6 (2), 98-106.
- Cotlear, D. 1986. Farmer-Education & Farm Efficiency in Peru: The Role of Schooling, Extension Services & Migration, Report No. EDT49, World Bank
- Ceylan, İ. C. 1988. Çubuk ilçesinde televizyonun tarımsal programlarını izlenmesi ve etkileri üzerine bir araştırma. Yüksek lisans tezi (basılmamış). A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 123 s, Ankara

- Chah, J. M., Obi, U. P. And Ndofor-Foleng, H. M. 2013. Management practices and perceived training needs of small ruminant farmers in Anambra State, Nigeria. Academic Journals Vol. 8 (22), pp. 2713-2721. Web Sitesi: <http://www.academicjournals.org>
- Çobanoğlu, F. ve Işın, F. 2009. Organik kuru incir üreticilerinin organik tarım sistemi tercihini etkileyen kriterlerin analitik hiyerarşi süreci ile analizi. Tarım Ekonomisi Dergisi 15 (2): 63-71
- Çukur, T. ve Karaturhan, B. 2011. Çoğulcu tarımsal yayım sistemi ve Türkiye açısından bir değerlendirme. Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg., 2011, 48 (2): 151-158, ISSN 1018 – 8851
- Çelik, M. Y. ve Tanışık, M. S. 2015. Küçükbaş hayvancılıkta sürü yönetimi ve “Sürü Yönetimi Elemanı Benim” projesi. Bahri Dağdaş Hayvancılık Araştırma Dergisi, (1):26-32, 2015 ISSN: 2148-3213
- Devillers, J. and Karcher, W. 1991. Applied multivariate analysis in SAR and enviromental studies. 1-32. Dordrecht, Netherlands.
- Elias, A., Nohmi, M., Yasunobu, K. and Ishida, A. 2013. Effect of agricultural extension program on smallholders' farm productivity: Evidence from three peasant associations in the highlands of Ethiopia. Journal of Agricultural Science; Vol. 5, No. 8.
- Eric, O.O., Prince, A. A. and Elfreda, A. N. A. 2014. Effects of education on the agricultural productivity of farmers in the Offinso Municipality International Journal of Development Research, ISSN: 2230-9926 Kumasi, Ghana
- Erol, O. 2005. Çiftçi eğitim ve yayım çalışmalarının etkinliği üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi (basılmış), Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı.
- Ertuğrul, M., Savaş T., Dellal, G., Taşkın, T., Koyuncu, M., Cengiz, F., Dağ, B., Koncagül, S. ve Pehlivan, E., 2009. Türkiye Küçükbaş Hayvancılığının İyileştirilmesi. Web Sitesi: <http://www.zmo.org.tr>. Erişim Tarihi: 03.10.2019
- Ertuğrul, M., Dellal, G. ve Pehlivan, E. 2017. Türkiye Küçükbaş Hayvancılığının Et ve Süt Üretimine Katkısı Ve Geleceği, Tarım Haftası 2017 Türkiye'nin Hayvansal Üretimi (Mevcut Durum Ve Gelecek) Sempozyumu 10 – 11 Ocak 2017, Ankara

- Goshu, F. B. 2019. Evaluation of the Determinants of Smallholder Farmers' Participation in Agricultural Extension in Western Ethiopia, International ISSN: 2575-3843 (Online)
- Göncü, S. 2017. Süt Sığırcılığında Sürü Yönetimi, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü 01330 Adana, Web Sitesi: <http://traglor.cu.edu.tr>. Erişim Tarihi: 10.12.2017
- Gül, U. 2014. Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği'nin çiftçilere yönelik yürütmüş olduğu tarımsal yayım ve eğitim faaliyetlerinin analizi: Amasya ili örneği. Doktora tezi (basılmış). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi A.B.D. Ankara
- Gülçubuk, B., Köksal, Ö., Ataseven, Y., Gül, U. ve Kan, M. 2016. Kırsal kalkınma desteklerinin ulusal düzeyde etkileri: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) projelerinin incelenmesi. TEAD, 2(1), Araştırma Makalesi.
- Gülçubuk, B. 2017. 6331 Sayılı Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu tarımda çalışanlar için bir şey ifade eder mi ? . International Journal of Social Sciences and Education Research Volume: 3(2), ISSN: 2149-5939, Online, Web Sitesi: <http://dergipark.org.tr/ijsser>
- Hasdemir, M., Hasdemir, M., Gül, U., ve Yasan Ataseven, Z., 2015. Jeotermal Kaynak Kullanan ve Kullanmayan Seraların Mevcut Durumlarının Karşılaştırılması. Jeotermal Kaynaklar Sempozyumu ve Sergisi Bildiriler Kitabı, 255-265. 04-06 Kasım 2015, Ankara
- Kandemir, Ç. Alkan İ., Yılmaz İ., Ünal B., Taşkın T., Koşum N. ve Alçiçek A. 2015. İzmir Yöresinde Küçükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Coğrafik Konumlarına Göre Genel Durumu ve Geliştirilme Olanakları
- Kara, U. K. 2007. Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi'nin tarımsal yayım açısından değerlendirilmesi: Şanlıurfa ili örneği. Yüksek lisans tezi (basılmamış), Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa
- Karakuş, F. ve Akkol, S. 2013. Van ili küçükbaş hayvancılık işletmelerinin mevcut durumu ve verimliliği etkileyen sorunların tespiti üzerine bir araştırma. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 18 (1-2):09-16, 2013
- Karbasioun, M., Mirzaei, S. and Mulder, M. (2005). Informal technical and vocational training programs and farming in the Province of Isfahan, Iran. Journal of

International Agricultural and Extension Education, summer 2005, Volume:12
Number: 2, page: 43-53

Kaymakçı, M. ve Taşkın T. 2005. Koyun-keçi yetiştiricileri birlikleri'nin verim denetimleri ve damızlık seçiminde işlevleri üzerine bir deneme. Hayvansal Üretim 46 (2):1-5. Web Sitesi: <http://dergipark.org.tr>

Keskin, S. 2001. Çoklu Uyum Analizi ve bir uygulaması. Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Bilimleri Dergisi, Cilt: 7 (4), Sayfa: 91-95

Koyuncu, M. 2015. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin anahtarı "Çoban". Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü, BURSA. Web Sitesi: <http://albinacmsfile.albinasoft.com>. Erişim Tarihi: 07.11.2019

Köksal, Ö. 2009. Organik Zeytin Yetiştiriciliğine Karar Verme Davranışı Üzerinde Etkili Olan Faktörlerin Analizi. Doktora tezi. A.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Köksal, Ö., Güneş, E., Özer, O.O. and Özden, M. 2010. Analysis of effective factors on information sources at Turkish oregano farms. African Journal of Agricultural Research Vol: 5 (2) pp. 142–149, 18 January, ISSN 1991-637X 2010, Academic Journals.

Köksal, Ö. 2019. Yayım Kavramı Ve Tarihsel Gelişimi, ZTE 324 Tarımsal Yayım ve İletişim, A.Ü. Açık Ders Malzemeleri

Kume, K., Bicoku, Y. and Papa, L. 2004. Sheep and goat production in hill and mountainous regions in Albania: Extension service and government subsidies. Pages 271-277. Web Site: www.chieam.org

Leeuwis, C. 2004. Communication for Rural Innovation-Rethking Agricultural Extension, third edition

Lioutas, E. D., Tzimitra-Kalogianni, I. and Charatsari, C. (2010). Small ruminant producers'training needs and factors discouraging participation in agricultural education/training programs. Livestock Research for Rural Development 22 (7). Web Site: www.lrrd.cipav.org

Meen, M. L. And Singh, D. (2015). Training needs of goat keepers in Marwar region of Rajasthan. Indian Journal of Small Ruminants, Volume: 21, Issue: 1, Page: 161-164.

- Mendeş, M. 2002. Çoklu uyum analizi tekniğinin kullanımı. Ziraat Mühendisliği Dergisi, Sayı 337, Ankara.
- Meulman, J. J. 1998. Optimal Scaling Methods for Graphical Multivariate Data Analysis. XIII Symposium on Computational Statistics, Bristol.
- Newbold, P.1995. Statistics For Business and Economics, Prentice Hall International Editions.
- Olgun, A., 1994. 2000'li Yıllara Girerken Tarımsal Yayımın Beklentiler, Türkiye I. Tarım Ekonomisi Kongresi, İzmir. Web Sitesi: <http://www.tarimarsiv.com>. Erişim Tarihi: 07.11.2019
- Öz E. ve Özgünaltay Ertuğrul G., 2016. İleri Yaşlı Çiftçilerin Tarımsal İş Güvenliğine Yaklaşımı, Tarım Makinaları Bilimi Dergisi, 12 (4), 221-227.
- Özçatalbaş O., Boz İ., Bostan Budak D., Karaturhan B. ve Demiryürek K., 2010. Türkiye ve Gap Bölgesinde Tarım Danışmanlığı Sisteminin Sorunları ve Geleceği. Türkiye IX. Tarım Ekonomi Kongresi, Şanlıurfa
- Özer, O.O. ve Özden A., 2016. Damızlık sığır yetiştiricileri birliği'nin tarımsal yayım ve eğitim faaliyet çalışmalarının analizi: Aydın ili örneği. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 2016 13 (03)
- Sayın C., Gülçubuk B., Bozoğlu M., Koçak A., Özalp A., Sav O., İlbasmış E. ve Ceylan M. 2015. Türkiye'de Tarımsal Yapıda Değişim ve İzlenen Politikalar, Sayfa. 9-32, TMMOB Ziraat Mühendisliği Odası, Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi, 12-16 Ocak 2015 Ankara
- Semerci A. ve Çelik A. D. 2016. Türkiye'de küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin genel durumu. Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Araştırma Makalesi ISSN:1300-9362 21(2):182-196
- Sezgin, A. 2008. Erzurum ilinde uygulanan hayvancılığa yönelik çiftçi eğitimi projelerinin karşılaştırmalı analizi. Doktora Tezi (basılmamış), Atatürk Üniversitesi, Erzurum
- Sezgin, A. 2010. Hayvancılığa Yönelik Yeniliklerin Benimsenmesinde Kitle İletişim Araçlarının Etkisinin Analizi: Erzurum İli Örneği. Kafkas Üniv. Vet. Fak. Dergisi, 16 (1): 13-19, Erzurum
- Suner, A. ve Çelikoğlu, C.C. 2008. Uygunluk analizinin benzer çok değişkenli analiz yöntemleri ile karşılaştırılması. İstatistikçiler Dergisi, 1 (2008) 9-15.

- Şahinli, M. A., 2014. Koyunculuk sürü yönetimi: Karaman ili örneği, Anadolu Tarım Bilim. Derg., 2014,29(2):113-120 ISSN (Print) 1308-8750, ISSN (Online) 1308-8769.
- Tan, N. 2018. Çoban Kültürü Söz Varlığı Üzerine Bir Sözlük. <http://tdk.gov.tr> Erişim Tarihi: 10.11.2019
- Terin, M. ve Çelik Ateş, H. 2010. Çiftçilerin örgütlenme düzeyi ve örgütlerden beklentileri üzerine bir araştırma: Van ili örneği. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 47 (3): 265-274 ISSN 1018 – 8851
- Uçum, İ. 2018. hayvancılığa dayalı kobilerin yerel ekonomiye katkıları: Erzurum ili örneği. Doktora Tezi (basılmamış), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Ankara.
- Yılmaz, F. 2008. Osmaniye ili Düziçi ilçesinde hayvancılık yapan tarım işletmelerinde yeniliklerin benimsenmesi ve yayılmasında kooperatiflerin rolü. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Zehra ÇİÇEKGİL

Doğum Yeri : Ankara

Doğum Tarihi : 05.04.1981

Medeni Hali : Evli

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu

Lise : Yahya Kemal Beyathı Lisesi (1998)

Lisans : Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Hayvansal Üretim Bölümü-
Zootečni Alt Programı (2004)

Yüksek Lisans: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü- Tarım Ekonomisi
Anabilim Dalı (2020)

Çalıştığı Kurumlar

Göynük İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü - Mühendis (2007-2008)

T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü - Servis Yetkilisi (2008-2013)

Arpaçay İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü - Mühendis (2013-2014)

Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü - Mühendis (2014-...)

Hakemli Dergiler

Çiçekgil Z. ve Yazıcı E. 2016. "Türkiye'de Tavuk Yumurtası Mevcut Durumu ve Üretim Öngörüsü" Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi (TEAD); 2 (2): 26-34, Araştırma Makalesi.

Arslan S. ve Çiçekgil Z. 2018. "Türkiye'de Tarım İlacı Kullanım Durumu ve Kullanım Öngörüsü" Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi (TEAD); 4 (1); 1-12, Araştırma Makalesi.

Diğer Yayınlar

Çiçekgil, Z. 2014. “Kümes Hayvancılığı Ürün Raporu”, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, TEPGE Yayınları, Yayın No:240, Nüsha: 36, Ankara.

Çiçekgil, Z. 2015. “Kümes Hayvancılığı Durum ve Tahmin Raporu”, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, TEPGE Yayınları, Yayın No:265, Nüsha: 35, Ankara.

Çiçekgil, Z. 2018. “Kümes Hayvancılığı Durum ve Tahmin Raporu”, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, TEPGE Yayınları, Yayın No:307, Nüsha: 42, Ankara.

Çiçekgil, Z. ve Erol, E. 2018. Kanatlı Hayvancılık Sektör Politika Belgesi 2018-2022. Tarım ve Orman Bakanlığı, TAGEM Yayınları, Ankara (Raportör).

Ulusal Kongre

Çiçekgil Z. ve Uzun B. 2016. “Türkiye’de Tavuk Eti Üretim ve İhracat Projeksiyonu”, Poster Bildiri, 12. Tarım Ekonomisi Kongresi, Isparta.